

89-3

L
737

A. Klīve

Piezīmes pie mūsu
saimnieciskās
politikas

Rīga, 1926.

1890

89-3
L 737

L
38833
~~1056~~

A. Klīve

Piezīmes pie mūsu
saimnieciskās
politikas

10888



Rigā, 1926.

L-

Vija Lāča Latv. PSR
VALSTS BIBLIOTĒKA

~~78~~

~~16.436~~

0307094552

~~55.429x~~

Jul. Pētersona spiestuve, Rīgā, Kr. Barona ielā 20/22.

Saturs:

	Lpp.
1. Finanšu ministrijas paskaidrojums pie 1926./1927. g. budžeta	5
2. Pilsoniskās saimnieciskās politikas panākumi pēc pasaules kara	26
3. Budžeta novērtējums no pilsonības un socialdemokratijas	42
4. Lauksaimniecība	47
5. Agrarreforma	60
6. Rūpniecība	68
7. Kredits	77
8. Nodokļi	85
9. Tirdzniecība	92
10. Socialā politika	94
11. Slēdziens	105

Ievadam.

Izlaižot šīs piezīmes pie mūsu saimnieciskās politikas atsevišķā brošūrā, esmu vadījies no domām griezt sabiedrības uzmanību uz dažiem jautājumiem, kuŗu labvēlīgs atrisinājums sagaidāms tikai ar pašas sabiedrības līdzdalību. Tādu ir vairāk. Socialā apgādība, nodokļi, muitas tarifs, tirdzniecības līgumi u. c. Aiz politiski-saimnieciskiem motīviem apskatīta dzīves atjaunošana pēc pasaules kara kā ārzemēs tā Latvijā. Beidzot esmu tuvāk pakavējies pie galvenā mezgla, kur satek visi mūsu dzīves pavedieni — pie Saeimas darbības.

Tā kā brošūra ar nedaudz izņēmumiem ir manas Saeimā turētās runas stenografisks novilkums, tad skaitliskais materials visur noapaļots un pats piezīmju saturs piemērots to jautājumu noskaidrošanai, kuŗiem piekrit aktuāla saimnieciska nozīme.

Rīgā, jūnijā 1926. gadā.

I.

Finansu ministrijas paskaidrojums pie 1926./1927. g. budžeta.

Pirmā kārtā es gribu taisīt dažas piezīmes pie 1926./1927. g. budžeta paskaidrojuma, kas deputātu kungiem izdalīts. Es neesmu taīs ieskatos, ka šo paskaidrojumu, kuŗu parakstījis finansu ministrs Blumberga kungs, viņš tiešām arī sarakstījis, jo no „Ekonomista“ redzams, ka šis pats pārskats tur drukāts ar īstā sastādītāja vārdu.

Es gribu apstāties pie dažām lietām, kas minētas budžeta pavadrakstā, un ievest tur mazus koriģējumus. Pašā sākumā finansu ministrijas pavadraksts aizrāda uz tiem apstākļiem, kādi saimnieciskā dzīvē pastāv ārzemēs un tad pāriet uz mūsu apstākļiem. Analizējot pēdējos, raksta autors taisa slēdzienus, dod zināmas izredzes un tās priekš finansu ministrijas iznāk labvēlīgas. Es domāju, ka visā visumā šīm domām jāpiekrīt, jo arī opozīcijas runātājs necēla ierunas pret izredzēm, bet cēla ierunas pret vispārējo saimniecisko politiku, ne tikai šogad, bet arī visos iepriekšējos Latvijas pastāvēšanas gados.

Pārskatā vienā no pirmām vietām, pirmā lapas pusē lasām konstatējumu, ka neesot noliedzams, „ka zināmus saimnieciskus sarežģījumus izsaukusi vispārējā valutas stabilizācija, kas sākās dažus gadus

atpakaļ".¹⁾ Tā tad viens no iemesliem, kāpēc mēs tagad sajūtam zināmu saimniecisku krīzi, pēc finansu ministrijas ieskata, meklējams *valutas stabilizacijā*. Vienā, otrā gadījumā tas tā, varbūt, arī būs, bet vai visā visumā tas ir pareizi, ir cits jautājums. Pavadrakstā norādīts, ka sevišķi tanīs valstīs, kur izvesta valutas stabilizacija, saimnieciskā krīze izjūta vēl smagāk.

Es gribu pāriet tieši uz Latvijas apstākļiem un norādīt, ka taisni Latvijā, nevis valutas stabilizacija ir tā, kas radījusi zināmas grūtības, bet gan tas fakts, ka valuta, kuŗa pie mums bij noslīdējusi stipri zemu, tika dzīta uz augšu ar mākslīgiem līdzekļiem un pie tam bez kaut kāda saimnieciska pamata. Ja mēs atgriezāties pie apstākļiem, kādos norisinājās valutas stabilizacija, tad sastopamies ar rubļa kursu 1921. gada novembra mēnesī. Tai laikā lats jau ir uzdzīts līdz 50 rubļiem. Pirms tam, kā liela daļa no klātesošiem kungiem atcerēsies, Latvijas rublis bija daudz mazvērtīgāks un nepietika 50 rubļu, pat 60 un 70 rubļi nepietika lai iegūtu vienu latu. Ilgu laiku bij vajadzīgs vesels simts rubļu, lai dabūtu vienu zelta franku-latu. Ņemsim vērā, ka novembrī 1921. gadā nodibinājās tas rubļa un lata samērs, pie kuŗa mēs esam palikuši līdz šim un, es nešaubos, paliks arī uz priekšu.

Bet kas notiek saimnieciskā dzīvē pa to starpu, kamēr nodibinās kurss: 1 lats = 50 rubļi? Šeit jāuzsver, ka pirms novembra un arī pēc novembra, janvarī un februarī, pie mums Latvijā kā lauksaimniecības zemē notiek vislielākā līdzekļu apgrozība, ražošanu likvidēšana un arī darba spēka nolīgšana nākamam gadam. Lauksaimniecības zemē, kur 80% iedzīvotāju ir laucinieki, šāda valutas stabilizacija

¹⁾ Paskaidrojums pie 1926./1927. g. budžeta 1. l. p.

nevarēja neatstāt zināmu iespaidu uz saimniecisko dzīvi, jo darba devēju un darba ņēmēju attiecības regulē šis pats lats, pie kam viņa vērtība bija vienā gadījumā 100 rubļi, bet otrā gadījumā tikai 50 rubļi. Pārdodami savus ražojumus novembrī, decembrī vai janvarī, kad naudas stabilitate bija gan uz papīra nodibinājusies, bet dzīvē vēl nebija iesakņojusēs, laucinieki iztirgoja savus produktus ne par tiem dārgajiem rubļiem, ar kuriem varēja pirkt vienu latu par 50 rubļiem, bet gan par lētajiem rubļiem, ar kuriem tikai par 100 vai 120 varēja nopirkt 1 latu. Citiem vārdiem sakot, laucinieki pārdeva savus ražojumus lēti.

Kas attiecas uz darba spēku nolīgšanu fabrikās, vai arī uz laukiem, tad redzama atkal tā pati bilde. Rubļi bija lēti. Par viņiem varēja maz nopirkt un tāpēc darba spēku līga samērā par lielu rubļu skaitu mēnesī vai gadā. Pa to laiku izveda rubļa stabilizāciju, bet ne uz tās normas, uz kādas rublis stāvēja, t. i. 100 rubļi par 1 latu. Rubļi dzina arvien uz augšu, līdz tas sasniedza normu — 50 rubļi par 1 latu. Tā iznāca, ka darba algas maksāšanas laikā vajadzēja maksāt nevis ar lētajiem rubļiem, par kuriem bija līgts, bet ar apmēram divas reizes dārgākiem rubļiem. Tādā kārtā visi mūsu ražotāji, vai tie bija uz laukiem vai pilsētā, dabūja ciest divējādi. Vispirms viņi dabūja pārdot savus produktus dažādiem starpniekiem un uzpircējiem par lētajiem rubļiem un, otrkārt, līgt strādniekus par lētajiem rubļiem, bet maksāt ar dārgajiem. Tas pavairoja ražošanas izdevumus gandrīz divkārtīgi. Tas ir lāsts, kas velkās cauri visus šos gadus mūsu saimnieciskā dzīvē. No vienas puses visi darba devēji sūdzas par to, ka netiek cauri, bet no otras puses arī strādnieks no visa tā nekā nav ieguvis, jo viņam naudu tūlīt vajadzēja laist tālāk. Tā tad arī strādnieki nekā neieguva, bet

visā zemē radās tā saimnieciskā konjunktura, no kuras profitēja nevis ražojošās grupas, bet starpnieki. Tā tad, nevis stabilizācija pati par sevi, bet taisni valutas dzīšana uz augšu, kas toreiz norisinājās, ir viena no kardinalākām kļūdām mūsu saimnieciskās dzīves ievadīšanā, kas līdz šai baltai dienai nelabvēlīgi atsaucas uz visām ražošanas nozarēm.

Toreiz jau no vairākām pusēm aizrādīja, ka nav vajadzīgs dzīt kursu mākslīgi uz augšu, ka pat vecās valstīs, kur kara laikā kurss bija kritis, necentās sasniegt zelta paritāti. Sevišķi Latvijas rubli varēja stabilizēt tādu, kāds viņš bija, jo ne no kādas zelta normas viņš nebija attālinājies. Protams, ielas publikai bija liels prieks par to, ka mūsu valuta kāpj arvien uz augšu. Bet no tik lētiem acumirkļa priekiem nedrīkstēja aizrauties tās personas, kas toreiz vadīja mūsu saimniecisko dzīvi. Tad mums nebūtu jāpiedzīvo daudzi no tiem grūtumiem, caur kuriem ir gājusi un iet vēl tagad mūsu lauksaimniecība un rūpniecība.

Finansu ministrijas pavadraksts arī aizrāda, ka stabilizējot valutu, paceļot tās kursu, dabīgi *vajadzēja kristies cenām*. Ja paskatāmies, kādas ir bijušās cenas 1921. gadā un salīdzinām tās ar 1922. gada cenām, tad jāsaprot, ka 1922. gadā tās tiešām ir zemākas, bet ne daudz, tuvu ne tik daudz, cik tām vajadzētu būt, samērā ar rubļa vērtības dubultošanu. Piemēram rudzu milti 1921. gadā, latos rēķinot, pēc vidējās cenas ir maksājuši Ls 7,16.²⁾ 1922. gadā tanī pašā laikā rudzu milti maksājuši tikai Ls 4,59. Kviešu milti krituši no 15 uz 12, putraini no 8 uz

²⁾ Latvijas Statistiskā gada grāmata par 1923. g., l. p. 381.

5, zirņi no 5 uz 3, kartupeli no 1 uz 0,73 u. t. t., u. t. t. Tā tad 1922. gadā ir bijusi neliela cenu pazemināšanās. Turpretim, ja salīdzinām algas šinīs pat gados, tad redzam, ka tās nav vis kritušas, bet ir kāpušas uz augšu. Ražotājam tās bija jāsamaksā. Tā tad jākonstatē, ka arī tas apstāklis, ka algas nav attīstījušās normali, ir viens no tiem faktoriem, kas noteikti kavējis Latvijas izpostītās rūpniecības uzplaukšanu. Līdz ko ejam tālāk uz 1923. gadu, redzam, ka cenas ne tikai vairs nekrītas, bet sāk pamazām kāpt uz augšu. Apzīmējot caurmēra cenas, jāsaka, ka 1921. gadā tās ir bijušas Ls 7,37, 1922. gadā — Ls 6,08, bet 1923. gadā jau Ls 6,62. Citiem vārdiem sakot, iznāk, ka cenas, kuŗām teoretiski vajadzēja krist pēc tam, kad mūsu valuta bij sadzīta uz augšu, nevis krīt, bet ceļas. Tā nu iznāk, ka investā valutas stabilizēšana, kas pati par sevi ir ļoti laba, atsaukusies uz mūsu saimniecisko dzīvi ļoti, ļoti nelabvēlīgi. Vainīga šeit ir ne valutas stabilizēšana pati par sevi, bet tas veids, kādā tā izvesta, proti rubļa kursa nevajadzīga dzīšana uz augšu. Cenu reducēšanu un darba spēka palētināšanu, ko no rubļa kursa celšanās gaidīja, mēs neesam sasnieguši. Taisni otrādi, strādnieku algas, kā tas katram zināms, pēdējos gados nemitīgi gājušas uz augšu.

Tālāk, runājot par ārējiem apstākļiem, kas varētu iespaidot mūsu saimniecisko dzīvi, finansu ministrijas pavadrakstā norādīts uz *Krievijas iztrūkumu pasaules tirgū*. Tam visai maza nozīme. Visos šajos gados, kas pagājuši no tā laika, kā mēr pastāvošā Krievijas iekārta eksistē, Eiropa izveidojusi savu saimniecisko politiku neatkarīgi no Krievijas un Krievijas apstākļiem. Tāpēc uzskats, ka Krievijas norobežošanās ar savu ārējo tirdzniecības monopolu, būtu varējusi līdz šim lielā mērā, iespaidot mūsu saimniecisko dzīvi, man liekas, būs pārspīlēts. Bez

šaubām, Krievija var būt ļoti liela mūsu ražojumu noņēmēja, bet domāt, ka to viņa būtu varējusi manāmā kārtā darīt arī līdz šim, būtu nepareizi, jo Krievija tikai pāris gadus atpakaļ sāka piegriezties saimniecisku sakaru uzsākšanai ar ārpusauli. Tikai tagad vēl Krievija cenšas atsvabināties no gadījuma pirkumiem un grib sākt nopietni strādāt. Tādēļ attiecībā uz Krieviju nekas nav nokavēts un ja pagājušā gadā mūsu delegācija no Maskavas atveda zināmus priekšlikumus, par kuriem mums ir vēl daudz jādebatē, iekams tos varēs izvest dzīvē, tad tomēr šī parādība ir apsveicama. Mums jānostājas uz reāli saimnieciskiem pamatiem un, no tādiem izejot, jāskatās uz attiecībām ar Krieviju. Tādēļ, runājot par saimniecību, atstāsim pie malas Krievijas politisko izbūvi ar visu viņas komunismu. Tas ir politikas darba lauks. Kāds politisks virziens tur Krievijā arī nevaldītu, ir skaidrs, ka šeit mums ir darīšana ar ļoti lielu un plašu valsti, kura tāpat, kā mēs, grib būt neatkarīga. Un ja ar šo valsti iespējams nodibināt saimnieciskus sakarus, tad mums šis gadījums ir jāizmanto. Pie visa tā es atrodu, ka nemaz nevajaga tik daudz runāt kā līdz šim, bet vajaga arī kaut ko darīt. Darbs ir ievirzīts un es ceru, ka tie kungi, kas visvairāk iestājušies par minēto attiecību izkopšanu, daudz vairāk nekā es personīgi, proti — no kreisās puses, Bīlmaņa kungs un no labās puses — Kalniņa kungs kā delegācijas referenti drīz nāks ar saviem priekšlikumiem. Tādēļ gaidīsim, varbūt, jau tuvākā nākotnē Maskavas delegācijas brauciena rezultātus.

Katrā ziņā, salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem, krievi tagad ir ar mieru iet tālāk savos iepirkumos Latvijā un tāpēc viņu priekšlikumi nav tādi, kurus varētu bez nopietnas apspriešanas un caurlūkošanas nolikt pie malas. Mums nebūt nav jāpaliek ar Krie-

viju tādās sastingušās saimnieciskās attiecībās, kādās esam bijuši līdz šim. Saimniecisko sakaru nopietna ievadišana ir kā vienas, tā otras valsts interesēs, un rezultātā nāks par labu abām valstīm. Ka šāds stāvoklis būtu bijis iespējams jau agrāk un ka tas būtu varējis dot mums ko ievērojamu, tam es neticu, jo līdz šim Krievijai bija tik daudz darba ar politiskām lietām, ka viņai atlika pārāk maz laika saimnieciskās dzīves kārtīšanai. Tagad tas, cik var vērot, top citādi. Tādēļ Latvijai, joprojām pieturoties pie līdzšinējās politiskās līnijas iepretim Krievijai, ar lielāku enerģiju jāattīsta saimnieciskie sakari ar plašajiem austrumiem.

Kā pēdējais no tiem faktoriem, kas no ārienes iespaido Latvijas saimniecisko politiku, finansu ministrijas pavadrakstā minēta *Amerika*, kuŗa kļuvusi par visas pasaules kreditoru, kādēļ norobežojusēs ar augstu aizsargu muitu. Mēs arī zinām, ka pagājušā gadā, pateicoties dažiem starptautiskiem apstākļiem, par kuŗiem es runāšu vēlāk, Amerikas ausis attiecībā uz Eiropu ir kļuvušas daudz dzirdīgākas. Varbūt, mums izdosies arī sasniegt to, ka nākošu gadu pie budžeta apspriešanas varēsīm konstatēt, ka Amerikas aizsargu muitas nav bijušas par augstām, lai iegūtu līdzekļus Latvijas rūpniecības un lauksaimniecības attīstībai. Tādi ir tie motivējumi, kas pēc finansu ministrijas paskaidrojuma iespaido mūsu saimniecisko dzīvi no ārienes.

Tālāk, finansu ministrs savā paskaidrojumā aizrāda, ka lielākas grūtības mums rada mūsu pašu radītie apstākļi un te viņš sevišķi atsaucas uz *kreditiem*. Analizējot mūsu kreditiestāžu bilances, kā arī Latvijas bankas, zemes bankas un hipoteku bankas kredītus, šis pavadraksts, apstājoties galvenā kārtā pie Latvijas bankas, saskaita kopā visus līdzekļus, kādi notecējušā gadā ieplūduši Latvijas bankā, un

konstatē, ka bankā brīvu līdzekļu ieplūdis par 52,8 miljoniem latu.³⁾ Bet tanī pat laikā izsniegti aizdevumi un rediskonti dažādām iestādēm par 77,2 miljoniem latu. Tā tad aizdevumu izsniegts vairāk, nekā bankā ieplūdis naudas, atvelkot nost vēl dažus izdevumus, kas palikuši bankā, piemēram zelta iepirkums u. c., atliek 13,4 miljoni latu, kuŗiem nepieciešamos līdzekļus pasivā neredzam. Finanšu ministrija tad nu sāk meklēt, no kuŗienes radušies šie 13,4 miljoni latu. Atslēga šim iztrūķumam jāmeklē aktivā un, patiešām, kā minēts paskaidrojumā, mēs redzam, ka samazinājušies bankas noguldījumi ārzemēs no 50,6 miljoniem uz 29,2 miljoniem latu, t. i. par 21,4 miljoniem latu.

Konstatējot tā tad, ka Latvijas banka izdevusi vairāk nekā ieņēmusi, iznāk, it kā Latvijas bankas politikā pielaista liela kļūda. Ja šo lietu apskata pēc būtības, tad ir grūti nostāties uz tāda viedokļa, uz kāda nostāties šī raksta sastādītājs, jo grūti iedomāties, ka Latvijas bankā sēž tādi ļaudis (tur ir diezgan daudz to kungu), kuŗi ārzemju valutu pārvērtuši latos un pēdējos izdalījuši kreditos. Ja tas būtu tik vienkārši, tad Latvijas bankai nevajadzētu šos gandrīz 13¹/₂ miljonus latu noņemt no ārzemju kontiem, bet piedrukāt klāt Latvijas banknotes. Tādā kārtā Latvijas bankā paliktu ne tikai 28 miljoni, bet nāktu klāt 13 miljoni, kas iztasītu 41 miljonu valutas, bet valutas ir tikai par 28 miljoniem latu. Šis vienkāršais paskaidrojums rāda, ka tā tas nav.

Ja Latvijas banka piespriež kreditus, tad viņa saskaņā ar likumu tos piespriež tikai Latvijas valūtā. No Latvijas bankas brīvās gribas neatkarājas nolemt, vai viņai ir lielāki vai mazāki valutas

³⁾ Paskaidrojums pie valsts 1926./1927. g. budžeta, l. p. 4.

krājumi. Tanī brīdī, kad viņa sāks patvaļīgi rīkoties ar valutas krājumiem, mēs par stabilu latu vairs runāt nevarēsīm. Taisni otrādi, katram vienam, kas iet uz Latvijas banku un prasa — dodat man tik daudz zelta, cik uz banknotes rakstīts, to vajaga dot. Praksē izrādās, ka prasa nevis zeltu, bet prasa dolarus un angļu mārciņas. Tad, kad tos nedos, lats vairs nebūs lats. Lai uzturētu mūsu naudas kursu, mums šī valuta ir jādod. Tāpēc nevar teikt, ka tie 13 miljoni latu aizdoti kreditā. Viņi aizgājuši no bankas tāpēc, ka pēdējai jāpilda ar likumu uzliktais pienākums uzturēt lata stabilitāti. Tā tad izskaidrojums meklējams citur, meklējams mūsu tirdznieciskās bilances pasivitatē. Ja tirdznieciskā bilance nebūtu pasīva, nebūtu arī bijis valutas iztrūkums; par iztrūkumu, par kuŗu mēs nevaram dot savas preces, mums jāmaksā skaidrā naudā. Tad ir gluži dabīgi, ka nāk pircējs un prasa ārzemes valutu.

Tā tad nevis nepareiza kreditpolitika, bet gan tirdznieciskās bilances pasivitate ir tas iemesls, kāpēc mūsu valuta aizplūst projām. Šis apstāklis ir arī par iemeslu tam, kāpēc valdības koalīcija tik noteikti uzstājās par paaugstinātu muitas likmju ieviešanu, lai ierobežotu importu, lai aizturētu līdz ar to valutas aizplūšanu par Latvijā ievadamām precēm.

Apstāsimies tālāk pie šiem importa kreditiem. Pēc tam, kad minētā raksta sastādītājs ir apskatījis kreditus, kādi atvēlēti valsts un privatām kredita iestādēm, viņš taisa sekošu slēdzienu: „Šie augstāk uzrādītie skaitļi liecina par ļoti strauju kreditoperāciju attīstību kā Latvijas bankās, tā privatās kredītiestādēs.“⁴⁾ Un, patiesi, ja mēs paskatāmies uz tām samērā lielajām kredita sumām, kādas šīm kredītie-

⁴⁾ Paskaidrojums pie valsts 1926./1927. g. budžeta 1. p. 7.

stādēm piespriestas, tad jāatzīst, ka mūsu kreditoperāciju attīstība ir bijusi patiesi ļoti strauja.

Tad nāk tālākais slēdziens: „Nav noliedzams, ka šai minēto operāciju straujai attīstībai ir acīm redzamas kredita inflācijas pazīmes.“⁵⁾ Te nu, man liekas, cienījamie kungi, ir taisīts pavisam kļūdainis un nepareizs slēdziens. Līdz šim ne ar vienu vārdu nav minēts par kredita inflāciju, bet tagad uz reizi konstatē, ka kredīta attīstība gājusi strauji uz priekšu un ka visam tam ir kredita inflācijas pazīmes. Inflācija iespējama tikai tādā gadījumā, ja mēs kaut ko par daudz esam saražojuši un ja saražotai precei nav vairs nozīmes un vērtības, kā tas, piemēram, ir pie papīra naudas inflācijas. Šāds raksta autora slēdziens ir stipri pārdrošs. Un ka tas ir pārdrošs, par to nav grūti pārliecināties. Mēs taču paši runājam un arī pati finansu ministrija nopietni strādā un rūpējas par to, lai mēs dabūtu vēl jaunus kreditus. Mums nebūt neiet runa par to, ka kreditu ir par daudz. Visas saimnieciskās grupas žēlojas, ka trūkst kredīta, un sevišķi, piemērota kredīta. Par kredīta pārpilnību neviens nerunā. Finansu ministrija nopietni strādā, lai dabūtu ārējo aizņēmumu un varētu piešķirt tālāk kreditus tiem, kam nepieciešams, bet par kredīta inflāciju nemaz nedomā. Tāpēc, man liekas, slēdziens par inflāciju ir nepareizs. Ir grūti iedomāties, ka mēs varētu sasniegt kredīta inflāciju, jo kredītu jau nedod par brīvu, par viņu taču jāmaksā procentes. Līdz ko kredīts būtu nevērtīgs, katrs viens no viņa varētu atsvabināties, samaksājot savu parādu un nokārtojot savas attiecības.

Ja mēs ņemam vēl vērā Latvijas apstākļus, kur ar 18. marta likumu visi īpašnieki atsvabinājās no

⁵⁾ turpat.

parādiem, un tikai no šī likuma spēkā stāšanās sāka nodibināties pie mums parādi, tad teikt, ka ar strauju kredīta attīstību, kāda pie mums novērojama, mēs būtu jau nonākuši līdz kredīta inflācijai, man liekas, nav pareizi. Taisnību sakot, mums tādu kredītu, kurī būtu piemēroti nekustamu īpašumu īpašniekiem, kā pilsētās, tā uz laukiem, nemaz nav. Vēl līdz šim mums nav nevienas iestādes, kur varētu dabūt aizdevumu pret pašu vērtīgāko objektu, t. i. nekustamo īpašumu, izlietojot to kā nodrošinājumu. Tādas iespējamības mums vēl nav. Mums ir hipotēku banka, bet tā izsniedz aizdevumus tikai dažiem kredīta izlietošanas veidiem. Ja, turpretim, ierodas viens vai otrs vienkāršs namsaimnieks, kurš nevar uzrādīt, kādiem nolūkiem viņam nauda vajadzīga, tad tāds kredītu nevar dabūt.

Tas pats jāsaka par lauku nekustamiem īpašumiem. Arī priekš tiem mums nav nevienas kredītiestādes, jo zemes banka izsniedz aizdevumus tikai izpostītiem un jaunsaimniekiem, bet pārējiem drošākiem kredītaņēmējiem, piemēram, vecsaimniekiem, to neizsniedz. Tikai kā paliatīvu, kā palīga līdzekli Latvijas bankas izsniegto kredītu saņēmuši apmēram 2700 lauksaimnieki no visa desmitiem tūkstošu lielā lauksaimnieku skaita. Tāpēc nenākas runāt par inflāciju. Taisni otrādi, man gribētos teikt, mums jārunā ne par inflāciju, ne par kredīta pārprodukciju mūsu apstākļos, bet par ārkārtīgu kredīta trūkumu.

Es domāju, ka pavadraksta aizrādījums par kredīta inflāciju jāsaprot kā jautājums, kādu iespaidu atstāj uz ražošanu pagājušā gadā izsniegtie kredīti. Tālāk, analizējot šo jautājumu, pavadrakstā mēģināts noskaidrot, kādu iespaidu šis kredīts atstāj, pirmkārt, uz sējumu platību, otrkārt, uz lopkopību, lopu skaita pavairošanos u. t. t.

Attiecībā uz *sējumu platību* autors nāk pie slēdziena, ka šī platība pieaugusi tikai kviešiem un līniem, un pie tam uz auzu un mistra rēķina.⁶⁾ Rudzu sējas platība pieaugusi, galvenā kārtā līdz 1923. gadam. Ja paskatāmies tabeli, tad ko mēs tur redzam. Mēs redzam, ka, salīdzinot 1909.—1913. gadu caurmēra ražu ar tagadējo ražu, vēl nevaram lepoties ar to, ka mūsu tagadējā sējas platība pārsniegtu pirmskara sējas platību. Turpretim, ja salīdzinām sējumu platību 1925. gadā ar to platību, kāda tā bija 1920. gadā, t. i. sākot ar pirmo gadu, kad bija iestājušies kaut cik normali apstākļi, tad mēs redzam, ka sējumu platība ikgadus pavairojusēs, viņa iet ātriem un straujiem soļiem uz priekšu. 1920. gadā ar rudziem bija apsēti 196.000 ha, bet 1925. gadā — 266.000 ha, tā tad par 70.000 ha vairāk. Ar kviešiem bija apsēti 1920. gadā 15.000 ha, bet 1925. gadā — 48.000 ha, tā tad par 33.000 ha vairāk. Ar miežiem apsēti 53.000 ha vairāk, auzām un mistru — 125.000 ha vairāk, ar kartupeļiem — 30.000 ha vairāk un līniem — 48.000 ha vairāk. Ja saskaita kopā visas šīs labības, tad dabūjam, ka 1925. gadā apsēts par 360.000 ha vairāk nekā 1920. gadā. Tā tad apstrādātās zemes platība pieaugusi.

Nevar tādēļ teikt, ka sējumu platība nav pavairojusēs, ka nauda nebūtu izlietota pareizi, ka tā nebūtu atstājusi kādu zināmu iespaidu. Ja ar 1925. gada izsniegtiem kredītiem sējumu platība vēl nav pavairojusies, tad taču nevar taisīt slēdzienu, ka nauda būtu izlietota nepareizi, ka tā nebūtu atstājusi pozitīvu iespaidu. Man jāsaprot, ka vispār vest kredītu sakarā ar sējumu platību ir diezgan savādi. Nav jau tā, ka jo vairāk dod kredītu, jo vairāk var sējumus izplēst. Jāņem vērā arī dabīgie apstākļi, ze-

⁶⁾ Paskaidroj. pie valsts 1926./27. g. budžeta l. p. 8.

mes apstākļi, kuri ļauj iet līdz zināmai robežai un ne tālāk. Tur var gadīties purvi un vispār nederīgas zemes, tā tad sējuma platībai ar to tiek novilkta zināma robeža. Tāpēc ne katrreiz, kur sējumu platība nav pavairojusēs, var teikt, ka kredīts neattaisno savu mērķi. Lai varētu šo domu raksturot, es no „Politischer Almanach“ pievedīšu attiecības, kādas pastāv citās valstīs. No šīs grāmatas redzams, ka zemēs, kurās atrodas līdzīgos apstākļos ar Latviju, novērojams tāds pat aļamās zemes daudzums kā pie mums. Latvijā no visas aļamās zemes platības uz labību iznāk 52% un ja mēs ņemam tādu zemi kā Dāniju, tad redzam, ka tur iznāk 46%, mūsu kaimiņu valstī Igaunijā 53%, t. i. tikai par 1% vairāk kā pie mums. Tālāk, Francijā — 49%, Anglijā — 45%, Holandē — 49% un Ķekoslovakijā — 53%. No visa tā mēs nevaram teikt, ka mūsu sējas platība ir par mazu. Viņa ir normala, tāda pat kā citās zemēs. Es nepievedu šeit tādus piemērus, kā piemēram Jugoslaviju, kur uz labību iznāk 71%, bet kuļa ir citādos apstākļos nekā mēs. Es nepievedu šeit arī Somiju, kuļai ar labību apsētas tikai 38% no visas aļamzemes platības, bet pievedu tikai tādas zemes, kuļās ir līdzīgos apstākļos ar Latviju. Jūs redzat, ka nevar palielināt sējumu platību uz augšu tik ātri, kā jūs to gribat, kādēļ arī nevar taisīt slēdzienu, ka tā nauda, tie kredīti, kuļi izsniegti, būtu nepareizi izmantoti.

Ja nu mēs nonākam pie *lopkopības*, tad attiecībā uz pēdējo, paskaidrojuma autors taisa slēdzienu, kuļš uzkrītošs tanī ziņā, ka viņš konstatē liellopu, aitu un cūku skaita samazināšanos, cerētā pieauguma vietā. Bet jāsapaka, ka šī samazināšanās tālu nesaskan ar to zemo ražu, kāda bija 1923. gadā, salīdzinot ar 1924. gadu, un pati šī samazināšanās nebūt nestāv sakarā ar kredītu, bet ar lopbarību. Un runāt, ka

Viļa Lāča Latv. PSR
VALSTS BIBLIOTĒKA

78—16.436



visu saņemto kreditu zemkopji izlieto lopbarības iegādāšanai nekādā ziņā nevar. Taisni otrādi. Ja mēs paskatāmies atpakaļ uz 1924. gada attīstību, salīdzinot ar 1920. gadu, tad mēs atkal novērojam nopietnu saimniecisku uzplaukumu, tik lielu, ka gribētu viņu apzīmēt par strauju uzplaukumu, sevišķi attiecībā uz zirgiem. Mums 1920. gadā bija 261.000 zirgu, bet 1924. gadā jau 340.000, tā tad pieaugums par 79.000 zirgiem.⁷⁾ Tas raksturo mūsu saimniecisko iekārtu, tas raksturo mūsu jaunsaimniecības, jo galvenā kārtā jaunsaimnieks ir tas, kas iegādājies šos zirgus.

Tad liellopu skaits. 1920. gadā ir bijuši 768.000, 1924. gadā — 905.000, tā tad pieaugums par 137.000. Tas ir straujš pieaugums. Aitu pieaugums— 257.000. Un, kungi, jākonstatē, ka nav pieaudzis tikai cūku daudzums. Tas palicis ne tikai tāds, kāds bija 1920. gadā, bet viņš ir kritis no 481.000 uz 458.000. Šāda cūku skaita samazināšanās acīm redzot stāv sakarā ar to, ka cūka ir bijis vienīgais lops, ko pie agrākiem nedrošiem apstākļiem varēja turēt.

Kāds ir šī pavadraksta autora slēdziens, apskatot sējuma platību un lopu daudzumu? Viņš nāk pie slēdziena: „apskatot lauksaimniecību visumā, redzam, ka sējumu kopplatība nav pieaugusi un ka mājlopu skaits ir gājis mazumā. Mēs redzam, ka plašie aizdevumi, galvenā kārtā gan augsto augļu dēļ, noveduši lauksaimniecību sliktākā stāvoklī, nekā tā bija pāris gadus atpakaļ“.⁸⁾ Tā tad slēdziens. Slikti ir augstie procenti, bet galvenais, ka caur aizdevu-

⁷⁾ Latv. Statist. grām. par 1924. g., l. p. 119 un Ekonomists Nr. 1, — 1926. g. l. p. 24.

⁸⁾ Paskaidrojums pie valsts budžeta 1926./27. saimniec. gadam, l. p. 8.

⁹⁾ Paskaidrojums pie valsts budžeta 1926./27. g. l. p. 9.

miem mūsu lauksaimniecība novesta daudz sliktākā stāvoklī nekā dažus gadus atpakaļ. Man liekas, kungi, tas ir nepareizs slēdziens. Ja gribēja taisīt tādu slēdzienu, tad nevajadzēja iziet no tā, cik liela ir sējumu platība un kāda ir lopkopība, bet vajadzēja iziet pavisam no cita kā, uz ko aizrādīja arī referents, vajadzēja paskatīties uz ražu.

Ari par ražu mēs atrodam paskaidrojumu 13. lapas pusē.¹⁰⁾ Tur redzam to, kas jāredz, ja pieņemam, ka viena daļa no aizdevumiem ieguldīta lauksaimniecībā. Patiesi, raža ir augstāka un augstāka ne tikai par iepriekšējo gadu, bet augstāka pat par pirmskaņa — 1913. gada ražu. Ja salīdzinām, piemēram, rudzu ražu, tad 1913. gadā tā ir bijusi 9,3 kvintalu, rēķinot no 1 ha, bet 1925. gadā — 11,8, tā tad tā stipri pieaugusi. Ja apskatām kviešu ražu, tad pēdējā palikusi tāda pati, miežu raža pieaugusi no 9 uz 10 kvintaliem un auzas pieaugušas par ļoti nedaudz. Ja ņemam kartupeļu ražu, tad tā pieaugusi no 80 uz 95 kvintaliem u. t. t.

Tā tad jānāk pie slēdziena, ka raža nav palikusi sliktāka un lauksaimniecība šīnī ziņā nav gājusi atpakaļ, bet gan tā ir attīstījusēs un gājusi uz priekšu. Bet ja tas ir tā, tad pacelas jautājums, vai patiešām lauksaimniecības stāvoklis kļuvis sliktāks? Nevar būt divu domu, ka tas ir pasliktinājies, sevišķi pēdējā gadā. Ne tikai lauksaimniecībā vien, bet visās saimniecības nozarēs novērojama krīze, arī pilsētās. Par cēloni nav vis plašie krediti, bet tas meklējams citur, meklējams *augstās procentēs*, kas nav piemērotas ne fabrikantiem, ne mūsu rūpniekiem un pavisam nepiemērotas ir mūsu lauksaimniecībai. Tālāk krīzes cēlons meklējams *īsos kredīta termiņos* un, beidzot, pastāvošā kredītu organizācijā. Cēlons

¹⁰⁾ turpat l. p. 13.

meklējams arī tanī apstākļī, ka pie mums nav hipotekariska kredita. Šāds ilgtermiņa kredīts, kur pa vairākiem gadu desmitiem reizē ar procentēm var nodeldēt arī kapitalu, ir ārkārtīgi nepieciešams mūsu saimnieciskai dzīvei, nerunājot nemaz par to, ka pil-sētās nekustamu īpašumu īpašnieki, tāpat arī lauku nekustamu īpašumu īpašnieki izslēgti no kredita da-būšanas iespējamības uz saviem nekustamiem īpašu-miem.

Ja mēs negribam visā drīzumā nonākt pie sastinguma, negribam laupīt enerģiju un iespēju strādāt tiem, kam tiešām ir griba un vēlēšanās strādāt, tad jādod tāds kredīts, kāds mūsu apstākļiem piemērots. Lauksaimnieki, kuŗi saņem kreditus no mūsu ban-kām, tos nemaz neizlieto nevietā, bet taisni ražošanai. To mēs visspilgtāk redzēsim, ja paskatīsimies mūsu ārējā bilancē. Ja paskatāmies uz mūsu sviesta eksportu, tad redzam, ka viena gada laikā tas ir dubul-tojies. Tas ir respektējams. Un ir izredzes, ka šo-gad, salīdzinot ar pagājušo gadu, sviesta eksports atkal dubultosies. Tāpat pieaug arī cūku eksports. Ja tanī pašā laikā lauksaimniekam jāiegādājas nepieciešamās mašīnas un jābūvē ēkas, tad te atkal vajadzīgs ieguldīt kapitalu, kuŗš, ja ne uz reizi, tad tomēr vēlāk, atmaksāsies. Tādēļ mans personīgais ieskata ir tāds, ka *mūsu zemē novērojama nevis kre-dīta inflācija, bet gan taisni otrādi, kredīta trūkums. Un šī grūtā lauksaimniecības krīze necēlas vis no tam, ka būtu par daudz piespriests aizdevumu, bet pa daļai taisni tāpēc, ka aizdevumu procenti ir par augstiem un paši aizdevumi nav piemēroti mūsu ra-žošanas apstākļiem.*

Tālāk apskatīta mūsu rūpniecība, pie kam konstatēts, ka mūsu rūpniecība samērā vāji attīstīta un te nu autors nāk pie slēdziena, ka mēs esam par daudz pabalstījuši mazos uzņēmējus un neesam pa-

balstījuši lielos uzņēmumus, kā tas būtu bijis vajadzīgs. Viņš raksta tā: „Mēs esam izsvieduši milzu sumas „rūpniecības atjaunošanai“ bez nopietni pārbaudīta plana un neraugoties nākotnē. Mēs esam turējuši sevi par necienīgiem nostāties blakus citām mazām valstīm, kurām ir moderni rūpniecības uzņēmumi, kas iekaro sev piederīgu vietu pasaules tirgū.“ Man liekas, ka taisīt šādu slēdzienu un teikt, ka te ievērots iktā nacionalisma princips un ka mazie uzņēmumi pabalstīti it kā vadoties no nacionalisma principa, nav pareizi.

No kādas organizācijas man ir sastādīts izvilcums, sadalot visus rūpniecības uzņēmumus 2 grupās: 1) mazos sīkos uzņēmumos, rēķinot no 1—49 strādniekiem katrā, un 2) lielākos uzņēmumos, rēķinot no 50 un vairāk strādniekiem. Ir mēģināts konstatēt šos uzņēmumus pēc tautībām, stādot vienā pusē latviešu un otrā pusē cittautiešu uzņēmumus. Mēs redzam, ka ir tādas rūpniecības nozares, kur cittautiešiem ir pārsvars un tāpat ir arī tādas nozares, kur latviešiem ir pārsvars. Piemēram, kokrūpniecībā mazajos uzņēmumos latviešiem ir 156 uzņēmumi, sveštautiešiem 60. Lielo uzņēmumu kokrūpniecībā latviešiem ir 18, sveštautiešiem 32. Tā tad patiešām šinī nozarē lielajos uzņēmumos sveštautiešiem ir pārsvars. Piegriežoties citiem uzņēmumiem, redzam pretējo, piemēram, ja ņemam dzirnavniekus, tad lielajos uzņēmumos sveštautiešiem ir 6 vietas, latviešiem tāpat 6 vietas. Ja ņemam mazos uzņēmumus ķīmiskā rūpniecībā, tad redzam, ka tur sveštautiešiem ir pārsvars — 45 uzņēmumi, kamēr latviešiem — 38. Es neapgrūtināšu jūs, kungi, nolasot šo listi, jo galu galā to varētu vienmēr apstrīdēt un teikt, ka tas ir privātas organizācijas darbs un nav oficiāls dokuments. Tas ir pareizi, bet mums nav tādas oficiālas statistikas, kur uzņēmumi būtu

šķīroti pēc tautībām. Tomēr visā visumā apgalvot, ka taisni sīkie uzņēmumi ir nacionāli un lielle nena-
cionalā, tas, man liekā, varbūt, ir pareizi, bet ka tas
varētu būt dominējošs faktors, kas spiestu atbalstīt
taisni mazos uzņēmumus un lielos nē, nu ir pavisam
nepareizi. Taisni otrādi, ja ievērojam Latvijas ap-
stākļus, ka mūsu rūpniecība kara un revolūcijas lai-
kos ir izpostīta un tā jāuzsāk no jauna, tad ir dabīgi,
ka uzņēmumi var būt tikai mazi. Ir veltīgi opozīci-
jas priekšstāvim salīdzināt tagadējo mūsu rūpniecī-
bas stāvokli ar pirmskara stāvokli un teikt, ka pirms-
kara vienā rūpniecības uzņēmumā caurmērā strādā-
juši pāri par 100 strādnieku un tagad tikai daži
desmiti. Tas nav pareizi. Neviens liels uzņēmums
nevar nokrist no gaisa. Viņam dabīgi un pakāpeniski
jāattīstās mūsu zemē un ar to jāsaaug, jo tur ir viņa
pamats.

Ka mūsu rūpniecības uzņēmumi spēji attīstās,
to varam redzēt no šī iesniegtā paskaidrojuma. Tur
aizrādīts uz jaunizņemtām koncesijām un konstatēts,
ka 1925. gadā uz 15. decembri izņemtas 647 kon-
cesijas. Šeit tuvāk apskatīts, uz kādām nozarēm tas
attiecināms. Protams, visi šie rūpniecības uzņēmumi
nebūs dzīves spējīgi, bet tas ir nepieciešamais dabī-
gās izlases ceļš, ka veselai rindai uzņēmumu, kas
nebūs spējīgi izturēt konkurenci, būs jānoiet no ska-
tuves. Bet palikusē daļa attīstīsies par dzīves spē-
jīgiem uzņēmumiem. Mēģināt ieteikt tādu politiku,
ka sabiedrībai vai valstij vajadzētu radīt uz reizi
lielus uzņēmumus, būtu pavisam nepareizi. Kreiso
politika iziet uz to, ka jāatbalsta tikai tādi uzņēmumi,
kas vai nu šādā vai tādā ceļā uz reizi ir radušies kā
lielas fabrikas, kas nodarbina tūkstošiem strādnieku.
Tas ir tas ceļš, pa kuŗu ejot, mēs rīkotos ļoti ne-
sekmīgi. Šie uzņēmumi nebūtu dzīves spējīgi. Bet
ja kāds uzņēmums būs sācis no mazuma, būs attīstī-

jies pakāpeniski, tad tas būs dzīves un konkurences spējīgs, kaut arī patlaban strādā ļoti primitīvi, ar ļoti sliktām mašīnām. Šinī ziņā nestāv tik slikti, kā, no ārpusē skatoties, tas varētu izlikties.

Man klāt ir izvilkums no mūsu tirgotāju savienības specialā organa „Latvijas Tirgotājs“. Attiecīgā numurā mēģināts nošķirot dažādos uzņēmumus pēc tautībām.¹¹⁾ Runa ir par akciju sabiedrībām. Raksta autors analizē pastāvošās 269 akciju sabiedrības, kurās piedalās Latvijas kapitāls un 13 akciju sabiedrības, kurās ieguldīts arī ārzemju kapitāls. Tā tad mūsu akciju sabiedrību kopējais skaits būtu 282. No 269 akciju sabiedrībām, kurās ieguldīts Latvijas kapitāls, 89 akciju sabiedrības ir latviešu rokās. Šinīs 89 akciju sabiedrībās ieguldīti 33 miljoni latu. Nākošā kategorijā ir 36 vācu uzņēmumi, kurus ieguldīti 30 miljoni latu. Tā tad vācu uzņēmumi ir lielāki. Žīdu uzņēmumi ir 27, kurus ieguldīti 10 miljoni latu. Krievu uzņēmumi ir 2, kurus ieguldīti 1 $\frac{1}{2}$ miljons latu. Jauktu uzņēmumu ir 115, kurus ieguldīti 28 miljoni latu.

Salīdzinot šos skaitļus, redzam, ka jauktās akciju sabiedrības ir taisni tās, kurās gan, varbūt, ir mazākas, bet skaita ziņā viņu ir visvairāk. Ja nu mēs ņemam tādas akciju sabiedrības, kurās ir tikai svešautieši ārzemnieki, tad redzam, ka tādas ir pavisam 13, no tiem Anglijas pavalstniekiem — 1, Vācijas — 2, Somijas — 2, Amerikas — 1, Danijas — 1 un viena jaukta, kurās ieguldīts liels kapitāls. Latviešu*) akciju sabiedrībās ieguldīti 104.000.000 latu un ārzemnieku akciju sabiedrībās ieguldīti 10.000.000 latu, t. i. tikai $\frac{1}{10}$. Tā tad slēdziens, ko taisīja Bīlmaņa kungs, minot šeit

¹¹⁾ „Latvijas Tirgotājs“ 1925. g. Nr. 3., l. p. 35.

*) t. i. Latvijas pilsoņu.

tādu procentu, kā 54%, attiecībā uz akciju sabiedrībām, kuŗas pārgājušas ārzemnieku rokās, nepareizs. Ja kāda akciju sabiedrība pārgājusi citās rokās, tad par to mēs varam spriest tikai tad, ja arī akciju kapitāls pārgājis ārzemnieku rokās, jo taisni kapitāls ir tas, kas visu lemj un izšķir.

Apskatot tuvāk nacionalās akciju sabiedrības, „Latvijas Tirgotājs“ raksta: „Mēs redzam, ka vislielākie ir sekošie uzņēmumi: pirmā vietā — tirdzniecības un rūpniecības uzņēmumi ar 1.222.000 latu, tad ķīmiskā rūpniecība, kuŗā arī ir pārsvars latviešiem par vāciešiem par 1.000.000 latu un galvenā kārtā akciju bankām — 13.000.000 latu. Šeit visur latviešiem ir pārsvars. Tā tad Bilmaņa kunga slēdziens un aizrādījumi ir bijuši nepamatoti.

Tālāk nāk ādu rūpniecība un šeit nu gan vāciešiem ir pārsvars. Sevišķi liels vāciešu pārsvars ir papīru rūpniecībā. Tā ir viena no darbīgākām rūpniecībām Latvijā, bet tomēr jāatzīstas, ka tur nopiedošā vairākumā mēs redzam vāciešus. No šiem datiem varam taisīt slēdzienu, ka visumā cittautiešiem nav pārsvars.

Nobeidzot savu rakstu, finanšu ministra kungs nāk pie slēdziena, ka šogad ziema bijusi laba, varēs attīstīties koku eksports, palielināsies sviesta eksports un pieaugs tirdznieciskais un rūpnieciskais eksports, bet pirmā vietā tomēr būs lauksaimniecības eksports un importa samazināšanās. Muitas tarifs tagad pieņemts tādā veidā, ka ierobežo importu, un mūsu cerības uz viņu attaisnosies. Tālāk, kas attiecas uz kreditiestādēm, uz Latvijas banku, tad pēdējā laikā viņas politika ir grozīta par labu eksporta veicināšanai, kas saskan ar faktiem un mēs varam tikai cerēt, ka imports patiešām samazināsies, bet eksports vairosies.

Tālāk vēl aizrādīts, ka nepietiek ar to vien, ka vajaga prasīt visu no valsts vai no kredītiestādēm, bet ka arī pašiem saimnieciskiem darbiniekiem jābūt pietiekoši sagatavotiem, ka eksportieriem vajaga pazīt, labi pazīt ārzemju tirgu, viņiem vajaga būt ar pietiekošu izglītību, daudz lielāku izglītību nekā kaut kurā citā branžā, t. i. izteikta vēlēšanās pēc tirdznieciskā instituta. Vai taisni tāpēc nepieciešams tirdznieciskais instituts, vai taisni tas ir tas pareizais ceļš, par to var būt dažādas domas, bet princips ir ļoti pareizs. Tirgotājiem jābūt labi sagatavotiem, jo bez sagatavošanās, pēc manas pārliecības, var atkārtoties, ka mēs ne pie kāda rezultāta nenākam. Bez tam uz reizi, nevar sagatavot tirgotāju, viņam pašam par tādu jāizaug. Mūsu eksportieriem nopietni jāsatavojas, jo agrākais laiks, kad mēs bijām Krievijas sastāvdaļa, ir ļotiniecīga skola priekš tiem apstākļiem, kādos nākas darboties Latvijas uzņēmējam un Latvijas eksportieram. Man personīgi nācies dzirdēt no personas, kuŗa mūsu saimnieciskā dzīvē ieņem redzamu vietu, atsauksmi par šo jautājumu. Šī persona aizrāda uz tiem nelabvēlīgiem apstākļiem, kādos mēs esam strādājuši pēc kuŗa. Agrāk bija vienkārša lieta. Visu, ko mēs ražojām, mēs sūtījām uz Krievijas iekšieni. Tāpēc mums par eksportu ir citi piedzīvojumi un cita saprašana. Kas attiecas uz importu, tad ar to bija diezgan maz jānodarbojas, vismaz tādā veidā, kā tas būtu nepieciešams tieši priekš Latvijas. Viscaur mums bija jāiziet no viedokļa, ievērot lielās Krievijas intereses un galvenā kārtā Krievijas rūpniecības atjaunošanas intereses.

Es nešaubos, ka taisni šinī praktiskā darbā gadu no gada strādājot, izveidosies un, man gribētos teikt, jau tagad ir izveidojusēs viena daļa saimniecisku darbinieku, kas saprot situāciju pasaules politikā un pie mums Latvijā.

Un, piekrītot visam tam, kas šeit izteikts attiecībā uz saimniecisko politiku, attiecībā uz izredzēm, es domāju, ka attiecībā uz šīm īsām piezīmēm par motīviem un apstākļu novērošanu, es nebūšu darījis pāri savam frakcijas biedrim Blumberga kungam un, domāju, viņš man to ļaunā neņems.

II.

Pilsoniskās saimnieciskās politikas panākumi pēc pasaules kara.

Un nu, kungi, ir viens jautājums, pie kuŗa es gribu apstāties, kas man personīgi, runājot par mūsu saimniecisko politiku, šķiet ļoti svarīgs. Socialistu starpā ir ļoti izplatīta tāda doma, kādu te tikko izteica opozīcijas priekšstāvis Bīlmaņa kungs. Un katrreiz, kad nāk kāds opozīcijas priekšstāvis un runā par saimnieciskām lietām, tas iesāk ar to, ka, lūk, jūs, pilsoņu saimnieciskā politika ir nederīga, jūs esat noveduši valsti pie sabrukuma, jūs esat nonākuši bankrota priekšā un visādos veidos un paņēmienos kritizē pilsoņu politiku, aizrāda, ka tā neko nav devusi, ka pilsoņi iet pa nepareiziem ceļiem un ka turpmāk tā nevar iet. Bet ko pozitīvu, kas būtu liekams šīs politikas vietā, to opozīcija izvairās teikt un to neteica arī šodien Bīlmaņa kungs. Šādi ieskati dabīgi pāriet arī uz sabiedrību un pēdējās liela daļa nonāk tādās domās, ka pilsoņu saimnieciskā politika iet pa nepareizu ceļu, ne tikai pie mums Latvijā, bet arī visā Eiropā un visā pasaulē. Viņa iet pretīm sabrukumam. Kapitāls savu laiku esot pārdzīvojis, kapitāls neko nevarot darīt, kapitulām jānoiet no skatuves. Šāda domāšana nonāk pat tiktāl, ka, piemē-

ram, kāds kooperators, kā to varēja lasīt kādā pagājušās nedēļas laikrakstā, runā par kooperāciju kā par tādu, kas ieved socialistiskā valstī, redz tur lielas perspektīvas un idejas, redz visu rožainā gaismā. Bet ja nonāk pie kapitāla, kurš radies privātas uzņēmības ceļā, vai arī vispārējās saimniecības ceļā, tad tur viņš neko neredz, viņam liekas, ka tur nav izejas. Taisni tas pats, ko mums šeit tikko teica Bilmaņa kungs. Sevišķi kreisais spārns par to noteikti raksta presē un sludina savās sapulcēs. Nesen atpakaļ socialdemokratu kongresā pieņemta rezolūcija, ka līdzšinējā pilsoniskā saimnieciskā politika ved valsti pretim sabrukumam, kam par pierādījumu esot tas, ka ar katru dienu apstākļi kļūstot sliktāki. Iznāk, protams, ka tās labās ir tās metodes, kurās socialdemokrāti aizstāv. Redzat, tāds ir tas stāvoklis un to mēs šinī namā esam dzirdējuši jau daudzas reizes. Pilsoņi reti kad uz to atbild. Parasti tam pāriet pāri ar klusu ciešanu. Ja vienam otram no vadošiem politiķiem ir skaidrs, kādēļ šādus uzskatus aizstāv, tad, ejot ar šiem uzskatiem pie mazākiem darbiniekiem, pēdējiem tie izliekas it kā jaunā Jeruzalemes ticība. Viņi sludina, ka privātais kapitāls sabrūkot un nodibinājoties socialisms. Ja to saņemot, tad mēs būsim atpestīti no visiem ļaunumiem, kādi pastāv privatā kapitalistiskā saimniecībā.

Es, cienītie kungi, gribētu pie šī jautājuma apgaismošanas pieiet drusku plašāki. Vispirms es gribētu runāt par nesaskaņām starp šiem diviem uzskatiem par saimniecisko politiku, *vai līdzšinējā kapitalistiskā ražošana ved sabrukumam pretim un viss glābiņš gaidāms tikai no otras puses, kur būs socialisms un kolektīvisms, jeb mēs esam vēl diezgan tālu no tam.* Ļoti dibināti vienmēr uzstādīts jautājums, vai tagad, kad lielais pasaules karš ir beidzies, ir iestājies miers, ir iestājušies tādi apstākļi, kad ražotājs

var justies pilnīgi drošs, var ražot tikpat netraucēti, kā tas bija pirms pasaules kara. Bet uz to vienmēr bija jāatbild, ka tādi apstākļi vēl nav iestājušies, ka līdz šim vēl vienmēr nebija izgaisusi doma, ka vieni meklēs revanšu, otri nepiekritīs tai politikai, ko viena daļa grib vest. Bet iepriekšējā gada Lokarnas izlīgums bija tas, kas radīja zināmu stabilitāti, atrisināja daudzus jautājumus. Ja mēs dzirdam, ka tagad Amerikas kapitāls sāk konkurēt ar Eiropas kapitālu, ja mēs dzirdam, ka Amerikas kapitāls laužas uz Eiropu, tad par to jāpateicās galvenā kārtā Lokarnas līgumam. Šī lielā nozīme, kādu piešķir Lokarnas līgumam starptautiskā ziņā, nebūtu attiecināma uz katras valsts iekšējo politiku. Man liekas, ir dibināti tie opozīcijas aizrādījumi, ka pie tās pastāvošās kārtības, kāda nodibinājusēs lielākā daļā valstu, mēs par kādu noteiktu stabili politisku kursu varam runāt ar lielām grūtībām.

Man pie rokas ir dati par 21 valsti un no tiem mēs redzam, kāda šinīs valstīs ir *politiskā attīstība*. Par visnoteiktāko mēraklu katras valsts politiskās stabilitātes raksturošanai uzskatāmas valdības krīzes, jo katra valdības krīze ir satricinājums ir politiskā, ir saimnieciskā ziņā un katra valdības krīze izsauc kaut ko jaunu. Tā pārtrauc darbību vecajam kabinetam, pārtrauc vecos planus un aprēķinus un liek tā vietā ko jaunu. Pirms pasaules kara katra kabineta krīze bija liels nedzirdēts notikums. Visi lairaksti tad sprieda un gudroja, kādu tad nu politiku vedīs uz priekšu jaunais kabinets. Turpretim, tagad nepaiet neviena diena, kad nelasām laikrakstos par kaut kādu valdības krīzi. Ja mēs paskatāmies, kādas bijušas politiskās resp. valdības krīzes šinīs 21 valstīs, tad redzam, ka tie gadi, kuŗi mums no vislielākā svara, t. i. 1919. līdz 1925. gadi, bijuši patiešām ļoti raibi. Visvairāk krīzes šo 5 gadu laikā ir

bijušas Polijā, un proti, veselas 13. Protama lieta, ja vienā valstī ik pusgadu notiek valdības krīze, tad domāt, ka tur varētu atrisināt kautko nopietnu, būtu patiešām grūti. Ejot tālāk, redzam, ka nākošā vietā nāk Vācija un Spanija. Katrā bijušas 11 krīzes. Ja pārejām pie nākošās grupas un ņemam valstis, kur bijušas 8—9 krīzes, tad te redzam Zviedriju, Franciju, Itāliju, Grieķiju, Somiju, Jugoslaviju un Austriju.

Šinī grupā ietilpst arī Itālija, kurā šo 5 gadu laikā bijušas 8 krīzes. Lai gan Itāliju sabiedrības viena daļa uzskata par valsti, kur ir vislielākā stabilitāte un nav nekādu pārgrozību, tomēr jāatzīmē, ka taisni tagadējā ministru prezidenta valdīšanas laikā 4 reizes notikusi kabineta pārorganizēšanās. Tā tad tomēr, ja arī viens politisks virziens saņem valsts varu savās rokās, nevar teikt, ka tā iet bez politiskiem satricinājumiem un pārorganizēšanās.

Ja ejam tālāk un paskatāmies uz nākošo grupu, kur valdības krīzes notikušas 5—6 reizes, tā tad apmēram reizi gadā, tad šeit redzam Ungāriju, Čehoslovākiju, Rumaniju, Latviju, Portugāli, Norveģiju, Angliju. Beidzot paliek tikai 2 valstis, kur valdības krīzes notikušas mazāk kā reizi gadā. Tās ir Holande un Lietuva. Tur bijusi stabilāka valdīšana un stabilāks arī politiskais kurss. Šie dati ņemti no „Handbuch des Staatsmannes“ no Dr. Alfonsa Nobela. Savā grāmatā viņš vēl raksta arī par Igauniju, ka tur bijušas vismazāk krīzes, proti tikai 2. Viņš iziet no tā viedokļa, ka Igaunijā valsts vecākais reizē ir arī ministru prezidents un tā kā tur bijuši tikai 2 valsts vecākie, tad viņš taīsa slēdzienu, ka bijušas tikai 2 valdības krīzes. Par Igauniju es neminēju tādēļ, ka mums visiem ļoti labi zināms, ka Igaunijas apstākļi nebūt nav tik stabili.

Tā tad, ja starptautiskā politikā esam nonākuši pie tā, ka ar Lokarnas līgumu panākta zināma stabi-

litate, tad attiecībā uz valstu iekšējo dzīvi to nevar teikt. Līdzšinējā nestabilā politiskā dzīve ir par pamatu tam, ka arī saimnieciskā ziņā grūti sasniegt lielāku stabilitāti. Nav jādomā, ka uz mūžīgiem laikiem jāpaliek vienai un tai pašai valdībai. Bet ja uzstāda par ideālu to, ko viens otrs opozīcijas priekšstāvis saka, ka valdības var mainīties pēc 2—3 mēnešiem, tad arī tas nav pareizi. Vienu otru reizi var gadīties, ka kādu valdību nosviež jau pēc viena mēneša. Bet pēc tās var nākt nākošā un valdīt 3—4 gadus. Tāda valdība var kaut ko padarīt. Ja maiņas notiek pārāk bieži, tad skaidrs, ka šādi valdībai pilnīgi nav iespējams izvest kaut kādas reformas. Pie mums vienmēr ir bijis tā, ka budžetu sastāda viena valdība, pēc tam nāk otra un saimnieko pēc šī budžeta. Dabīgi, ka viņa neko vairs nevar ielikt šinī budžetā. Nemat tagadējo budžetu. To sastādīja iepriekšējā valdība, kurā piedalījās arī socialdemokrāti. Formāli tagadējā valdība vienā nedēļā izskatīja to cauri, pieņēma un parakstīja, bet faktiski to tomēr sastādīja iepriekšējais kabinets. Tāpēc, ja nav politiskās stabilitātes, dabīgi, ka mums nav arī saimnieciskās stabilitātes un saimnieciskā dzīve mums nerit tik gludi, kā tam vajadzētu būt.

Tomēr, neatkarīgi no visa tā, vaicāsim, *vai patiešām visa pasaule šinī lielā politikā iet atpakaļ, vai patiešām kapitalisms un līdzšinējā kārtība nekur vairs neder*. Negribu apgrūtināt jūsu uzmanību ar visas pasaules saimniecības apskatīšanu, bet gribu pievest tikai dažus piemērus, kas, man šķiet, būtu raksturīgāki saimnieciskās un politiskās dzīves raksturošanai. Apstāsimies pie lauksaimniecības produktivitātes, pie lauksaimniecības ražības, un arī pie dažiem rūpniecības ražojumiem, kuriem būtu lielāka nozīme, un vēl pie dažām citām saimnieciskām parādībām, kas raksturotu saimniekošanu pie

kapitalistiskās iekārtas pēc kara, vai tā iet sabrukumam pretim, vai, neskatoties uz visu aso kritiku un lielo propagandu, iet savu noteiktu attīstības ceļu un neklausās, vai tas vieniem patīk vai nē.

Kas attiecas uz lauksaimniecības produktu ražu, tad pēc statistiskās gada grāmatas man pie rokas ir sekoši dati. Ja mēs apskatām tikai 15 Eiropas valstis, es pastrīpoju — Eiropas valstis, tad redzam sekošu ainu. Mēs redzam, ka patiesi trijās valstīs stāvoklis ir sliktāks nekā pirms kara. Tās, protams, ir valstis, kas cietušas no kara, t. i. Vācija, Bulgārija un Austrija. Turpretim visās citās valstīs lauksaimniecības produktu ražošanas paliķusi, pēc atsevišķām valstīm rēķinot, vai nu uz pirmskara stāvokļa vai arī uzlabojusēs. Es atkārtāju, pat vēl uzlabojusēs. Kā valstis, kurās uzlabojusēs lauksaimniecības ražība, varētu minēt Dāniju, Itāliju, Holāndi, Rumāniju, Zviedriju, Spāniju, Čehoslovākiju un Ungāriju. Tad ir vēl tādas valstis, kurās stāv uz vietas, kas ražo tikpat daudz kā pirms kara.

Ja mēs piegriezāmie diviem galveniem labību veidiem — kviešiem un rudziem un, izejot no salīdzinājumiem par stāvokli 1914. gadā un 1923. gadā, mēs iegūstam sekošus skaitļus. Ja ņemam Dāniju, tad redzam, ka tur, rēķinot dubultcentneros uz attiecīgu zemes vienību, 1914. gadā raža bijusi 14 dubultcentneri, bet 1923. gadā — 16, Francijā 1914. gadā — 10 un 1923. gadā — 10 dubultcentneri, Itālija 1914. gadā ražojusi 10 dubultcentnerus, bet 1923. gadā — 12, Holānde 1914. gadā ražojusi 16 dubultcentnerus, bet 1923. gadā — 17. Turpretim, ja ņemam zemes, kas kara laikā cietušas, tad tur ražošanas norma kritusi ne tikai visumā, bet arī attiecībā uz katru vienību. Piemēram Vācija 1924. gadā ražoja ne vairāk kā 13 dubultcentnerus, kamēr 1913. gadā — 19,

Austrija — 10 dubultcentnerus, bet 1913. gadā — 14 dubultcentnerus, un Bulgarija, kuŗa 1913. gadā ražoja 15, 1923. gadā tikai — 10 dubultcentners. Ja no šiem proporcionāliem skaitļiem pārejam uz absolūtām sumām, tad attiecībā uz kviešiem dabūjam tādu ainu, ka kviešu ražots daudz vairāk, un proti, Eiropā 1924. gadā ražots par 5.652.000 tonnām vairāk nekā 1913. gadā.¹⁾ Tā tad šī attīstība gājusi sekmīgi uz priekšu un nevar teikt, ka varbūtējās pārgrozības līdzšinējā kārtībā nebūtu devušas savus rezultātus. Attiecībā uz rudziem jāsaka, ka visumā rudzu ražošana nelieļā mērā samazinājusēs, bet tanīs zemēs, kur ražošana pacēlusēs, pieaugums iztaisa 1.230.000 tonnas. No tā es gribētu taisīt slēdzienu, ka attiecībā uz lauksaimniecības produktiem (te es pievedu tikai galvenākos) šinīs valstīs i proporcionāli pēc valstīm, i proporcionāli pēc zemes vienības absolūtās sumās novērojam progresu.

Tagad, cienījamie kungi, es gribētu pāriet uz mūsu smago rūpniecību un ņemsim kā piemēru metalrūpniecību, piemēram, čugunu. Ja paskatāmies, kā attīstījusies čugunu ražošana, tad redzam, ka pēdējā, kas 1913. gadā iztaisīja 77.000.000 tonnas, kuŗa laikā ir slīdējusi uz leju un 1921. gadā iztaisījusi vairs tikai 34.000.000 tonnas.²⁾ Tad no 1921. gada sākas pieaugums un tas 1924. gadā jau aizsniedza 64.000.000 tonnas. Apmērām līdzīgu ainu redzam arī pie neapstrādātā tērauda. Neapstrādātais tērauds 1913. gadā ražots 75.000.000 tonnas, 1921. gadā tā ražošana noslīdējusi uz 42.000.000 tonnām un tikai 1924. gadā aizsniedz 73.000.000 tonnas. Tā tad abos gadījumos nav vēl sasniegta 1913. gada norma.

¹⁾ Aprēķināts pēc „Politischer Almanach“ 1925. g., 1. p. 665. datiem.

²⁾ Politischer Almanach 1925. g., 1. p. 673., tab. 24.

Domāt, ka iztrūkums liekams tikai uz ražošanas attīstību, būtu nepareizi. Te svars jāliek vairāk uz to, kā grozījušies apstākļi un vajadzība pēc šo vielu ražošanas. un proti, ka tagad nav vairs tās straujās gatavošanās uz karu, kas bija novērojams pirms lielā pasaules kara izcelšanās.

Ja paskatāmies uz cukuru, kā pasaules patēriņa produktu, tad redzam, ka kopsumā, saskaitot biešu un niedras cukuru, 1913. gadā ražots 18.000.000 tonnu, 1923./24. gadā raža pat par vienu miljonu tonnu pavairojusēs un iztaisa 19.000.000 tonnas.³⁾ Tā tad šeit ir pieaugums. Tālāk kokvilnas raža uzrāda pirmskara stāvokli ar niecīgiem pārgrozījumiem.

Ja pārejām tālāk uz dzinējspēku, kas nepieciešams katrai rūpniecībai, tad tur redzamas samērā lielas pārgrozības un, vispirmā kārtā, attiecībā uz akmeņoglēm. 1913. gadā akmeņogļu Eiropā ražots 607 miljoni tonnu, bet 1923. gadā šis cipars krities apmēram par $\frac{1}{3}$ uz 494 miljoniem tonnu. Amerikā, turpretim, ogļu ražošanas daudzums ir pieaudzis. Visā pasaulē ogļu ražošanas daudzums tomēr ir krities — no 1217 miljoniem uz 1183 miljoniem tonnu.⁴⁾ Tā tad samazinājies par 34 miljoniem tonnu. Bet atkal taisīt no tā slēdzienu, ka ar rūpniecības attīstību iet uz leju nenākas, jo tajā vietā, kur akmeņogļu ražošana ir mazinājusēs, stipri vairojusēs brūno ogļu izmantošana. Tā pieaugusi no 125 miljoniem tonnu 1913. gadā uz 152 miljoniem tonnu 1923. gadā.⁵⁾ Tas ir liels pieaugums un šis pieaugums pirmā kārtā krīt uz Vāciju. Tāpat, ja ņemam naftu. Naftas patēriņš pieaudzis no 383 miljoniem 1913. gadā uz 1013 miljoniem 1924. gadā, tā tad pieaugums trīskārtīgs. Kā redzams, tad

³⁾ Politischer Almanach 1923. g., I. p. 668.

⁴⁾ turpat I. p. 670., tab. 14.

⁵⁾ turpat tab. 13.

ogļu kā dzinējspēka vietu ieņem nafta.⁶⁾ Kas attiecas uz ūdensspēku, tad ūdensspēks atkal rāda lielu pieaugumu un iztaisīja 1924. gadā 23 miljonus zirga spēku.

Man liekas, kungi, ka no šiem skaitļiem, ko pievedu attiecībā uz rūpniecības dažādām nozarēm un kurus varētu te turpināt tālāk, jānāk pie slēdziena, ka rūpniecības attīstība sasniegusi visā visumā pirmskaņa stāvokli un daudzējādā ziņā pat pārspējusi to. Tāpēc šeit nevar runāt par atpakaļiešanu vai kapitalistiskās iekārtas sabrukumu. Bet ja mēs gribētu domāt, ka šī rūpniecības attīstība gājusi tik gludi, ka te nebūtu ne mazāko grūtību, tad mēs maldītos. Skaitļi rāda, ka šai rūpniecībai, kuņa atdzimst visā pasaulē, jācīnās ar lielām grūtībām. Kā labākais šādu grūtību raksturojums ir *konkursu skaits*. Ja ņemam tos konkursus un bankrotus, kas nāk priekšā saimnieciskos uzņēmumos, tad jānāk pie slēdziena, ka tagad šo bankrotu skaits ir stipri lielāks nekā pirms kara. No vienas puses tas pierāda, ka kara laikā nodibinājās vesela rinda uzņēmumu, kuři tagad izrādās par dzīvot nespējīgiem, bet no otras puses pierāda, ka ir arī citi apstākļi, pirmā vietā politiskie apstākļi, iekšējie apstākļi, — uz kuřiem es jau aizrādīju — kas priekš rūpniecības ir no ļoti liela svāra. Tie acumirkli nav tik stabili, kā tas normalai rūpniecības attīstībai būtu vajadzīgs.

Apskatot apmēram desmit redzamākās valstis, to starpā tādas, kā Daniју, Somiju, Itāliју, Norveģiju, Zviedriју, Ziemeļamerikas Savienotās Valstis un Kanādu, redzam, ka 1913. gadā par visām šīm valstīm bijuši kopā 2845 bankroti; 1920. gadā, kad acīm redzot vēl bijusi pēckara konjunktura, bankrotu skaits samazinājies uz pusi — 1408, bet 1924. gadā,

⁶⁾ turpat l. p. 669., tab. 10.

kad radusēs nepieciešamība izturēt starptautisku konkurenci, bankrotu skaits atkal lielā mērā pavairojies, un proti, uz 3652. Tā tad ir vesela rinda tādu uzņēmumu, kuŗi nevar izturēt aso konkurenci, un šeit taisni jāatzīmē Ziemeļamerikas Savienotās Valstis. Kā otru valsti varētu minēt Daniju un arī Anglijā novērojamas lielas svārstības.

Tā tad rūpniecībai visās valstīs nākas cīnīties ar lielām grūtībām un dažādiem sarežģījumiem. Daudzi uzņēmumi nevar to izturēt un ir spiesti likvidēties. Neskatoties uz to, dzīves pulss ir straujš un jauna kapitāla ieguldīšana rūpniecības uzņēmumos turpinājas vēl joprojām un ja arī viņš nav tik dzīvs kā 1913. gadā, tad tomēr viņš nav apstājies. Es negribu sīkāk apstāties pie tiem skaitļiem, kādi man ir par veselu rindu valstu, bet jāsaka tikai viens, ka mēs novērojam tādu ainu, ka kapitāla ieguldījums 1913. gadā bijis lielāks nekā 1920. gadā, bet 1920. gadā tas savukārt bijis lielāks par 1924. gadā ieguldīto kapitālu. Tā tad jaunu uzņēmumu dibināšana visas Eiropas masštabā, salīdzinot ar pirmskaŗa stāvokli, iet gausākā uz priekšu. Turpretim, salīdzinot Eiropas vispārējo saimniecisko attīstību ar Latvijas un vispār jauno valstu attīstību, mēs novērojam sekošo. Kamēr Latvijā un jaunajās kaimiņu valstīs rūpniecības uzņēmumu skaits arvienu pieaug, Eiropā šādu kapitālu jaunieguldījumu skaits iet mazumā. Viena no galvenām šo uzņēmumu grūtībām ir kapitāla augstais procents, kas šiem uzņēmumiem jāmaksā.

Salīdzinot caurmēra *diskonta procentu* dažādu valstu centralās bankās, redzam ļoti dažādu ainu. Visā visumā jāsaka, ka tagad diskonta procents ir augstāks nekā 1913. gadā. Ja ir tādas valstis, kur ir zemāks diskonta procents, tad tomēr lielākā daļā banku viņš ir augstāks. Ja 1925. gadā notikusi dis-

konta procenta pazemināšana, tad tas tikai liecina, ka tās zemes, kur saplūdis kapitāls, kā piemēram, kara laikā neitralās valstis un Ziemeļamerikas Savienotās Valstis, meklē savam kapitālam noņēmējus un sāk to piedāvāt par lētāku cenu. Tomēr daudz palaisties uz centrālo banku statistiku un procenta aprēķiniem nevaram, jo faktiski taču nav noslēpums, ka katras vienas valsts faktiskais procents, ko maksā par kapitālu, ir nesalīdzināmi lielāks, nekā tas procents, ko aprēķina centrālās bankas. Tā tas ir pie mums un tā tas ir bez izņēmuma katrā Eiropas valstī, arī tanīs valstīs, kur šis kapitāls, kā liekas, ir diezgan liels. Šis augstais diskonta procents ir tas, kas padara grūtu saimniecisko attīstību, kas liek šķēršļus ceļā uzņēmīgam garam rūpniecībā un vispār saimniecībā. Tomēr, kā jau teicu, no ražošanas gala rezultāta skaitļiem mēs redzam, ka visas šīs grūtības—augstais diskonta procents, nenoteiktie politiskie apstākļi, nenoteiktās attiecības valstu starpā, tiek pārvārtētas un ražošana iet uz priekšu, viņa attīstās. Šī ražošana pārvietojas no vienas vietas uz otru. Viņa nepaliek tanīs apmēros kā agrāk. Viņa pārveidojas. Piemēram dzinējspēku vairs neražo tā, kā to ražoja pirms kara. Tagad pāriet uz jaunām metodēm un visā visumā novērojams neizbēgams progress. Sakarā ar šo pārveidošanos attīstījies lielā mērā arī satiksme, salīdzinot to ar pirmskara datiem. Pasaules tirdzniecības flote pieaugusi no 30.836 kuģiem 1914. gadā uz 32.956 kuģiem 1924. gadā.⁷⁾ Tā tad pieaugums, pie kam šeit krīt svarā tikai lielie kuģi, sākot ar 100 reģistrtonnām. Turpretim tonnažas ziņā konstatējams daudz lielāks pieaugums. No 49 miljoniem brutto reģistrtonnu 1914. gadā šis skaits 1924. gadā pieaudzis uz 64 miljoniem brutto reģistrtonnu. Tā tad pie-

⁷⁾ Politischer Almanach I. p. 677., tab. Nr. 4.

augums iztaisa apmēram 25 miljonus brutto reģistrtonnas. Raksturīgs sākums ir tas, ka tā zeme, kuŗu šinī ziņā esam parādūši uzskatīt par to lielāko, par jūrās valdnieci — Anglija — stāv uz vietas. Tur tilpuma ziņā neredzam nekādas pārmaiņas. Liels pieaugums, turpretim, novērojams Francijā, bet sevišķi liels Ziemeļamerikas Savienotās Valstīs. Ziemeļamerikas Savienoto Valstu flote pieaugusi no 3 miljoniem uz 6 miljoniem tonnu. Tas, acīm redzot, ir pasaules kara sekas. Šīs pārmaiņas izsauktas caur to, ka pasaules saimniecība tagad pēc kara grozījusi savus centrus, salīdzinot ar pirmskara centriem. Šinī ziņā Krievijas iztrūkums spēlē izšķirošo nozīmi, jo pārvedumi un preču transports gājuši citādā virzienā nekā agrāk. Šis raksturojums par pasaules saimniecību, man liekas, ved pie viena neizbēgama slēdziena, ka saimnieciskā iekārta nebūt neiet tādā virzienā, ka līdzšinējā kapitalistiskā un saimnieciskā iekārta tuvotos savam sabrukumam. *Pēc visa pievestā, man liekas, nevarētu teikt, ka pārmetumi, kurus taīsa kreisais spārns attiecībā uz pīlsonības politiku, būtu dibināti.*

Man būtu jāapstājas vēl pie viena jautājuma, kas pie tagadējās iekārtas ir no svara, proti, pie tām attiecībām, kas pastāv starp darba devēju un darba ņēmēju. Kā viens no ļoti asiem kritērijiem pirmā kārtā krīt svarā *bezdarbnieku skaits* dažādās zemēs un valstīs. Otra lieta, kas varētu būt ļoti raksturīga šī jautājuma apgaismošanai, ir streiki. Man liekas, taisni šīs divas lietas vislabāk noteic, kādā attīstības virzienā iet mūsu tagadējā kapitalistiskā saimnieciskā iekārta. Piegriežoties statistiskiem datiem, kuŗi ņemti pilnīgi oficiāli no Vācijas statistiskās gada grāmatas par 1924./25. gadu, ko mēs redzam? Mēs redzam no šiem datiem, ka aina kapitalistiskās saimniecības iekārtas attīstībā nebūt nav nelabvēlīga. Jā-

konstatē, ka visās tanīs 15 galvenās valstīs, par kurām jau iepriekš bija runa, 1924. gadā bezdarbnieku skaits ir lielāks, nekā tas bijis 1913. gadā. Ja salīdzinām 1924. gadu ar 1920. gadu — pirmo gadu pēc kara, vai ar 1921. gadu, kad dzīve jau bija mazliet nokārtojusēs, jāsaka, ka bezdarbnieku samazināšanās gājusi ļoti ātriem soļiem uz priekšu. 1920. gadā bija visvairāk bezdarbnieku, 1922. gadā jau mazāk, 1923. gadā vēl mazāk, 1924. gadā atkal mazāk kā iepriekšējā gadā. Tā tad samazināšanās tendence ir nepārprotami skaidra. Tā pati tendence, kāda novērojama pie saimniecības attīstības, redzama arī šeit. Pēc kara patiešām sabrukums bija liels, bet pēc tam, kad stājās pie atjaunošanas darba, šis darbs iet sekmiņi uz priekšu. Valstis, kurās pasaules karā cietušas, ir izņēmums, un tur stāvoklis nav labojies. Tā, piemēram, Beļģijā mēs redzam, ka bezdarbnieku skaits, rēķinot procentos pēc arodniecisko biedrību reģistriem, 1924. gadā uz katru simtu organizētu strādnieku iztaisa 3,3, 1913. gadā — 2,7, bet 1921. gadā — 21,6. Pēc tam iesākas strauja krišanās — 1922. gadā bezdarbnieku skaits samazinājies uz 6,5, 1923. gadā — 2,7, 1924. gadā — 3,3. To pašu mēs redzam arī Dānijā un Kanadā. Dānijā raksturīgs tas, ka tur 1921. gadā uz katru simtu organizētu strādnieku bezdarbnieku bija 19,8, bet 1924. gadā — 10,5; Anglijā 1921. gadā — 15,3, bet 1924. gadā — 8,1.

Tāds pats stāvoklis ir veselā rindā citu valstu, izņemot Austriju, Vāciju un, vispāri, valstis, kas no kara cietušas. Ja ņemam Vāciju, tad tur 1921. gadā bezdarbnieku bija ļoti maz — 2,8 uz katriem 100 reģistrētiem strādniekiem arodbiedrībās, bet 1924. gadā jau veseli 13,5. Caur to izskaidrojams, ka Vācijā ir visgrūtākais strādnieku stāvoklis un visasākais bezdarbs. Ja ņemam Austriju, tad tur, rēķinot absolūtos skaitļos, 1921. gadā bija reģistrēti 11.000 bezdarb-

nieku. Par bezdarbniekiem tur uzskatāmi tādi, kas saņēmuši pabalstu no valdības vai komunalām iestādēm. 1924. gadā bezdarbnieku skaits bija pieaudzis uz 95.000. Tā tad stāvoklis kļuvis daudz sliktāks. Līdzīgs stāvoklis ir arī Polijā. Varšavā 1921. gadā bija 98.000 bezdarbnieku, bet 1924. gadā — jau 127.000. Kā jūs redzat, tad bezdarbnieku stāvoklis pasliktinājies tikko minētās zemēs, bet vispasaules mērogā tas ir labojies un labojies lielā mērā. Salīdzinot visumā tagadējo bezdarba stāvokli ar to, kāds viņš bija 1913. gadā, jāsaka, ka tas vēl nav sasniedzis 1913. gada stāvokli, bet sākot ar 1921. gadu, tendence ir stipri labvēlīga un tā virzās uz agrāko stāvokli, izņemot minētās trīs valstis, kurās karā stipri cietušas, un kur vēl novērojama tendence uz bezdarba pieaugšanu.

Nākošais jautājums, kas mūs interesē, ir darba un kapitāla savstarpējo attiecību raksturošana — t. i. *streiki*. Piegriežoties šim jautājumam, negribu jūs apgrūtināt ar vispārēju streika statistiku, bet jāaizrāda, ka vissliktāki tā lieta ir Vācijā. Tur šīs attiecības starp darbu un kapitālu ir visasākās. Vācijā vispirms šķīro saimnieciskos streikus un politiskos streikus. Kas attiecas uz saimnieciskiem streikiem, tad 1920. gadā Vācijā bija 4.392 saimnieciski streiki, bet 1923. gadā — 2.162 streiki, t. i. uz pusi mazāk. Tas norāda, ka Vācijā saimnieciskie apstākļi uzlabojas. Ja apskatāmies, kā šie streiki beigušies, tad redzam, ka 1920. gadā viņi beigušies ar sekmēm 1.012 gadījumos, bet 1923. gadā — 332 gadījumos. Gadījumu, kur notikusi izlīgšana, 1920. gadā ir bijis 2.522, bet 1923. gadā — 1.096. Raksturīgākais ir tas, ka Vācijā, kā vienā no tām valstīm, kur stāvoklis ir visgrūtākais un bezdarbs vislielākais, samazinājas streiku kustība. Attiecībā uz politiskiem streikiem aina ir vēl pārsteidzošāka. Ievērojot, kungī, 1920. gadā

bijuši 4.408 politiski streiki, bet 1923. gadā — tikai 47. Tā tad politisko streiku kustība, taisnību sakot, gandrīz likvidējusēs. Ja ņemam pašus uzņēmumus, cik no tiem ķēruši streiki, tad redzam, ka 1920. gadā streikots 149.535 uzņēmumos (šis lielais skaits streikojis galvenā kārtā aiz politiskiem iemesliem), bet 1923. gadā — tikai 3.506 uzņēmumos. Tā tad šādi streiki ārkārtīgi samazinājušies.

Tālāk, ja aprēķinām zaudētās darba dienas, tad 1920. gadā vācu tauta caur politiskiem streikiem zaudējusi $36\frac{1}{2}$ miljonus darba dienas, bet 1923. gadā tikai 1 miljonu. Tā tad, kas attiecas uz politiskiem streikiem, uz politiskām sadursmēm starp darba devējiem un darba ņēmējiem, tad jāsaka, ka tās ir pilnīgi likvidētas. Priekš saprašanās atrasti citi veidi un streiki nogājuši no skatuves. Cīņā starp darbu un kapitalu atzīmējami vēl lokauti.

Ja salīdzinām *lokautu* skaitu 1920. un 1923. gados, tad redzam priekš Vācijas raksturīgus skaitļus, kur, taču, saimnieciskie apstākļi ir vissliktākie. Lokauti pavairojušies no 114 uz 168 gadījumiem. Šie lokauti pa lielākai daļai izvesti ar sekmēm par labu darba devējiem. Tā 1920. gadā 18 gadījumos lokauti beigušies ar sekmēm priekš darba devēja, bet 1923. gadā — jau 53 gadījumos.⁸⁾ Tādā kārtā Vācijas apstākļos fabrikants, resp. darba devējs bijis spiests, ķerties pie šī līdzekļa to apstākļu dēļ, kādi iestājušies Vācijā un tur vēl pastāv.

Es gribētu savilkt kopā visas šīs trīs parādības, jo visām tām ir viens un tas pats mērķis. Nav no svara katra atsevišķā parādība, bet gan vispārējā tendence, ne absolūtie skaitļi. Saskaitot 1923. gada

⁸⁾ Visi skaitļi attiecībā uz bezdarbnieku skaitu, strikiem un lokautiem ņemti no grāmatas „Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich“ 1924./25. g.

saimnieciskos un politiskos streikus un lokautus, dabonam kopā 2.261 gadījumus pret 8.329 gadījumiem 1920. gadā. Tā tad uzlabošanās, salīdzinot ar 1920. gadu, notikusi par apmēram 74%. Konstatējot šos faktus, mums neapšaubāmi jānāk pie slēdziena, ka sadursme starp darbu un kapitalu sāk mazināties un starptautiskā masštabā notikusi nepārprotama uzlabošanās. Brūces, kas sistas caur kaŗu, un radušās saimnieciskās grūtības, ļoti labi pārvarējusi privatā kapitalistiskā saimnieciskā iekārta. Nedaudzos pēckara gados, par kuriem sniedzas dati līdz 1924./25. gadam, salīdzinot ar 1920. un 1921. gadu, visur redzama uzlabošanās. Nekrīt, protams, svarā tāda valsts, kā Vācija, kuŗa zaudējusi daļu no savas teritorijas. Nekrīt svarā arī Austrija, kur liela daļa vāciešu, piederīgu pie apgabala, kas tagad pievienots vienai no jaunām valstīm, saplūduši Austrijas centrā un neatrod darbu.

Ja arī vienā otrā ražošanas nozarē vēl nav sasniegts 1913. gada stāvoklis, tad toties ir vesela rinda nozaru, kur 1913. gads jau pārspēts. Visās saimnieciskās nozarēs novērojama tendence tuvojies normāliem apstākļiem. Ar to es gribētu teikt, ka pārmetumiem, ko vēŗ pret privatkapitalistisko saimniecisko iekārta, nav pamata, ka tie ir un paliek nekas vairāk, kā zināmas politiskas pārlicības apliecinājums, ka labākā ir cita — kolektīvā iekārta. Es negribu atkārtot ļoti populāro argumentu, ko tādos gadījumos pielieto, sakot: skatāties uz austrumiem, tur šī iekārta jau izvesta dzīvē. Bet austrumos no šī kolektivismā jau atteikuŗies un sāk pāriet uz privatu ražošanu, kāda pastāvēja 1913. gadā.

III.

Budžeta novērtējums no pilsonības un socialdemokratijas.

Tagad es gribētu pāriet pie budžeta un taisīt vispirms dažas piezīmes pie tā, ko teica Bīlmaņa kungs. Pirmais Bīlmaņa kunga aizrādījums bija, ka *mūsu budžets esot ar šķiras raksturu*. Visā visumā, būtu grūti to teikt par mūsu budžetu, bet atsevišķos vilcienos patiešām, liekas, mūsu budžetā var saskatīt šķiras raksturu. Bīlmaņa kungs savu domu tuvāki nemotivēja, bet man liekas, ka to būtu viegli izdarīt kuŗam katram no deputātu kungiem, kuŗiem budžeta projekts izdalīts. Piemērām, ja apstājamies pie socialās likumdošanas, kuŗai tagad paredzētas lielākas naudas sumas nekā iepriekš, tad mēs redzam, ka šī socialā likumdošana visur un visās vietās normēta ar attiecīgiem likumiem, citiem vārdiem runājot, visi budžeti ir bruņoti. Tur valdībai cits nekas neatliek, kā paskatīties, ko nosaka likums, saskaitīt attiecīgas sumas, tās rubricēt un atskaitīt vajadzīgos līdzekļus un ar to viss, no valdības atkarīgais, izbeidzas. Turpretim, ja paskatāmies mūsu ražošanas izdevumos, piemēram par *agronomisko palīdzību*, par ko te arī runāja Bīlmaņa kungs, tad mēs redzam, ka šeit tādas cietas normēšanas nav. Šai ražošanas nozarei katru gadu vajadzīgās sumas piespriež vai nu lielākas vai mazākas. Es negribu pašlaik runāt par samēru, vai tur kas būtu grozāms, bet gribētu atzīmēt tikai pašu faktu, ka tik svarīgs postenis, kā ražošanas pacelšana, nav normēts, bet tam ir gadījuma raksturs, kamēr socialai likumdošanai visas sumas ir bruņotas. Tas rada zināmu privilēģiju vienai šķirai par labu.

Tad es gribētu aizrādīt vēl uz vienu citu veidu — *linu monopolu*. Budžetā spilgtāki izteiktu šķiras

raksturu, spilgtāki izteiktu šķiras nodokli, kā linu monopols, mēs nevaram iedomāties. Man aizrāda, ka viņa vairāk neesot. Tā tas nav. Linu monopols vēl pastāv un ja mēs uzšķīram šo pašu budžetu, tad tur paredzētas stipri lielas summas, kas ienāks šīnī gadā no linu monopola. Ja mēs reiz nonāktu pie tāda stāvokļa, ka atceltu šo šķiras nodokli, tad to varētu tikai apsveikt. Ja šīnī ziņā socialdemokratu kungi būtu piepalīdzīgi pilsonībai un sevišķi zemnieku savienībai, tad mēs par to būtu ļoti pateicīgi. Visus šos gadus linu monopols ir pastāvējis un ja mēs meklējam līdzekļus valsts fondiem un depozītiem, tad zinām, ka tos ņēma no linu ražotāju kabatām. Atcerēsimies tās nedaudzās kapeikas, pat santimus, ko linu ražotājiem maksāja pirmajos gados. Nebrīnēsīsimies, ja linu ražotāji, kuŗi toreiz, nevarēdami izmantot vispārējo saimniecisko konjunkturu, un, būdami spiesti nodot savus linus valdībai caur linu monopolu gandrīz par velti, tagad, kad apstākļi vispārējā saimnieciskā konjunkturā kļuvuši sliktāki, prasa, lai ievēro arī viņu prasības. Neaizmirsīsim, ka toreiz notika kapitāla uzkrāšana. Pirmie lielākie kredita fondi taisni radīti ar to, ka mēs ņēmām linus no linu ražotājiem gluži par velti un, tikai garām ejot, viņiem kaut ko atmetām. Tāds ir stāvoklis.

Varētu vēl aizrādīt uz veselu rindu tādu pašu ienākumu avotu, bet tas nebūtu no svara. Protams, man, varbūt, aizrādīs uz netiešiem nodokļiem — *akcizēm un muitām*, kas galvenā kārtā gulstoties uz strādniekiem. Bez šaubām viena daļa gulstās uz strādniecību, bet lielum lielā daļa mūsu lauku iedzīvotāju, vai tie būtu zemes īpašnieki, vai laukstrādnieki, ir tie, kas šos netiešos nodokļus vislielākā mērā samaksā. Pa lielākai daļai strādnieks patiesībā dzīvo uz saimnieka rēķina, ēd pie saimnieka galda un

tā tad galvenais šo netiešo nodokļu maksātājs ir tas pats zemes īpašnieks, bet ne darba ņēmējs. Nenākas domāt, ka sakarā ar to strādnieks pieprasītu attiecīgi zemāku algu, vai arī saimnieks, samaksādamams nodokļus, varētu maksāt strādniekam mazāku algu. Galu galā samērus un attiecības starp darba devēju un ņēmēju noteic nevis muitas likmes, bet darba pieprasījums un piedāvājums. Taču visiem ir skaidri zināms, ka viscaur uz laukiem ir strādnieku trūkums. To jūs, kungi, zināt arī no tās grāmatas, — no kuŗas jūs parasti citējat — ko izdevusi statistiskā pārvalde.

Saimniekam nav izvēles. Ja viņš negrib atstāt savas druvas atmatā un izputēt no savām mājām, tad viņam jāmaksā tā alga, ko strādnieks prasa, neskatoties uz to, ka viņam pašam nekas pāri nepaliek. Lauku ražotājam un darba devējam jāsamaksā netiešie nodokļi ne tikai priekš sevis un savas ģimenes, bet arī priekš strādniekiem, kuŗi strādā viņa mājā. Tāpēc arī, runājot par to, ka mūsu budžetam ir šķiru raksturs, jābūt ļoti uzmanīgiem, jo ar to var nonākt pie citādiem slēdzieniem, nekā domā pats runātājs.

Vēl no opozīcijas puses aizrādīja uz *satiksmes ministriju*, ka pēdējā pat kabas un dažas citas vienkāršas lietas pasūtot ārzemēs. Lai lieta būtu pilnīgāka, es vēl papildināšu to, ko teica Bīlmaņa kungs, un teikšu, ka satiksmes ministrija arī koka gulšņus iepērk ārzemēs. Protams, tas fakts, ka kabas un gulšņus iepērk ārzemēs, ne ar ko nav attaisnojams. Nepārprotami, ka uz šo lietu jāskatās citādi. Nav jāaizmirst, ka mums pašiem ir mežu cik vajadzīgs un gulšņu izstrādāšana ir ļoti vienkāršs darbs. Tāpēc, ja arī ārzemēs iepirktie gulšņi iznāktu lētāki, tie tomēr jāpērk mūsu pašu zemē. Nevajaga domāt, ka mums nav vajadzīgā koku materiala, un ka mums pašiem nebūtu iespējams gulšņus pagatavot. Ka tas

Šeit vēl aizrādīja, it kā no *Latvijas bankas* puses būtu pielaistas kādas kļūdas kreditu piespriešanā uz mūžīgiem laikiem, kā izteicās Bilmaņa kungs. Ar šādu izteicienu var operēt. Pirms kādiem pāris gadiem, kad bija strīdus par to, kas ir likvids kredīts un kas ir nelikvids kredīts, arī es operēju ar šādu izteicienu. Pastāv tāds uzskats, ja lauksaimniecībai piešķir aizdevumus, tad tas ir nelikvids kredīts, turpretim, ja diskontē vekselus tirgotājiem vai rūpniekiem, tad tas ir likvids kredīts, kas atnāks atpakaļ. Es vienmēr esmu uzstājies pret tādu ieskatu un aizrādījis, ka arī pēdējais var pārvērsties par mūžīgu kreditu. Vai tiešām Bilmaņa kungs gribētu attiecībā uz vekselu rediskonta kreditu panākt tādu stāvokli, ka atvēlētu kreditu uz vienu, divi vai trim gadiem, pēc kam Latvijas banka uz reizi pasaka: atnesat mums tūlīt atpakaļ to kreditu skaidrā naudā. Vai tā ir saimnieciskās dzīves veicināšana, vai ar tādu politiku jūs kuŗu katru uzņēmumu nevarat apdraudēt, pat pavisam iznīcināt, jo neviens taču neņem naudu, lai turētu savā kasē, bet ņem priekš tālākām saimnieciskām operacijām. Tikai zināmos termiņos viņi saņem atpakaļ šo naudu, bet arī tad viņa nepaliek uz vietas. Ja vispāri grib likvidēt kādu uzņēmumu, ar šādiem paņēmieniem to var panākt ļoti viegli. Bet mana pārlicība ir tāda, ka nospiedoši liela daļa no Latvijas bankas atvēlētiem kredītiem, pat 100%, ne tādā kārtā samaksās atpakaļ savas sumas. Jūs visi zināt, ka kreditu izsniedz tikai pret zināmu nodrošinājumu un pie rediskontiem nodibināta pat speciāla diskonta komisija, kuŗa skata cauri diskonta operācijas. Gadījumos, kur kādas firmas nobankrožējušas, Latvijas banka galu galā nav nekā zaudējusi un mēs visi redzam, ka bankas prasības jau nolīdzinātas. Tāpēc taisīt slēdzienu par nepareizībām Latvijas bankas kredita politikā, nenākas. Dibinātus

pārmetumus Latvijas bankai varētu taisīt vienīgi par to, ka ilgāku laiku, pat līdz pagājušam rudenim viņa lielā mērā pabalstīja importa kreditu. Tas jākonstatē, kā noticis fakts, jo tagad tie apstākļi radikāli grozījušies un importa kreditēšana tikpat kā izbeigusēs — ļoti sašaurināta. Toties stiprā mērā paplašināta eksporta kreditēšana un tā vai citādi veicināta pati saimnieciskā dzīve, nerunājot nemaz par ievērojamu rūpniecības un lauksaimniecības kreditēšanu. Šīs piezīmes es gribēju taisīt Bīlmaņa kungam sakarā ar viņa runu.

IV.

Lauksaimniecība.

Pārejot pie saimnieciskās politikas sakarā ar apspriežamo budžetu, man jāiesāk ar *lauksaimniecību*. No budžeta skaitļiem, par kuriem es runāju, apskatot budžetam pievienoto pavadrakstu, redzam, ka lauksaimniecības attīstība gājusi stipri uz priekšu. Runājot par saimniecisko dzīvi visumā, man jāsaka, ka pie mums, tāpat kā citās zemēs, pati saimnieciskās dzīves attīstība nav gājusi uz priekšu tik gludi un vēlami, kā tas, varbūt, no pirmā acu uzmetiena būtu patīkami. Ari šeit ir bijuši zināmi traucējumi un grūtības, bet šīs grūtības nav bijušas nepārvaramas un, neskatoties uz tām, mūsu saimnieciskās dzīves attīstība ir turpinājusēs.

Raksturīgs barometrs mūsu saimnieciskās dzīves attīstībai ir *protestētu vekseļu skaits*. Katrs protestēts vekselis apliecina, ka saimnieciskā ziņā vekseļa īpašnieks nespēj pildīt savu pienākumu. Un tā kā lielā mērā mūsu saimnieciskā dzīve, saimnieciskā

attīstība dibinās uz kredītu, tad no protestētu vekseļu skaita varam spriest, kā šī attīstība izveidojusēs. Ja salīdzinām, protestēto vekseļu skaitu pagājušā gada atsevišķos mēnešos, tad iegūstam sekošus datus. Janvarī protestēti pavisam 6.934 vekseli, aprīlī — 7.779, jūlijā — 8.919, oktobrī — 11.273 vekseli.¹⁾ Par tālākiem mēnešiem man nav datu. No šiem datiem, kas ņemti no „Economista“, redzams, ka protestēto vekseļu skaits pakāpeniski aug, pakāpeniski vairojas. Ja mēs, turpretim, paskatāmies uz protestēto vekseļu sumām, tad redzam, ka tās nav sevišķi lielas, ka vekseļu īpašnieki nav lielkapitalisti. Tendenci visumā ir grūti saskatīt, bet tomēr nomanāma zināma tendence, un proti, ka vekseļu sumas nevis aug, bet mazinās. Tas pierāda, ka grūtības, kas jāpārvar saimnieciskiem darbiniekiem, nav augšgalā, bet tās guļ stipri zemū pašā tautā un jo tālāk, jo arvienu vairāk aizķer mazāk turīgos slāņus.

Apskatot protestēto vekseļu caurmēra lielumu pa atsevišķiem mēnešiem, redzam, ka tā slīd arvienu uz leju. Tā janvarī protestēto vekseļu caurmēra suma bijusi 353 lati, aprīlī — 334 lati, jūlijā — 324 lati un oktobrī — 296 lati. Tā tad redzam, ka vekseli nav lieli, ka darišana ir ar tautas kredītu, ar plašo masu kredītu, un šī suma paliek arvienu mazāka. Tas pierāda, ka saimnieciskās grūtības, kas jāpārvar, lai nonāktu pie tiem rezultātiem, par kuriem runāju, ir ļoti lielas. Tomēr, neskatoties uz to, novērojama tā iepriecinošā parādība, ka pieaug kapitāla uzkrāšana kredītiestādēs. Tas konstatējams pie budžeta iesniegtā pavadrakstā. Tur pievesti dati par diviem gadiem kopā — par 1924. un 1925. gadiem. Bet ja grib apstāties tikai pie pēdējā gada, tad par pēdējo gadu, pēc oficiāliem datiem

¹⁾ „Economists“ Nr. 3, l. p. 129.

„Ekonomistā“, ²⁾ redzam, ka, rēķinot no 1925. gada 1. janvāra līdz 1. oktobrim, Latvijas bankā noguldījumi pieauguši no 44 miljoniem uz 54 miljoniem latu, tā tad par veseliem 10 miljoniem latu. Pārējās bankās noguldījumi pieauguši no 27 miljoniem uz 32 miljoniem latu, kredītbiedrībās — no 5 miljoniem uz 6 miljoniem latu, turpretim krāj-aizdevu kasēs novērojama ļoti spēja attīstība: noguldījumi pieauguši no 6 miljoniem uz 11 miljoniem latu. Tālāk, pastā noguldījumi pieauguši no 1 miljona uz 2 miljoniem latu. Kopumā noguldījumi no 1925. gada 1. janvāra līdz 1. oktobrim pieauguši no 85.737.000 latiem uz 106.248.000 latiem, tā tad pieaugums par, apmēram, 21 miljonu latu.

Nevar teikt, ka *kapitāla uzkrāšana*, par kuru runāja Bilmaņa kungs, ieplūst vienīgi no valsts avotiem. Nē, uzkrāšana rodas arī pašā tautā un ieplūst sakarā ar mūsu saimniecisko dzīvi. Pat pie tik grūtiem apstākļiem, kad vekseļu protests katru dienu pieaug, mēs redzam, ka kredītiestādēs ieplūst nauda. Ja paskatīsimies, no kādām sumām tad šie noguldījumi sastādās, tad redzēsim, ka tie pa lielākai daļai ir ļoti niecīgi. Piemēram pastā noguldījumi, kā jau teicu, pieauguši no 1 miljona uz 2 miljoniem latu, pie kam jāpiezīmē, ka šeit nogulda pa lielākai daļai tikai rokpeļņi; tāpat tas ir krāj-aizdevu kasēs, kur lielum lielā daļa biedru ir jaunsaimnieki, noguldījumi pieauguši no 6 miljoniem uz 11 miljoniem latu. Mazāki pieaugumi novērojami, ja nonākam pie lielākām naudas iestādēm. Tā tad, kaut arī ar zināmām grūtībām, saimnieciskā attīstība pagājušā gadā tomēr gājusi uz priekšu.

Par to, ka pavairojusēs sējas platība, salīdzinot ar 1921. gadu, es jau runāju, un tas ir nepārprotams

²⁾ „Ekonomists“ Nr. 2, l. p. 76.

pierādījums, ka tendence ir laba un ka mūsu valsts saimniecība šīnī ziņā iet pa pareizu ceļu. Tālāk es runāju par ražu, pie kam konstatējams, ka arī tā ir palielinājusēs. Ja te ministra kungs taisīja slēdzienu, ka sējas kopplatība nav pieaugusi, tad to var attiecināt tikai uz 1923. gadu, jo, acīm redzot, viņa pie mums jau sasniegusi zināmu normu un tik strauji vairs nevar attīstīties, bet, salīdzinot ar 1921. gadu, viņa ir pieaugusi.

Un nu paceļas jautājums, *kāds tad no visas tās sējas platības paplašināšanās, no rudzu ražas pavairošanās, no kredita un aizdevumu pieauguma, ir rezultāts?* Kādu iespaidu tas atstāj uz lauksaimnieka stāvokli? Vai neiznāk tā, ka viņam klājas labi, ka nodokļi viņam samērā ar citiem jāmaksā mazi; fondi, kas iekrāti no valsts līdzekļiem, nodoti viņa rīcībā, un vecsaimnieks tagad var dzīvot cepuri kuldams, kā „pelēkais barons“, vai, ja tas ir jaunsaimnieks, kā „plikais barons“?

Bet te nu, cienijamie kungi, jāsaka, ka dzīves īstenība šajos faktos ienes ļoti lielu vilšanos, jo galu galā nav no svara tas, cik ir ražots, bet gan svarā krīt tā vērtība, tas iznākums, ko lauksaimnieks par savu ražu iegūst. Ja mēs ņemam galvenās labības, kuņas krīt svarā mūsu lauksaimniekam, un galvenos produktus, ko viņš ražo, un ja apskatām, ko tie pēc realizēšanas var dot, tad mēs iegūstam, es gribētu teikt, ļoti bēdīgu ainu. 1925. gada rudzu raža ir bijusi 3.150.900 kvintalu,³⁾ bet tā paša gada novembrī rudzu caurmēra cena nav bijusi augsta — 21,08 lati. Tā ir oficiālā cena, kas publicēta „Economistā“.⁴⁾ Ja salīdzina šos datus ar 1924. gada datiem, tad redzam,

³⁾ „Economists“ Nr. 1, — 1926. g., l. p. 24.

⁴⁾ turpat, l. p. 30.

ka 1924. gadā cenas bijušas ne 21,08 latu, bet 35,81 latus.⁵⁾ Tā tad 1925. gadā starpība par ļaunu lauksaimniekam bijusi 14,73 latus, kas uz visu ražu, uz to, cik lauksaimnieks 1925. gadā ražojis, iztaisa 46.412.000 latus. Tā tad jūs redzat, kungi, ka uz rudziem lauksaimnieki 1925. gadā, salīdzinot ar 1924. gadu, zaudējuši 46 miljonus latu. Ja pieņemam, ka visus šos rudzus lauksaimnieks nelaiž apgrozībā, ka pusi viņš patērē savām vajadzībām un tikai otru pusi pārdod, tad uz rudziem 1925. gadā lauksaimnieks zaudējis 23.000.000 latu.

Pāriesim tālāk pie kviešiem. Ja attiecībā uz kviešiem izdarām tādu pašu aprēķinu, tad pie pagājušā gada ražas 589.220 kvintaliem,⁶⁾ kas maksāja 1925. gadā 28,49 latus pret 44,35 latiem 1924. gadā par kvintalu, kas iztaisa ražotājam par ļaunu 15,86 latus par kvintalu, pēdējais zaudējis 9.318.000 latus. Ja nu atkal pieņemam, ka lauksaimnieks pusi patērē savām vajadzībām un tikai pusi pārdod, tad iznāk, ka viņš zaudējis no kviešu ražas 4.600.000 latus. Ja tos pašus aprēķinus attiecinām uz miežiem, tad iznāk, ka uz tiem viņš zaudējis 5.600.000 latus, bet uz auzām — 6.200.000 latus. Ja nu saskaitām kopā visu to, ko lauksaimnieks 1925. gadā ir zaudējis uz ražas rēķina, tad redzam, ka kopā uz rudziem, kviešiem, miežiem un auzām viņam radies 39.600.000 latu liels iztrūkums. Šis iztrūkums lauksaimniekam bija jācieš, jo algu līgumus viņš noslēdzis agrāk, inventaru un mājas lopus iegādājies agrāk. *Ne kreditu apgrūtinājumi, bet cenas ir tās, kas viņu galīgi nospiež, jo iznāk, ka viņa darbs, ko viņš ir darījis pagājušā gadā nav vairs neko vērts.*

⁵⁾ „Economists“ Nr. 2 — 1926. g., l. p. 49.

⁶⁾ Tie paši avoti, kas uzrādīti pie rudziem.

Tālāk pie šī paša posteņa mums būtu jāpieskaita arī lini. Līnu sējumu platība 1925. gadā, salīdzinot to ar 1924. gadu, pieaugusi no 60.500 ha uz 78.100 ha, tā tad par veseliem 18.000 ha. Apskatot līnu šķiedras ražu, redzam, ka tā pieaugusi no 261.000 kvintāliem uz 300.000 kvintāliem, tā tad — pieaugums par 39.000 kvintāliem. Salīdzinot līnu šķiedras ražas pieaugumu 1925. gadā ar 1924. gadu, redzam, ka 1924. gadā eksportēta ir tikai neapstrādāta līnu šķiedra par 44.130.000 latiem. 1925. gadā, turpretim, nepārstrādātas līnu šķiedras eksportēts par 40.349.000 latiem, bet pārstrādātas dzijas par 3.000.000 latu, kopā tas iztaisa 43.349.000 latu. Ko nu mēs redzam? Mēs redzam, ka 1925. gadā līnu sējumu platība bija daudz lielāka par 1924. gada platību, un proti, par 18.000 ha. Raža 1925. gadā pieaugusi par 39.000 kvintāliem, bet ko iegūst pats lauksaimnieks? Viņš cieš zaudējumus, jo *iegūst par nepilnu miljonu latu mazāk.*

Apskatot, ko zaudējis lauksaimnieks uz ražu pagājušā gadā, jānāk pie slēdziena, ka viņš visvairāk zaudējis uz līniem, jo pēdējie ir mūsu lauksaimniecībā tas galvenais ienākumu avots. Tāpēc arī saprotams, kamdēļ zemnieku priekšstāvji cīnās par to, lai atceltu šo netaisno šķiru nodokli.

Lauksaimnieki pagājušā gadā zaudējuši uz rudziem 23 miljonus, uz kviešiem — 4 miljonus, uz miežiem 5 miljonus un uz auzām un mistru 6 miljonus latu. Attiecībā uz līnu šķiedru noskaidroju arī, ka šeit lauksaimnieki zaudējuši 1 miljonu latu, bet attiecībā uz šo pēdējo zaudējumu, liekas, varētu taisīt zināmus iebildumus. Konstatēdams šo zaudējumu uz līnu šķiedru, es neesmu to pieskaitījis klāt pie zaudējumu kopsumas.

Turpretim, kas attiecas uz *līnsēklām*, tad tur stāvoklis ir citāds. Līnsēklu raža 1925. gadā bijusi

279.110 kvintalu.⁷⁾ Ja pārejam pie cenām, tad redzam, ka ir zināma starpība starp sējamām linsēklām un eļļas linsēklām un caurmēra cena 1924. gadā bijusi 46,65 lati par kvintalu, bet 1925. gadā cena noslidējusi uz 44,88 latiem.⁸⁾ Tie ir oficiālie dati. Tā tad uz linsēklām lauksaimniekiem iznāk zaudējums 1,77 lati par kvintalu, jeb uz visu konstatēto ražu — 1.610.000 latu. Ja rēķina, ka daļa no šīs ražas iet pārdošanā, — bet pusi jau nu gan lauksaimnieks nepatur savā glabāšanā, sēklai viņš patur tikai $\frac{1}{4}$ un $\frac{3}{4}$ iet pārdošanā, — tad redzam, ka lauksaimnieks zaudējis 1.200.000 latus. Tas būtu tas, kas jāskaita klāt pie tiem lauksaimnieka zaudējumiem, ko pēdējais cietis uz labību. Savelkot visus tos skaitļus kopā, kas zaudēti par linsēklām, un uz labību, mēs iegūstam kopsumā 40.800.000 latus. Tas ir zaudējums, ko lauksaimnieks cietis uz ražu. Vēl varētu iebilst un teikt — jā, lauksaimnieks ir gan zaudējis uz labību, bet viņš ir pārgājis uz citu ražošanas veidu un sācis ražot citādas lietas, caur kuŗām guvis lielākus ienākumus. Tāds iebildums patiešām būtu vietā.

Viens no galveniem ienākuma avotiem lauksaimniekam 1925. gadā ir bijis sviests. Patiesi sviesta eksports, sviesta ražošana 1925. gadā ļoti lielā mērā pieaugusi un arī tagad turpina attīstīties. 1924. gadā sviests eksportēts par 15.500.000 latiem, bet 1925. gadā par 31.800.000 latiem,⁹⁾ tā tad 1925. gadā eksportēts vairāk par 16.300.000 latiem. Ja mēs tagad ņemām vērā šo peļņu, kas, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, vairāk ienācis lauksaimnieku kabatā, tad

⁷⁾ „Economists“ Nr. 1 — 1926. g., l. p. 24.

⁸⁾ Aprēķināts pēc „Economista“ Nr. 2 — 1926. g.

⁹⁾ Saskaņā ar „Sviesta kontroles“ datiem.

lai izrēķinātu, vai lauksaimnieks visumā zaudējis vai pelnījis, jāsalīdzina zaudējumi, ko viņš guvis uz labību un linsēklām, ar peļņu, ko viņš guvis uz sviestu, tas ir 16.300.000 latu peļņas jāatņem no 40.800.000 latu zaudējuma un paliek zaudējums lauksaimniekiem 24.500.000 latu. Neatkarīgi no šiem ienākumiem, ko lauksaimnieks galvenā kārtā gūst no savas zemes, ir vēl daži izdevumu posteņi, kam ir liela nozīme lauksaimnieku budžetā, un galvenais no tiem ir strādnieku algas. Lai raksturotu lauksaimniecības stāvokli, gribu pakavēties galvenā kārtā pie šīm strādnieku algām, kamēr visus citus sīkākos izdevumus, kā nodokļus, procentus, ēku remontus, kapitāla amortizācijas, inventāra iegūšanu, atstāju neapskatītus, jo priekš tiem paliek sīkāki ienākumi no gaļas, vistkopības un dārzkopības, pieņemot, ka tie kompensējas.

Kas attiecas uz strādnieku algām, tad jāsaka, ka *strādnieku algas 1925. gadā*, salīdzinot ar 1924. gadu, cēlušās un pie tam ievērojami cēlušās. Neskatoties uz to, ka lauksaimniekiem lielā mērā nācās ciest zaudējumus uz viņu ražotiem produktiem, viņiem par šo produktu iegūšanu jāsamaksā vairāk. Mūsu oficiālā statistikā, kas atrodama tanī grāmatiņā, ko vairākkārt šeit rādīja Bīlmaņa kungs, par to ir arī attiecīgas atzīmes.¹⁰⁾ Mēs redzam, ka gada puisim alga cēlusies no 488 latiem uz 537 latiem, caurmērā par 49 latiem. Tāpat alga cēlusies arī meitām. Dibinoties uz šiem datiem, tad arī mūsu statistiskā pārvalde izrēķinājusi vispārīgo absolūto algu samēru, kāds jāizmaksā lauksaimniekam par darba spēku un samērs ir tāds, ka 1924. gadā algās izmaksāts pavisam 52.385.100 latu un 1925. gadā

¹⁰⁾ „Latvijas lauksaimniecība“ 1920.—1925. g. Valsts Statistiskās pārv. izdevums, I. p. 53.

57.578.200 latu, tā tad pēdējā gadā vairāk kā iepriekšējā par 5.193.100 latiem. Tik daudz lauksaimniekiem nācies piemaksāt vairāk par darba spēku. Tas ir jauns izdevumu postenis, kas lauksaimniekiem nāk klāt, kas lauksaimniekiem jānes, pie kam, kā statistiskā pārvalde aizrāda, šie 5.193.000 latu pārmaksāti tikai tām strādnieku kategorijām, par ko es minēju, t. i. gada un vasaras strādniekiem, pie kam dienas strādnieki nemaz nav ierēķināti.

Attiecībā uz *dienas strādniekiem* tanī pat Latvijas lauksaimniecības tekošā statistikā 58. lapas pusē atrodams interesants aizrādījums, kurš skan sekoši: „Pēdējā 1925. gadā laukstrādnieku trūkums stipri mazinājies.“ Tā raksta mūsu statistiskā pārvalde, pie kam mūsu lauksaimnieki ik uz soļa zin, ka tas ir otrādi. „Jo — raksta tālāk statistiskā pārvalde — par to iesūtīti tikai 42,24% ziņojumi.“ Tā tad statistiskā pārvalde nākusi pie slēdziena, ka pārējos 57,76 gadījumos strādnieku netrūkst. Ja jūs man nepiekrītu, tad no šī paša ziņojuma jūs tālāk varat izlasīt: „Diezgan raksturīgas atbildes korespondenti iesūtījuši arī uz jautājumu par dienas strādnieku trūkumu.“ Šie dienas strādnieki pēc statistiskās pārvaldes terminoloģijas ir tādi, kas vajadzīgi āboliņa plaujas laikā, kas vajadzīgi labības plaujas laikā, pie siena novākšanas u. t. t., ar vārdu sakot, pie visiem vasaras darbiem. Attiecībā uz šiem dienas strādniekiem no ziņojumiem redzams, ka 1925. gadā siena novākšanas plaujas laikā dienas strādnieku trūcis 51% gadījumos. Gadu iepriekš šinī pat laikā dienas strādnieku trūcis 22% gadījumos. Tā tad dienas strādnieku trūkums 1925. gadā ir vairāk kā dubultojies. Labības novākšanas laikā strādnieku trūcis — 1924. gadā 37% gadījumos, bet 1925. gadā 59% gadījumos; tā tad skaits gandrīz dubultojies.

Ko šie skaitļi mums rāda? Tie nepārprotami saka, ka *lauksaimnieka stāvoklis palicis tik grūts, ka viņš vienā otrā gadījumā nevar vairs uzturēt ne gada, ne vasaras strādniekus, bet mēģina izpalīdzēties ar dienas strādniekiem*, lai gan viņa aprēķins izrādījies maldīgs, jo attiecīgā laikā nav varējis dabūt dienas strādniekus. Tā tad pie strādnieku algām pieskaitāma vēl viena liela kategorija izdevumu par algām, kas neietilpst šinī statistiskās pārvaldes aprēķinā, un proti, dienas strādnieku algas. Ja pieņemam, ka uz dienas strādniekiem, pēc kuŗiem pagājušā gadā mūsu lauksaimniekiem bijis liels pieprasījums, pateicoties grūtajiem apstākļiem un krīzei, izdota tikai $\frac{1}{4}$ no visas pārējiem strādniekiem izmaksātās algas, tad pie 5.193.000 latiem pieskaitāma $\frac{1}{4}$, t. i. 1.298.000 lati. Šādu sumu lauksaimniekiem nācies pārmaksāt dienas strādniekiem, bet kopā par visiem strādniekiem — vasaras, gada un dienas strādniekiem — 6.491.000 latus. Ja pēdējo sumu pieskaita klāt zaudējumiem, kādus lauksaimnieks cietis 1925. gadā uz labību un linsēklām, t. i. 40.800.000 latiem, dabonam, rēķinot, apaļos skaitļos 47 miljonus latu. Ja no šīs sumas atvelk sviesta peļņu — 16 miljonus latu, tad *rezultatā lauksaimnieks zaudējis 31 miljonu latu. Šāds stāvoklis, ko mēs saucam par krīzi, rada mūsu zemē saimnieciskas grūtības, aptur i lauksaimniecības attīstību, i rūpniecību, i tirdzniecību un rada pasivo bilanci. Te ir tas suns aprakts.*

Ja salīdzinām šo sumu ar budžeta sumām, tad redzam, ka tās ir divas reizes lielākas par izglītības ministrijas budžetu. Bet, salīdzinot ar ieņēmumu no gaļas eksporta, redzam, ka visi lauksaimnieka zaudējumi ir apmēram 10 reizes lielāki par ienākumu no gaļas eksporta.

Pēc visiem šiem datiem, pieņemot pat par pareizu budžeta paskaidrojumā minēto sumu, lauksaimnieka stāvoklis patiešām ir ļoti grūts. Paskaidrojuma autors atzīmē, ka valsts bankā ieplūdušās sumas samazinājušās par 13 miljoniem latu tādēļ, ka Latvijas banka vedusi plašāku kredīta politiku nekā tas bijis vajadzīgs. Pieņemot pat, ka tas būtu taisnība, — lai gan tā nav, jo ne visi piesprieštie kredīti aizgājuši lauksaimniecības vajadzībām — tad tomēr lauksaimnieka saņemtie aizdevumi nevarētu atsvērt viņa zaudējumus pagājušā gadā. Man liekas, ka, izejot no visiem šiem datiem, nevar būt šaubu par to, kur meklējami saimnieciskās krīzes cēloņi.

Augšējos skaitļus es pievedu ar to nolūku, lai opozīcija, kas neatzīst lauksaimniecības grūto stāvokli, nāk un tos apgāž. Pievestie skaitļi ņemti no oficiāliem datiem un grāmatām un, man liekas, opozīcija nemēģinās šos skaitļus apšaubīt. Es domāju, ka viņai beidzot vajadzēs atzīt, ka patiešām lauksaimniecība atrodas grūtā stāvoklī. Un ja nu reiz mēs atzīstam, ka lauksaimniecībai mūsu zemē ir kāda nozīme un iespaids, tad mums jānāk tai palīgā, jāspēr visi soļi, lai izvestu lauksaimniecību no pašreizējā krīzes stāvokļa. Kādi būtu tie soļi, kas jāspēr lauksaimniecības labā? Nerunājot nemaz visumā par to, kas būtu jādara, es tomēr gribētu apstāties pie visnepieciešamākā, kas darāms, lai glābtu lauksaimniecību no izputēšanas.

Tagadējās valdības platformā atzīmēts, ka lauksaimniecība jāaizsargā ar premijām. Šis ir jauns veids, kas sabiedrībā vēl maz diskutēts. Kā to tehniski izvest, par to arī pašas koalīcijas aprindas vēl nav skaidrībā. Jautājums, vai premijas izmaksāt pie pārdošanas, vai arī pēc zemes daudzuma, nav vēl izlemts. Zināmā mērā rodas arī šaubas, vai šis

premiju veids būtu tas racionalākais. Ja nu mēs arī panāktu, ka lauksaimniecībai izmaksātu premijas, kaut arī ne tik lielos apmēros, cik tas nepieciešams, bet gan vienīgi tik daudz, lai nodrošinātu lauksaimniekiem ražošanas pašizmaksu, paliek tomēr jautājums, vai vieglāki nebūtu ievest attiecīgu *aizsargmuitu uz labību*. Par to jau savā laikā daudz runāts un rakstīts un savā laikā arī opozīcija cēla iebildumus, aizrādot, ka šī aizsargu muita sadārdzināšot strādnieku dzīvi, it sevišķi pilsētu strādnieku dzīvi. Šis arguments no opozīcijas puses vienmēr uzturēts un, apspriežot muitas tarifu, muitu uz rudziem nemaz nelika priekšā. Bet ar laiku, ja negribēsīm galīgi iznīcināt mūsu lauksaimniecību, mums būs jāķeras vai nu pie premiju sistēmas ieviešanas, vai, ja to atrastu par pārāk komplicētu, būs jāpiegriežas tām pašām aizsargu muitām. Tas vēl vairāk nepieciešams arī tādēļ, ka caur Latviju, kā tranzīta zemi, plūst ja ne visa, tad lielākā daļa lielās Krievijas labības sūtījumu. Un ko mums rāda šai ziņā piedzīvojumi. Piedzīvojumi rāda, ka Krievijas labības sūtījumi pastāvīgi atrodas zināmā kustībā un viena daļa no tiem vienmēr atrodas Rīgā. Tā kā muitas uz labību nav, tad kuŗu katru dienu šo tranzīta labību var laist vietējā tirgū. Tādā kārtā krievu labībai iespējams nosist labības cenas Latvijā, vai viņas pacelt tik augstu, kā tas krieviem izdevīgi. Ja kāds tirgotājs mēģina ievest labību no Hamburgas, vai pat no Amerikas, tanī pat brīdī krieviem, pateicoties tam apstāklim, ka viņiem noliktavās Latvijā atrodas un arī atradīsies labība, iespējams nosist stipri uz leju tirgus cenu. Ja nu mūsu labības importiers ievēd labību Latvijā, tad, pateicoties Krievijas labībai, kuŗa tanī brīdī dabūjama zem pasaules tirgus cenas, tirgotājam katrā ziņā jācieš zaudējumi vai jāstājas sakaros ar krievu labības pārdevējiem. No

otras puses, kad labības krājumu šeit nav, krieviem iespējams pācelt cenas tik tālu, kā viņi to grib, un prasīt, lai samaksā tādas cenas, kādas viņi vēlas, jo acumirkli nav konkurences. Līdzīgs stāvoklis ir arī ar Lietuvas labību.

Mēs nevaram ļaut mūsu lauksaimniecību vienkārši izputināt kuņam katram, kas grib nākt un laist mūsu tirgū savu labību, nevaram ļaut radīt nospiedošu konkurenci priekš tiem, kas dzīvo uz vietas; jo, pateicoties tam, ka pie mums sīkiem ražotājiem nav elevatoru un pie mums neražo labību lielās latifundijās, mūsu ražotājiem savu labību nav kur likt.

Ļoti raksturīgu ainu mēs šinī ziņā piedzīvojam pagājušā rudenī. Kad mūsu ražotājs gribēja pārdot savu labību, tad viņš to nevarēja izdarīt vienkārši tādēļ, ka viņam nebija pircēju. Lauciniekam vienkārši pateica: „Mums nevajaga“, jo visi dzirnavnieki pagājušā gadā, bija noslēguši ļoti lielus līgumus ar Krieviju, saņemot kārtīgi piesūtītu labību, vienu zināmu kvalitāti noteiktos termiņos. Saprotams, līdz ar to viņiem atkrita klapatas braukāt apkārt pa laukiem un pie pirkšanas uzņemties risku, ka vienreiz būs sliktāka labība, otrreiz labāka, kādēļ arī visi dzirnavnieki ņēma labību labāk no Krievijas. Ja uz labību būtu bijusi aizsardzības muiža, tad būtu bijis viegli nākt lauksaimniekiem pretim. Tāpēc ir pats pēdējais laiks, lai bez nopietniem satricinājumiem glābtu mūsu lauksaimniecību, skatīties uz šo lietu nevis kā uz lauksaimniecības jautājumu, bet gan kā visas valsts jautājumu. Ja mēs to nedarīsim tuvākā nākotnē, tad pēc kādiem gadiem, kad neredzēsīm citu izeju, būsīm spiesti pie šī jautājuma atgriezties daudz sliktākos apstākļos.

Vispirms ir nepieciešami ievest maksimālo muitu uz visu labību. Tas dotu valdībai, slēdzot tirdznieciskos līgumus ar citām valstīm, iespēju pateikt vie-

nai vai otrai valstij, ka, ja jūs nenākat mums pretim, tad arī mēs nevaram nākt jums pretim. Ja jūs gribat nākt pretim mūsu rūpniecībai, tad arī mēs varam nākt jums pretim muitas ziņā uz labību. Tas būtu bijis vienīgais racionalais un pieņemamais loģiskais slēdziens.

Man ir dziļākā pārlicība, ka agri vai vēl mēs visi neizbēgami nonāksim pie tā paša slēdziena. Jo, atzīstot, ka valstij draud saimniecisks posts, mums būs jāspēr nopietni soļi, lai lauksaimniecību, kā galveno valsts saimniecisko pamatu, glābtu no galīgas izputēšanas. Neatkarīgi no tam jāspēr visi soļi, lai no valsts puses veicinātu tādu ražošanas nozaru attīstību, kas dotu lielākus ienākumus lauksaimniekiem, kāds ir sviests, gaļas eksports, sēklas u. t. t. Te no valsts puses caur agronomisku palīdzību jā dara viss, kas stāv viņas spēkos, mūsu lauksaimniecības labāko un izdevīgāko produktu ražošanas veicināšanā. Tikai tādā kārtā mēs varam nonākt stāvoklī, kad sāktu izbeigties pastāvīgās lauksaimnieku sūdzības, un varēsīm ieraudzīt atdzīvošanos arī citās mūsu saimniecības nozarēs, kā tirdzniecībā un rūpniecībā.

V.

Agrarreforma.

Tālāk, kungi, es gribētu pāriet uz mūsu agraro politiku, kuŗa stāv ļoti tuvā sakarā ar to, ko es nupat runāju, jo pēdējo gadu piedzīvojumi rāda, ka tas jaunsaimnieks, ko mēs nedaudzos gados esam radījuši, mūsu saimnieciskā dzīvē sāk ieņemt arvien noteiktāku stāvokli ne tikai politiskā, bet arī saimnieciskā

ziņā. Viņš sāk ņemt dalību arī dažādu lauku saimniecisko organizāciju dzīvē, ieņemot arvien redzamāku vietu, un tuvākā nākotnē jaunsaimniekiem piekritīs vēl lielāka loma saimnieciskā dzīvē nekā līdz šim. To redzam no attiecīgu skaitļu salīdzinājuma. Oficiālie dati par mūsu jaunsaimniecību nodibināšanos sniedz sekošu ainu. Sākot ar 1921. gadu pēc centralās zemes ierīcības komitejas oficiāliem datiem piešķirts jaunsaimniecību un amatniecības gabalu: 1921. gadā — 5221, 1922. gadā — 26.933, 1923. gadā — 29.041, 1924. gadā — 13.168, 1925. gadā — 22.023 un šinī 1926. gadā līdz 1. aprīlim — 28.000, kopā pavisam 104.577 jaunsaimniecības un apbūves gabalu. Tas nozīmē, ka mēs lielo daļu no zemes fonda jau esam izlietojuši. Ja līdz šim zemes fondā bij 1.735.564 ha, tad no tiem 1.403.184 ha jau izlietoti. Pārpalikums tā tad 332.380 ha.¹⁾ Tāds ir faktiskais stāvoklis.

Pārejot uz nākošo mūsu jaunsaimniekiem svarīgo etapu, t. i. uz *koroborēšanu*, jāatzīst, ka zemju koroborēšana velkas pārāk gausi. Visā agrārās reformas izvešanas laikā mēs esam paspējuši koroborēt no visām piešķirtām jaunsaimniecībām tikai 14.047 jaunsaimniecības. Šīs jaunsaimniecības jau ir tādas, kur jaunsaimniecības stadija jau izbeigusēs un kur tās kļuvušas jau par vecsaimniecībām, vai, teiksim, par normalām saimniecībām. Bet kamēr jaunsaimnieks nonāk pie tāda stāvokļa, viņam jāiziet daudzi un dažādi etapi. Savā laikā, kad Saīmā apsprieda likumprojektu, par jaunsaimniecību koroborēšanu zemnieku savienība cēla ierunas un aizrādīja, ka koroborēšanas procedūra būs ļoti gara. To mēs tagad arī piedzīvojam un redzam, ka jaun-

¹⁾ Valsts zemju pārvaldes pārskats uz 1. aprīli 1926. g. par zemes reformas izvešanu.

saimniekam ir jāizstaigā 7 dažādas instances, jāiziet 7 dažādi etapi.

Stāvoklis attiecībā uz koroborēšanas priekšdarbiem ir šāds. Zemes šķīrošana un ēku aprakstīšana izdarīta 79.576 jaunsaimniecībām.¹⁾ Šie priekšdarbi izdarīti no zemes vērtēšanas daļas. Nākošais etaps ir zemes vērtēšana no pagastu komisijām. Pēdējās no 79.576 jaunsaimniecībām novērtējušas 53.975 jaunsaimniecības. Tālākais etaps ir taksācijas komisija, kuŗa no 53.975 galīgi novērtētām vienībām paspējusi apstiprināt 47.321 vienību. Pie šiem etapiem, kādi jaunsaimniekam jāiziet cauri, pieskaitāma vēl publicēšana „Zemes IERICĪBAS Vēstnesī“. No 47.321 notaksētas vienības publicētas tikai 38.307 vienības. Pēc publicēšanas „Zemes IERICĪBAS Vēstnesī“ jāsaistāda līgumprojekti koroborēšanai. Tādi līgumprojekti sastādīti par 27.894 vienībām. Tālāk uz šo līgumprojektu pamata jāsaistāda attiecīgi līgumi un jānosūta notaram. Notaram nosūtīti no 27.894 līgumprojektiem 23.121, no kuŗiem notars paspējis izskatīt cauri, apstiprināt un nosūtīt zemes grāmatu nodaļai 16.894 līgumus. Bet zemes grāmatu nodaļa paspējusi koroborēt tikai 14.047 jaunsaimniecības. Tāds ir tas garais ceļš un dažādie etapi, kas jāizstaigā cauri katram jaunsaimniekam, lai tiktu pie sava zemes īpašuma.

Attiecībā uz darba virzīšanos uz priekšu, es taisni gribēju minēt datus par notecējušo gadu, jo pagājušais gads ir viens no tiem, kur koroborēšanas lietas gājušas uz priekšu dzīvākā gaitā. Atklāts ir vēl jautājums par Latgali, kur ir īpatnēji apstākļi, jo tur bez fondā ieskaitīto muižu sadalīšanas vēl jāsadala viensētās arī sādžas. Līdz 1. aprīlim Latgalē sadalītas pavisam 400 sādžas, no kuŗām radītas pa-

¹⁾ Turpat.

visam 7643 viensētu saimniecības.²⁾ Kā viens no iepriecinošiem faktiem jāatzīmē tas, ka pagājušā gadā vien no šīm 400 sādžām sadalītas 207 sādžas. Tā tad vairāk kā puse no visa padarītā darba krit uz pagājušo gadu. Uzmācošs jautājums: cik gadu desmitus vēl tas vilksies? Patiešām, priekšā stāv vēl ļoti daudz un liela darba un ja mēs neatradīsim līdzekļus, kā ātrāk panākt visu atlikušo sādžu sadalīšanu, tad tas var vilkties diezgan ilgi. Man liekas, ka mūsu zemes ierīcības pirmais un neatliekamākais uzdevums attiecībā uz Latgali būtu paātrināt šo darbu, jo vajadzīgs sadalīt vēl 3218 sādžas, kamēr sadalītas vēl tikai 400 sādžas. Tāpēc jāatrod līdzekļi, kā centralā zemes ierīcības komiteja varētu ātrāki nākt pretim latgaliešiem, lai viņi tiktu pie viensaimniecībām, jo tik ilgi, kā mēr tur pastāvēs sādžu saimniecība, lauksaimnieciskā kultūra neplauks un par lauksaimniecības kulturu Latgalē nāksies grūti runāt.

Novērtējot agrārā reformu, vēl vairāk krit svarā kādas citas kategorijas dati, kas raksturo, *cik stabila ir pati agrārā reforma*, cik stabils ir jaunsaimnieks. Kā zināms, pieņemot agrārās reformas likumu, jaunsaimniekiem aizliedza savu zemi pārdot. Vēlāk dzīve pierādīja, ka ne vienmēr tas ir pareizi un ka jaunsaimniekiem jāatvēr rīkoties ar savu īpašumu pilnīgi brīvi tāpat, kā tas atvēlēts vecsaimniekiem. Iepriekšējā Saeima pieņēma likumu, kas deva jaunsaimniekiem šīs tiesības. Ja apskatāmies cik lielā mērā jaunsaimnieki izmantojuši savas tiesības, tad redzam, ka tās izmantotas ļoti mazā mērā, tikai 6% apmērā. Lūgumi dēļ zemes pārdošanas līdz 1. aprīlim iesniegti pavisam 6,879.²⁾ Tas nav liels skaits sa-

²⁾ Valsts zemju pārvaldes pārskats uz 1. aprīli 1926. g. par zemes reformas izvešanu.

mērā ar piešķirto zemes gabalu skaitu. No šiem lūgumiem izlemti 5.933, no kuŗiem noraidīti tikai 451. Tā tad visā vairumā jaunsaimnieki, kas lūguši atļauju pārdot savus zemes gabalus, tādu dabūjuši no centralās zemes ierīcības komitejas. To skaits, kas vēlas pārdot savu zemi, ir tik niecīgs, ka šo parādību nevar uzskatīt par tādu, kas varētu apdraudēt mūsu agraro reformu. Jāsaka, ka, spriežot pēc būtības, zemes piešķiršana izvesta samērā labi, jo lielākā daļa jaunsaimnieku apmēram 94%, iegūto zemi grib paturēt un patur. Tādi ir patiesie skaitļi, kas raksturo zemes ierīcības gaitu. Ja vienu otru reizi izskan pārmetumi zemes ierīcības lietās un jaunsaimniecību radīšanā, tad, dibinoties uz pievestiem skaitļiem, jāatzīst, ka šie pārmetumi ir stipri nedibināti. Jaunsaimnieki ir stabili un, skatoties pēc tā, cik drīz izvedīs zemes koroborāciju, tie ieņems nopietnu stāvokli mūsu saimnieciskā dzīvē.

Agrarās reformas izvešanu lielā mērā veicinājusi *valsts zemes banka*. Zemes banka izsniegusi samērā daudz aizdevumu jaunsaimniekiem viņu dzīves iekārtai. Pirmā kārtā aizdevumi ir gājuši ēkām, ēku būvēm, inventāram, mazāk meliorācijai un pavisam niecīga summa zemes pirkšanai.³⁾ Pagājušā gadā pavisam piespriesti 14.778 aizdevumi 12.103 jaunsaimniekiem. Salīdzinot jaunsaimniekus ar vecsaimniekiem, jāsaka, ka zemes bānkai nav tiesības piespriest aizdevumus visām vecsaimniecībām, bet gan vienīgi izpostītām vecsaimniecībām, un tādu vecsaimniecību, kuŗām piespriesti aizdevumi, ir 1220. Jaunsaimnieki saņēmuši 7.027.859 latus aizdevuma, bet vecsaimnieki tikai 778.640 latus, jeb procentuāli rēķinot, jaunsaimnieki

³⁾ Valsts Zemes Bankas dati par 1925. g. izsniegtiem īstermiņa aizdevumiem lauksaimn. vajadzībām.

saņēmuši 83,4% no visiem piespriedumiem, bet vecsaimnieki tikai 9,2%. Ja nu mēs ejam tālāk un apskatām vēl ilggadīgos zemes rentniekus, kurus zemes banka izdalījusi atsevišķā kategorijā, tad aizdevumi, piespriesti 514 saimniecībām, kas iztaisa 3,8% no visiem aizdevumiem. Tālāk, attiecībā uz amatnieku zemēm, jāsaka ka pēdējām aizdevumu izsniegts 631 saimniecībai, kas iztaisa 2,7% no visiem aizdevumiem. Tad aizdevumi izsniegti vēl arī zvejniekiem, kuri dabūjuši pavisam 137 gadījumos 75.140 latus. Savelkot visu kopā, redzam, ka agrar-reformas izvešanai un lauksaimniecības veicināšanai zemes banka piespriedusi 17.535 aizdevumus, kas, salīdzinot ar 1924. gadu, iztaisa apmēram tādu pašu sumu. Tā tad zemes banka šinī ziņā ļoti nopietni nākusi pretīm mūsu jaunsaimniekiem un, apmēram, gada laikā $\frac{1}{10}$ jaunsaimnieku, kuri pieprasījuši zemi, dabūjuši arī aizdevumus galvenā kārtā ēku ierīkošanai. Zemes bankas kredīti jaunsaimniekiem izsniegti tādos pat apmēros kā gadu iepriekš.

Ja mēs tagad gribētu salīdzināt mūsu *jaunsaimniekus un vecsaimniekus* un paskatīties, kādas pastāv attiecības saimnieciskā ziņā starp šīm 2 ražotāju kategorijām, tad iegūstam ļoti iepriecinošu ainu. Vispirms jākonstatē, ka tas lielais zirgu pieaugums, kas novērojams mūsu zemē un uz ko jau aizrādīts arī budžeta paskaidrojums, galvenā kārtā krīt uz jaunsaimniekiem. Var gandrīz teikt, ka zirgu pieaugums attīstās tādā pat proporcijā, kādā attīstās mūsu jaunsaimniecību iedalīšana un piešķiršana. 1913. gadā Latvijā bija pavisam 231.400 zirgu, 1920. gadā 260.700 un 1924. gadā 340.200 zirgu.⁴⁾

⁴⁾ „Latvijas lauksaimniecība“. V. Statist. pārv. izdevums, I. p. 181.

Salīdzinot jaunsaimniecību lielumu ar visām vecām saimniecībām, iegūstam ārkārtīgi interesantus datus. Ja mēs ņemam vispārīgo zemes platību, tad redzam, ka caurmēra zemes platība vecsaimniecībām ir daudz lielāka nekā jaunsaimniecībām. Dati, kādus es šeit pievedīšu no Latvijas bankas pārskata par 1924. gadu, neattiecas uz visām 104.000 jaunsaimniecībām, bet gan tikai uz agrāk piešķirtām 50.452 jaunsaimniecībām. Pēdējo caurmēra platība ir 15,90 ha, t. i. gandrīz 16 ha, kamēr vecsaimniecībām, skatoties pēc tā, vai rēķinām ar Latgali vai bez Latgales, caurmēra platība stipri svārstās, jo Latgalē atsevišķu saimniecību platība ir stipri mazāka. Negribu aizkavēt jūsu uzmanību nedz pie jaunsaimniecību sadalīšanas pēc lielumiem, nedz arī attiecībā uz agrāk nodibinājušos vecsaimniecību lielumu, bet gan gribu griezt jūsu vērību uz to, ko novērojam pie zemes platības, ņemot par pamatu galveno visas platības sastāvdaļu, t. i. aramo zemi. Caurmērā uz katru vecsaimniecību iznāk 8,57 ha aramas zemes, bet uz katru jaunsaimniecību — 7,67 ha.⁵⁾ Tā tad, teritoriāli ņemot vecsaimniecība ir stipri lielāka, bet pēc būtības, griežot vērību galvenā kārtā uz aramo zemi, redzam, ka vecsaimniecībai aramās zemes ir par nepilnu 1 ha vairāk nekā jaunsaimniecībai. Tas ir pilnīgi saprotams, jo vecsaimniecībās atrodas daudz purvāju, smiltaiņu un neapstrādātu gabalu, ganību u. t. l., kurpretim jaunsaimniecības, kas cēlušās no muižas zemes, kur bij labāka zeme, ko muižnieki pratuši paturēt sev, sastāv galvenā kārtā no aramās zemes, tā kā ekonomiskā ziņā jaunsaimniecības tuvojas vecsaimniecībām. Tas norāda, ka jo tālāk ies attīstība, jo vairāk vecsaimnieki strādās roku rokā ar jaunsaimniekiem. Jo nav liela prieka

⁵⁾ Latvijas bankas pārskats par 1924. gadu, l. p. 50. un 53.

no vecsaimniecību lielās teritorijas, ja no šīs teritorijas nav nekādu ienākumu. Daudz labāk ir, ja platība nav samērā liela, bet ir laba aļamā zeme.

Uzstādot tālāk jautājumu, kā zemes banka, kas radīta lauksaimnieciskās dzīves veicināšanai, vispār nākusi pretim jaunsaimniekiem un vecsaimniekiem, mēs redzam sekošu ainu. Nerunājot par aizdevumiem atsevišķām personām, bet par vispārīgo uz laukiem nepieciešamo pasākumu, kā pienotavu ierīkošanas, spēka barības piegādāšanas, dzirnavu, ķieģeļu ceplu, koku apstrādāšanas ierīču ierīkošanas, lauksaimniecības mašīnu iegādāšanas, sabiedrisku ēku būvēšanas u. t. t., finansēšanu, redzam, ka šādiem uzņēmumiem no zemes bankas 1925. gadā izsniegti 318 aizdevumi. Saskaitot kopā ar iepriekšējiem gadiem, pavisam izsniegti 1396 aizdevumi par 6.755.826 latiem, no kuŗiem jau atmaksāti 1.697.692 lati. Tas jāuzskata par likvidu kustību, ka nedaudzos gados, kamēr zemes banka darbojas, izsniegti 6.755.826 lati aizdevumu un saņemti atpakaļ 1.697.692 lati. Uz 1926. gada 1. janvāri, tā tad sabiedriskām vajadzībām no zemes bankas izsniegti kopsumā 5.058.134 lati. No tā mēs redzam, ka darīts ir samērā liels darbs.

Savelkot visu kopā, gribētos sacīt, ka mūsu lauksaimniecības attīstība pati par sevi iet uz priekšu, bet atduŗas uz daudzām grūtībām, kas rodas saskaņā ar cenām raļojumu realizēšanā. Šeit likumdevējiem un valdībai jānāk lauksaimniekiem pretim jāpiegrieļ nopietna vēriba zemes reformas izvešanai Latgalē un koroborēšanas paātrināšanai visā Latvijā.

VI.

Rūpniecība.

Tagad, cienījamie kungī, es gribu pāriet pie rūpniecības. Pagājušā gadā lauksaimniecība pārdzīvoja asu krīzi, un mēs toreiz sacījām, ka valstij ar saviem līdzekļiem jānāk lauksaimniecībai palīgā. Tas bija pirmais krīzes gads. Notecējušais gads skaidri pierādīja, ka mums ir bijusi taisnība. Ja mēs būtu nākuši lauksaimniecībai palīgā arī gadu iepriekš, tad, varbūt, arī rūpniecības krīze nebūtu bijusi tik asa.

Pārejot pie atsevišķiem uzņēmumiem, redzam, ka 1924. gadā Latvijā darbojās pavisam 2598 uzņēmumi, nodarbinādami 48.000 strādniekus.¹⁾ Starp šiem daudziem uzņēmumiem 200 ir tādi uzņēmumi, kurus mūsu tagadējos apstākļos varētu uzskatīt par lieliem uzņēmumiem, kur strādnieku skaits pārsniedz 50. Rūpniecības attīstība, neskatoties uz notikušo krīzi, turpinājas joprojām. Vēl joprojām rodas ļaudis, kuŗi grib ieguldīt savu kapitalu rūpniecības uzņēmumos un pēdējo koncesiju skaits pagājušā gadā, salīdzinot ar 1924. gadu, palielinājies no 470 koncesijām uz 647.

Attiecībā uz ieguldītiem līdzekļiem jāsaka, ka pēdējo ieguldīts mūsu rūpniecībā daudz mazāk nekā 1913. gadā. Iznēmums atzīmējams tikai vienā mūsu rūpniecības nozarē, un proti, papīra un poligrafiskā rūpniecībā. Šinī rūpniecības nozarē 1913. gadā bija ieguldīti tikai 8.100.000 latu, kurpretim tagad ieguldīti 12.000.000 latu. Tā tad šī nozare attīstījusēs samērā strauji.

¹⁾ Latvijas Statistiskā gada grāmata par 1924. gadu, l. p. 318.

Ja gribam konstatēt vispārīgo, mūsu rūpniecības stāvokli bez šīs nozares, tad vispirms krīt svarā rūpniecības mašīnu ievedums. Pēdējais 1925. gadā palicis apmēram tāds pats, kāds tas bija 1924. gadā, un proti, 13.000.000 latu. Ja mēs paskatāmies uz dzinējspēku — akmeņoglēm, tad redzam, ka šeit ievedums stiprā mērā samazinājies. Ja Bilmaņa kungs teica, ka mēs neko nedarām, lai samazinātu akmeņogļu ievedumu, tad varat būt pilnīgi mierīgi, jo statistika rāda, ka akmeņogļu ievedums samazinājies no 13.942.000 uz 9.834.000 latiem — jeb par 4.108.000 latiem.²⁾ Tas liecina, ka rūpniecība meklē izdevīgāku dzinējspēku. Viņa arvien vairāk sāk piegriezties malkai vai elektrībai. Un, patiešām, elektrisko piederumu ievadums pieaudzis no 2.819.000 uz 4.270.000 latiem, kas rāda, ka patiesi no akmeņogļu izlietošanas rūpniecības vajadzībām lielā mērā sākam pāriet uz elektrību.

Interesanti atzīmēt, ka kamēr rūpniecības mašīnu ievadums 1925. gadā palicis tāds pats kā 1924. gadā, kas norāda uz dažādām grūtībām mūsu rūpniecībā, tikmēr lauksaimniecības mašīnu un darba rīku, tāpat arī mākslīgo mēsļu ievadums ievērojamā kārtā palielinājies. Tas savukārt pierāda, ka mūsu lauksaimnieki mēģina atrast izeju no tā grūtā stāvokļa, kādā viņi nonākuši, taisni ar to, ka grib padarīt savu saimniecību intensīvāku. Lauksaimniecības mašīnu pieaugums 1925. gadā, salīdzinot ar 1924. gadu, iztaisa veselu miljonu latu, bet mākslīgo mēsļu ievadums palielinājies par pusotra miljoniem latu. Tas atkal pierāda, ka lauksaimnieks, redzēdams, ka cenas uz viņa ražotiem produktiem ir zemas, mēģina to kompensēt ar mākslīgo mēsļu ieviešanu, gribēdams tāde-

²⁾ Statistiskās pārvaldes dati par ārējo tirdzniecību 1925. g.

jādi pacelt ražu. Ka tas viņam izdevies, mēs redzējam no budžeta paskaidrojuma.

Piegriežoties tālāk pārējām mūsu rūpniecības nozarēm, jāatzīmē, vispirms tās nozares, kas dibinās uz mūsu pašu izejvielām un, otrkārt, jāapstājas pie tām nozarēm, kurās dibinās uz ievestām izejvielām. Attiecībā uz pirmo kategoriju, jāatzīmē, ka pirmā vietā nostādama *koku apstrādāšana*. Pie mums kokus visā visumā vēl neizstrādā pilnīgi, t. i. gatavā veidā, bet eksportē pusapstrādātus. Eksports pagājušā gadā sliktās ziemas un zemo cenu dēļ samazinājies apmēram par 14.000.000 latu. Tā tad mūsu koku tirdzniecība un rūpniecība lielā mērā sašaurinājusēs. 1924. gadā strādāja pavisam 274 uzņēmumi pret 99 pirmskaŗa uzņēmumiem. Tā tad, salīdzinot ar pirmskaŗa stāvokli, šo uzņēmumu skaits lielā mērā pieaudzis. Bet koka masas pārstrādāšana gatavos fabrikatos vēl joprojām ir ārkārtīgi niecīga. Kas attiecas uz nodarbinātiem strādniekiem, tad to skaits visos šajos 274 uzņēmumos ir tāds pats, kāds tas bija pirmskaŗa 99 uzņēmumos.

Pagājušā gadā no jauna izņemtas 72 kokrūpniecības uzņēmumu koncesijas. Kokrūpniecības stāvoklis, sevišķi tagad, ir ļoti grūts. Cerības uz cenu celšanos starptautiskā tirgū nepiepildījās, bet mūsu bankas un kredītiestādes ir tādā stāvoklī, ka viņām patreiz nav iespējams finansēt mūsu kokrūpniecību. Tāpēc vienīgais, ko kokrūpnieki varēja darīt, bij meklēt glābiņu pie Latvijas bankas. Latvijas banka tiešām nāca pretim mūsu kokrūpniecībai vairāk, kā jebkuŗai citai rūpniecības nozarei. Tāpēc nav pamatoti opozīcijas puses aizrādījumi, ka valsts bankai nav nekādas politikas, nav nekādas noteiktības. Jāsaka, ka attiecībā uz kokrūpniecību ir nepārprotami skaidrs, ka Latvijas banka to palbsta, cik tas viņai iespējams. Atraut šai nozarei

Latvijas bankas atbalstu nozīmē dot lielu triecienu mūsu saimnieciskai dzīvei un rūpniecību novest sabrukuma stāvoklī.

Nākamā ievērojamākā rūpniecības nozare ir dzīvnieku produktu apstrādāšana. Šeit galvenā nozīme piekrīt mūsu *ādu rūpniecībai* un tirdzniecībai, kas ar to ir sakarā. Šī ir viena no tām nozarēm, kas pie mums vispilnīgāki attīstījusēs. Te mēs redzam samērā ļoti komplicētu tirdzniecisku rosību, kas pastāv iekš tam, ka ievadam no ārienes kā apstrādātas, tā neapstrādātas ādas un arī izvedam apstrādātas un neapstrādātas ādas. Ja ieskatāties tuvāk šinīs skaitļos, tad redzam, ka 1924. gadā neapstrādātas ādas esam importējuši par 2.376.000 latiem, bet neapstrādātas ādas eksportējuši par 3.054.000 latiem. Patiesībā neapstrādātas ādas eksportēts par 678.000 latiem. Paceļas jautājums, kādēļ tas tā. Lai to noskaidrotu, mums jāpieiet arī pie lietas otras puses.

Pieejot pie izstrādātām ādām, redzam, ka 1924. gadā izstrādātu ādu ievests pavisam par 3.487.000 latiem. Ja no šīs sumas atņemam nost 883.000 latus, t. i. sumu, par kādu izstrādātas ādas izvestas uz ārieni, dabonam, ka tīrs izstrādātu ādu ievedums bijis par 2.604.000 latiem. Tā tad 1924. gadā stāvoklis mūsu ādu rūpniecībā ir bijis stipri nelabvēlīgs.

Pārejot pie 1925. gada un tāpat analizējot ādu izstrādāšanu, iegūstam pilnīgi pretēju ainu, ja redzam, ka 1925. gadā neapstrādātas ādas nav vis izvestas, bet gan ievestas, kuŗas šeit pārstrādājam un kā gatavu preci eksportējam tālāk. Vēl jāpiezīmē, ka izstrādātas ādas ievedums, salīdzinot ar 1924. gadu, samazinājies apmēram uz pusi — uz 1.306.000 latiem. Tā, bez šaubām, ir apsveicama parādība

un pierāda, ka mūsu ādu rūpniecība savā attīstībā iet noteiktiem soļiem uz priekšu.

Pie ādu rūpniecības būtu vēl jāpieskaita zvēru ādas, kuŗas augšējos aprēķinos nav ņemtas vērā, un kuŗu eksports pagājušā gadā iztaisa 3.836.000 latus. Tas, bez šaubām, mūsu tirdznieciskai bilancei nāk tikai par labu. Mūsu ādu rūpniecības attīstību lielā mērā veicina arī Krievijas ādu tranzitēšana caur Latviju. Lielu daļu Krievijas tranzitādu pārdod šeit Latvijā, tās pārstrādā un sūta tālāk. Šinī ziņā mūsu ādu rūpniecība ieņēmusi tādu vietu, ka var izmantot Krievijas tranzitu, izstrādāt šīs ādas un kā gatavu materiālu sūtīt tālāk uz Eiropu.

Ja mēs metam skatu uz pašiem uzņēmumiem, kādi pastāv šinī rūpniecības nozarē, tad redzam, ka 1924. gadā darbojās pavisam 97 fabrikas ar 2051 strādnieku, no kuŗām 82 uzņēmumi ar 1747 strādniekiem bija ādu ģērētavas, apavu fabrikas un darbnīcas, ādu dzensiksnu fabrikas un sedlinieku darbnīcas. 1924. gadā ādu rūpniecībā nodarbināto strādnieku skaits iztaisa apmēram $\frac{2}{3}$ no tā skaita, kas šinī nozarē bij nodarbināti 1910. gadā. Ja mēs ādu rūpniecībā vēl neesam sasnieguši pirmskaŗa stāvokli un vēl nevaram nodarbināt tik lielu strādnieku skaitu, neesam sasnieguši to pilnību, kāda jau ir koku rūpniecībā, papīra un poligrafiskā rūpniecībā, tad tomēr redzam, ka nodarbināto strādnieku skaits stipri tuvojas pirmskaŗa stāvoklim.

Tālāk es gribētu apstāties pie tām rūpniecības nozarēm, kuŗas pārstrādā pa daļai mūsu pašu raŗotos, pa daļai arī importētos produktus. Šeit būtu mināma *tekstīlrūpniecība*.³⁾ 1924. gadā tekstīlrūpniecībā darbojās 361 fabrika pret 52 uzņēmumiem 1910. gadā,

³⁾ Pievesti dati par Latvijas rūpniecību ņemti iz statistiskās gada grāmatas par 1924. g.

un nodarbināja pavisam 6.581 strādnieku, t. i. drusku vairāk kā pusi no pirmskaŗa strādnieku skaita. 1925. gadā tekstilrūpniecībā izņemtas 68 jaunas koncesijas, kas norāda, ka uzņēmumu skaits aug, bet tie ir vēl samērā jauni ar niecīgu strādnieku skaitu. Neskatoties uz to, ka mums ir tik plaša tekstilrūpniecības nozare, tekstilrūpniecības preču imports ir stipri liels. Ja salīdzinām šo importu ar linu eksportu, tad redzam, ka no visa tā lielā linu šķiedras eksporta paliek pāri nelielas sumas, jo tekstilrūpniecības preces importētas par 35.516.000 latiem, bet linu eksportēts par 43.349.000 latiem. Tā tad paliek pāri tikai 7.800.000 latu peļņas, ko mēs iegūstam par līniem. Tas norāda uz to, ka, ja mēs ar vienu roku ko ieņemam, tad no otras puses izdodam šo pašu sumu par tekstilpreču ievēšanu.

Kas attiecas uz muitas politiku šīnī lietā, tad jāsaka, ka pēdējā ir izgājusi uz to, lai pēc iespējas aplīktu gatavos ievedamos produktus un atļautu tos ražot mūsu pašu rūpniecībai, lai dotu šīm nozarēm iespēju strādāt un attīstīties, radot tādā kārtā pie mums plašāku rosību, lai mūsu strādnieki varētu atrast šeit vajadzīgo darbu. Sevišķi šīs rūpniecības nozares veicināšana vēlama tādēļ, ka tur var atrast nodarbošanos un pielietošanu Latvijā esošais darba spēks, kas citur nekur darbu atrast nevar, t. i. sieviešu darba spēks. Tekstilrūpniecībā sievietes darba spēku visparocīgāki var izmantot.

Tāpat sekmīgi attīstījusēs arī kokvilnas un vilnas rūpniecība. Pie mums vilnas rūpniecība vairāk attīstījusēs mazākos uzņēmumos uz laukiem un kokvilnas rūpniecība lielākos uzņēmumos pilsētās. Sīkāki pie šīm tekstilrūpniecības sastāvdaļām es neuzkavēšos. Tās nav vēl aizsniegušas pirmskaŗa stāvokli, bet nevar apšaubīt šīs rūpniecības attīstību, kuŗa gadu no gada iet uz priekšu.

Tāpēc pārmetums, ka rūpniecība netiek atbalstīta un veicināta, ir nevietā. Rūpniecības veicināšana nepastāv vienīgi naudas došanā un fabrikantu pabalstīšanā, bet gan pirmā kārtā jāgādā, lai rūpniecības ražojumiem mēs varētu rast pienācīgu tirgu. Lai to panāktu, mums vispirms jārada patērētājs, kurš var nopirkt mūsu rūpniecības ražojumus. Ar citiem vārdiem, jāpacel lauksaimnieka pirkšanas spējas. To mēs nevaram darīt citādi, kā piešķirot attiecīgus kreditus un sniedzot agronomisko palīdzību lauksaimniekiem. Tikai tad attīstīsies lauksaimnieka ražošanas spējas un sava daļa atleks arī laukstrādniekam. Ja stāvoklis būs apmierinošs kā vieniem, tā otriem, tad palielināsies arī viņu pirkšanas spējas un radīsies noņēmēji vietējiem ražojumiem. Kāmēr mēs tam nepiegrīzīsim vajadzīgo vēriību, fabrikas ražos veltīgi tāpat, kā tas ir tagad vienā otrā nozarē, un viņu saražotās preces gulēs spīķeros.

Jārūpējas arī par to, lai mūsu rūpniecības ražojumiem rastu *tirgu ārzemēs*. To var panākt, noslēdzot attiecīgus tirdznieciskus līgumus. Lai tos noslēgtu pēc iespējas izdevīgi, jādod valdībai pietiekoši daudz līdzekļu. Galvenais līdzeklis ir maksimalais muitas tarifs. Ar to mēs uzliktu lielu muitu tām precēm, kurās nāk no valstīm, kas nav noslēgušas ar mums tirdznieciskus līgumus. Bet priekš tām valstīm, kas noslēgušas ar mums tirdznieciskus līgumus, ievedams konvencionālais muitas tarifs. Tādā kārtā mēs piespiestu ārvalstis rēķināties ar mūsu rūpniecību, tādā kārtā radot iespēju mūsu rūpniecībai atrast noņēmējus saviem ražojumiem ārpus Latvijas robežām. Mums pirmā kārtā jāpiegriež vēriība tām valstīm, ar kurām varam izturēt konkurenci. Domāt, ka mēs varam konkurēt ar lielākām Vakareiropas valstīm, būtu vairāk kā

nevietā. Mums jāskatās uz tām valstīm, kurās vēl lielākā mērā ir agrarzemes nekā Latvija, un tādas ir Lietuva un Krievija. Sevišķi Krievija mūsu rūpniecībai var dot lielāku darbu. Ja mēs negribam rēķināties ar vispārējo rūpniecības ražojumu konjunkturu, tad tam jārunā nopietni preti. Taisni šinī ziņā mani uzskati vienmēr bijuši pretēji kreisās puses uzskatiem, jo mēs nedrīkstam veicināt dzīves nespējīgas rūpniecības attīstību.

Vakar Bīlmaņa kungs minēja šeit vienu tādu rūpniecības nozari — mākslīgo mēsļu ražošanu, pie kam Bīlmaņa kungs aizrādīja, ka mākslīgo mēsļu ievēšanai tiek izdotas lielas sumas. Viņš sevišķi norādīja uz superfosfatu un izteica valdībai pārmetumu, ka pēdējā nav rūpējusēs par superfosfata fabrikas ierīkošanu Latvijā. Pēc manas pārliecības ir liela kļūda domāt, ka Latvijas superfosfats varētu konkurēt ar starptautisko tirgu. Tas ir pilnīgi izslēgts. Pirms kara Rīgā pastāvēja viena tāda fabrika, bet viņa ar mākslīgiem mēsliem neapgādāja vis Latvijas lauksaimniecību, bet visu savu ražoto superfosfatu sūtīja uz Krieviju, jo šejienes lauksaimnieki superfosfatu, tāpat kā agrāk, ievada no ārzemēm. Domāt, ka tagad apstākļi varētu būt citādi, ir nevietā. Valstis, kurās eksportē mākslīgos mēsļus, kā piemēram, Zviedrija un Holande, pārdod savus ražojumus uz ārzemēm zem pašizmaksas cenām. To viņas dara vienīgi tādēļ, ka ir ieinteresētas dot darbu pašu strādniekiem. Ja mēs kādreiz nonāksim pie tāda stāvokļa, ka būs jārēķinās ar superfosfata sindikatu, uz ko visas zīmes norāda, tad mēs nevarēsim cerēt uz lētiem ražojumiem. Turpretim, fabriku, ja tā nepieder pie sindikata, iznīcinās starptautiskā konkurence, jo sindikata uzņēmumi rūpēsies par to, lai tādas atsevišķas fabrikas nenostātos tiem ceļā. Pilnīgi nokārtots ir kalija tirgus, kur ciešā saskaņā strā-

dā vācu un franču uzņēmumi, un visas zīmes norāda, ka pie tā paša nonāksim arī attiecībā uz tomasa miltiem un superfosfatu.

Katrs pasākuma mēģinājums no mums pašiem, ja gribēsim būt dzīves spējīgi prasiņi lielus pabalstus no valsts gan aizsargu muižu veidā, gan citādi. Ja šādus pabalstus nedos, mūsu pasākums nēzels, jo starptautiskais tirgus nepielaidīs, lai viņam šeit Latvijā mākslīgi rastos konkurents. Ja mums te jāiegulda līdzekļi, tad nopietni jāpārdomā, vai tas ir izdevīgi.

Mūsu rūpniecības veicināšanas labā darāms ļoti daudz arī ar piedalīšanos attiecīgās izstādēs. Vispirms jāaizrāda, ka darbs, ko veic „Rīgas izstādes sabiedrība“, ir liels solis uz priekšu mūsu saimnieciskā dzīvē. Valdībai jānāk pretim šādu izstāžu sarīkošanā, kur mūsu rūpnieki rāda, ko viņi var ražot, darīdami savus produktus pieejamus patērētājiem. Valdībai jāpūpējas, lai šādas izstādes būtu nostādītas uz plašākiem pamatiem, lai izstāžu rīkošanā ņemtu daļību plašākas rūpnieku aprindas.

Visā visumā jāsaprot, ka mūsu rūpniecība, kaut gan tā vēl jauna, iet noteiktiem soļiem uz priekšu. Ir pavairojies kā viņā ieguldītais kapitāls, tāpat arī ieguldītais darba spēks, pavairojušies arī ražojumi. Valsts politikas uzdevums ir atrast šiem ražojumiem pienācīgu tirgu, kā iekšzemē, tā arī ārzemēs. Viens no spēcīgākajiem līdzekļiem, lai veicinātu rūpniecību un vispāri mūsu saimniecību, man liekas, ir kredīts, jo bez kredita palīdzības mēs Latvijā kā izpostītā zemē, nopietni domāt par rūpniecības atjaunošanu nevaram. Tādēļ es gribētu pāriet pie mūsu kredita politikas raksturošanas.

VII.

Kredits.

Attiecībā uz kredita iestādēm jau pie budžeta paskaidrojuma atzīmēju, ka viņas skaitliski stipri pieaugušas. To skaits ļoti lielā mērā pieaudzis uz laukiem. Gadu no gada pieaug arī kreditiestāžu apkalpoto klientu skaits. Reizē ar to mūsu kredita iestādes, sevišķi bankas, iegūst arvien lielāku uzticību ārzemēs. Jau vakar šeit no opozīcijas puses aizrādīja, ka ārzemju noguldījumi mūsu kreditiestādēs ir stipri lieli. Tika pat izteikts, ka vairākas bankas pārejot ārzemnieku rīcībā, kas nu gan nesaīetas ar patiesību. Ārzemnieku rīcībā ir vienīgi tās bankas, kas kā tādas jau dibinātas tikai fiktīvi zem latviešu apsegas. Bet līdz šim vēl neviena latviešu banka nav pārgājusi ārzemnieku rokās. Neskatoties uz to, ārzemju kapitāls lielākā vai mazākā mērā ieplūdis mūsu naudas iestādēs. Šīs naudas iestādes ir ieguvušas uzticību ārzemēs.

Visspilgtāki to pierāda *Latvijas banka*. Latvijas bankas loro konts, kas raksturo šo uzticību, rāda, ka ārzemju kapitāla noguldījumi Latvijas bankā pieauguši sekoši. Uz 1923. gada 1. janvāri Latvijas bankā ārzemju kapitālu bijis par 68.843,40 latiem, uz 1924. gada 1. janvāri — par 202.810,58 latiem, uz 1925. gada 1. janvāri — par 377.861,35 latiem, bet uz 1926. gada 1. janvāri jau par 794.649,58 latiem.¹⁾ Tā tad neatkarīgi no līgumiem, neatkarīgi no valsts bankas operācijām šī lieta iet sekmīgi uz priekšu un ārzemniekiem rodas nepieciešamība turēt savu naudu Latvijas bankā un iepludināt savus kapitālus mūsu zemē.

¹⁾ Koresp. „Loro“ konta atlikumi saskaņā ar Latv. bankas bilanci.

Attiecībā uz Latvijas bankas kreditpolitiku, jā-saka, ka patiešām, līdz pagājušā gada vidam Latvi-
jas banka ļoti lielā mērā pabalstīja importa operaci-
jas. Tas nav apstrīdāms. Latvijas banka veicināja
importu visādā veidā, galvenā kārtā akreditīvu vei-
dā. Te nu ar diezgan lielu izbrīnēšanos jākonstatē,
ka tad, kad bankas padome savā laikā sāka šo rī-
cību revidēt, mūsu opozīcijas vadošā laikrakstā pa-
rādījās pārmetumi. Negribu minēt tā raksta autoru.
Viņš ir arī Saeimas deputats un taisni ieteica Latvijas
bankai nodarboties ar akreditīviem. Vislabākā ga-
dījumā tas varēja būt pārpratums, ja nebij drukas
kļūda, jo akreditīvi ir visnoteiktākā importa veici-
nāšana. Tā ir Latvijas bankas līdzekļu izlietošana
viena vai otra importiera labā. Tāpēc, runājot par
importa samazināšanu, vispirmā kārtā jārunā par
akreditīvu pārtraukšanu, kas tagad arī ir noticis.
Nekādā ziņā nav ieteicama akreditīvu politika. Mū-
su kokrūpniecība balstās galvenā kārtā uz Latvijas
bankas kredītiem. Šī ir viena no tām rūpniecības
nozārēm, kas mums dod visvairāk. Tāpēc Latvijas
bankas politikas pareizību šī virzienā neviens ne-
varēs apstrīdēt.

Nākošais jautājums, kas krīt svarā pie Latvijas
bankas kredīta politikas apspriešanas, ir lauku krāj-
aizdevu kasu kreditēšana. Šo kasu kreditēšana gā-
jusi lieliem soļiem uz priekšu. Tagadējā krīzes laikā
vēl šī pavasarī Latvijas banka taisīja iz-
ņēmumu attiecībā uz lauku krāj-aizdevu kasēm, pie-
spriežot tām aizdevumus, kamēr attiecībā uz bankām
un kredītiestādēm pilsētās pastāv noteikums, ka viņu
iesniegumus neskata nemaz cauri. Tā tad jāatzīmē,
ka Latvijas banka, cik to atļauj līdzekļi, pabalsta
lauku krāj-aizdevu kases. Vēl krīt svarā jautājums,
par akciju sabiedrību un privāto kredītiestāžu kredi-
tēšanu.

Es gribu tuvāki apstāties pie *privato kredītiestāžu kredītešanas*. Pēdējās savus pārskatus sastāda pēc zināma priekšraksta, ko izdevusi finansu ministrija, kādēļ arī viegli salīdzināt un taisīt zināmus slēdzienus, lai raksturotu akciju sabiedrību un privāto kredītiestāžu darbību. Man jāaizrāda, ka līdz šim no opozīcijas puses minētais jautājums vienmēr nepareizi apgaismots, nevienā gadījumā šie viņu aizrādījumi nav saskanējuši ar faktiskiem datiem, nedz arī ar lietas faktisko stāvokli. Parasti no opozīcijas puses aizrāda, ka privātās kredītiestādes galvenā kārtā dibinoties un strādājot ar Latvijas bankas līdzekļiem. Parasti no opozīcijas puses pārspilē un taisa nepareizus slēdzienus arī par to, cik Latvijas banka ņem par saviem kredītiem un par cik šos aizdevumus dod tālāk privātās kredītiestādes. Nemītiģi aizrāda, ka daudz peļņas aizplūst spekulantu kabatās, ka tā esot nepareiza politika, ko nevarot atzīt u. t. t., u. t. t. Vispirms es gribu apstāties pie procentēm un teikt, ka privātās kredītiestādes par rediskontu Latvijas bankai maksā 9—10%, bet ir vesela rinda tādu kredītiestāžu, kas aizdod naudu tālāk par 12% (Latvijas banka par aizdevumu atļauj ņemt līdz 15%). Ja kādā privātā kredītiestādē notikusi kāda ļaunprātība (un tādas, bez šaubām, ir bijušas), pie tām es šeit negribu apstāties, bet varu teikt, ka šādas ļaunprātības mums ir jāapkaņo tāpat, kā jāapkaņo kuņa katra cita ļaunprātība. Ja ir zināms, ka kāda banka ņem procentes vairāk par noteikto normu, tad vajadzīgs spert attiecīgus soļus, paziņojot par to Latvijas bankai, kuņa tad savukārt tādai kredītiestādei vai nu pavisam atraus kredītu, vai to stiprā mērā samazinās. Kas attiecas uz dažādiem speciāliem kredīta veidiem, kā aizdevumiem pret labību un lauksaimniecības inventāru, tad šāda kredīta procents ir ļoti zems — tikai 5%.

Atvēlot labības kreditus, galvenā kārtā lauku kreditiestādēm, kuŗas par aizdevumiem nedrīkst ņemt vairāk par 7%, tām iznāk tikai 2% starpības.

Ja patiešām varētu rīkoties tikai ar valsts bankas līdzekļiem, tad aizdevuma procentu varētu vēl samazināt, bet mēs no bilancēm un datiem, ko mums ceļ priekšā, redzam, ka bankas nedarbojas ar Latvijas bankas līdzekļiem vien, bet arī ar citiem līdzekļiem. Pat vakar vēl opozīcijas runātājs teica, ka ārzemju kapitāli šinī gadījumā sastādot 54% no visas sumas, tā tad vairāk nekā pusi no banku līdzekļiem sastāda ārzemju kapitāli. Šis apstāklis ir tas, kas piespiež atļaut bankām par aizdevumiem ņemt augstāku procentu, nekā pie citiem apstākļiem tas būtu vēlams.

Piegiežoties mūsu galvenām bankām, kā lielākām kredīta iestādēm, uz kuŗām galvenā kārtā bazējas visas mūsu rūpnieciskās un tirdznieciskās operācijas un, apskatot viņu attiecības ar Latvijas banku, redzam 16 lielās bankas, kas sadalās trijās grupās. Viena grupa būtu tāda, kur piespriestie kredīti neiztaisa pusi no viņu pašu pamatkapitāla. Nākošā grupa ir tāda, kur piespriestie kredīti sniedzas no puses līdz viņu pilnam pamatkapitālam, un pēdējā grupa, kur piespriestie kredīti pārsniedz pamatkapitāla lielumu. Pēc šo banku pārskatiem kas publicēti „Economistā“, redzam, ka liela daļa banku, kuŗām atvēlēts kredīts Latvijas bankā, ir tādas, kas saņēmušas mazāk kā pusi no sava pamatkapitāla. Tās bankas ir sekošas: Rīgas Jūrmalas Pilsētas banka, Kooperatīvā Tranzitbanka, Rīgas Uniona banka, Latvijas Privatbanka, Rīgas Tirdzniecības banka, Rīgas Komerčbanka un Liepājas banka.

Nākošā grupā, kur saņemtais kredīts sniedzas no puses līdz viņu pilnam pamatkapitālam, ietilpst:

Latvijas Tirgotāju banka un Latvijas Tirdzniecības un Rūpniecības banka.

Un trešā grupā, kur bankām piešķirtais kredīts pārsniedz viņu pašu pamatkapitalus, mināmas sekošas bankas: Rīgas Pilsētas Diskonto banka, Rīgas Biržas banka, Latviešu Zemnieku banka, Latvijas Komercbanka, Lauksaimniecības Centralbanka, Latvijas Tautas banka un Latviešu Akciju banka. Tās ir tādas iestādes, kuŗu pamatkapitāls samērā ar viņu operācijām, dažādu iemeslu dēļ ir stipri mazs.

Apskatot, kāda ir šo banku peļņa, kā viņas strādā un darbojas un vai tur patiesi peļņa ir tik liela, ka par to var sacelt brēķu un teikt, ka notiek liela izmantošana, tad jāsaka, ka tas tā nemaz nav. Un tur, kur banka var uzrādīt peļņu, tā nav lielāka kā rūpniecības vai tirdzniecības pasākumos. Kā mēs redzam no pagājušā gada dātiem, tad bankām peļņas tikpat kā nav. Par tādām bankām, kuŗas jau noturējušas savas gada sapulces un kuŗu pārskati nodrukāti „Ekonomistā“, redzam sekošo: Piemēram, Rīgas Tirgotāju bankas (tā ir kāda vācu banka) peļņa pagājušā gadā iztaisa 246.000 latus un dividendēs izmaksājusi $9\frac{1}{2}\%$. Šis procentis ir tikai par pusotra procentēm lielāks nekā tas, ko pielaiž pie kooperatīviem. Nevar teikt, ka 246.000 ir liela peļņa un ka dividendu izmaksāšana ir pārspilēta. Nākošā ir Latviešu Akciju banka, kur jūs redzat to pašu. Latviešu Akciju bankas tīrā peļņa 1925. gadā iztaisa 69.000 latus un izmaksātās dividendes — 12% . Šīs bankas pamatkapitāls nav liels, bet toties viņai, kā vecai kredītiestādei pieder savs nekustams īpašums. Par šo banku nevar teikt, ka notikušas izmaksas, par kuŗām varētu taisīt pārmetumus. Pie viņas bilances, kuŗa sniedzas pie pusotra miljoniem latu, peļņa nav pārspilēta. Pie tam vēl jāievēro, ka šai kredītiestādei ir ļoti liels tekošo rēķinu postenis un

bankā atrodas lielas ārzemes naudas sumas. Tālāk, Latvijas Privatā bankā pie apmēram 10 miljonu latu bilances peļņa iztaisa 178.000 latu, pie kam nodokļos vien no šīs peļņas, kas atzīmēta pārskatā, valstij jāmaksā 60.000 latu, tā kā teikt, ka šeit būtu bijusi liela peļņa, pārspilēta peļņa, nevar, jo dividendes nav lielas. Rīgas Komercbanka pie savas 22 miljonu latu lielās bilances un 8 miljoni lielā pamatkapitāla pelnījusi tikai 107.000 latus. Šī peļņa ir tik maza, ka akcionaru pilnā sapulce no dividendes maksas atteikusēs un valdei likusi priekšā pārņest šo sumu uz nākošo gadu. Citiem vārdiem šeit nekas nav pelnīts. Ja apskatām Latvijas Zemnieku bankas pārskatu, tad pie apmēram 4¹/₂ miljoni lielās bilances tās tirā peļņa iztaisa 79.000 latus. Tā tad arī šeit peļņa nav bijusi liela. Šī banka savu pagājušā gada peļņu izdalījusi tādejādi, ka izmaksājusi 10% dividendes, kas tikai par 2% pārsniedz kooperatīvās bankās pielaiesto dividendes procentu. Tāds ir stāvoklis, ko redzam no šiem pārskatiem.

Ja nāk ar ģeneralizējošu slēdzienu, ka šīs kredītiestādes pelnījušas milzu sumas, iedzīvojušās un neko pozitīvu nedara, tad šis ģeneralizējums nav dibināts. Ja grib nopietni runāt, tad no šāda ģeneralizējuma jāizvairās un uz tā palaisties nekādā ziņā nevar. Savā darbībā katra no šīm bankām nes arī zināmus zaudējumus un tie pie mūsu tagadējiem apstākļiem, kur dzimst rūpniecība un atjaunojas saimniecība, ir neizbēgami. No minētiem ģeneralizējumiem jāatturas jau tādēļ vien, ka katrs, kas grib taisīt nedibinātus slēdzienus, nonāk diletantiska apspriedēja lomā. Nevar šeit saskatīt tādus faktus, kādu patiesībā nav.

Visā visumā, runājot par mūsu kredītu, jāatzīmē *kredīta ārkārtīgais trūkums*. Jāatzīst arī tas apstāklis, ka mūsu saimnieciskā dzīve nepieņems normalāku virzienu un neieies normalākās slīdēs līdz tam

laikam, iekams neatradīsim lielāku kredita ieplūdumu Latvijā. Tāds varētu būt tikai ārējais aizņēmums. Protams, pēc tam var runāt par to, kā viņu izlietot, bet ja mums būtu kredīts, tad mēs citādi varētu skatīties uz saimnieciskās dzīves uzplaukšanu un krīzes novēršanu. Tāpat būtu no svara radīt kreditu Krievijas tranzīta sekmēšanai. Ja vēl līdz šim tāds kredīts nav radīts, tad vaina meklējama abās pusēs. Nevietā būtu prasīt no valsts vai privatām kredītiestādēm, lai tanī pašā laikā, kad mums pašiem trūkst kredīti tirdzniecībai, rūpniecībai un lauksaimniecībai, mēģinātu sekmēt Krievijas tranzītu caur Latviju. Bez šaubām, ir skaidrs, ka mums no liela svara, lai šis tranzīts ietu caur Latviju, bet tas, ka mums būtu ar nodokļu uzlikšanu jāgādā priekš tam kredīts, ir vairāk kā nepareizi. Turpretim, būtu pabalstāms, ja mēs šo tranzītu saistītu ar ārzemju kapitāla palīdzību. Šinī virzienā jau ļoti noteikti strādā Latvijas banka. Ja šāds mēģinājums izdosies, tad tas nāks par labu mūsu saimnieciskai attīstībai, mūsu rūpniecības un tirdzniecības uzplaukšanai.

Vēl jāaizrāda uz vienu virzienu Latvijas bankas politikā. Tas ir virziens, kurš iziet uz samērā lielas peļņas iesaņšanu. Patiešām, Latvijas bankas peļņa, kura, kā zināms, ieplūst valsts ieņēmumos, gadu no gada augusi un šogad tā jau pārsniedz 7.000.000 latu. No valsts kases redzes stāvokļa tas patiešām ir labi, jo te rodas jauni ienākuma avoti, bet zem liela jautājuma liekama šī rīcība, izejot no vispārējā saimnieciskā stāvokļa. Vai patiešām ir pareizi, ja mēs ar augstiem procentiem, kādus Latvijas banka ņem par aizdevumiem mūsu rūpniekiem un lauksaimniekiem, spiežam tos, varbūt, galīgi likvidēt savus uzņēmumus, vai arī pēdējos lielā mērā ierobežojam, lai tikai būtu peļņa Latvijas valsts kasei. Kā jau teicu, par to var būt dažādās domās.

Kas attiecas uz valsts depozītiem, tad domāt, ka tie ir vienīgie, kas dod peļņu, ir pavisam nepareizi. Valsts depozīti, par kuriem Latvijas banka nemaksā procentes, nav izšķirošie. Par depozītiem, kas noguldīti Latvijas bankā uz speciālu noteikumu pamata, jāmaksā tāds pats %, kā par privātiem noguldījumiem. Ja arī starp šiem depozītiem ir liela daļa tādu, par kuriem nemaksā %, tad par to vēl Latvijas bankai nav izdarīti nekādi lieli pakalpojumi, jo viņai gan jāreķinājas ar valsti kā vienu no vislielākiem noguldītājiem, bet arī kā ar vienu no vislielākiem ārzemju valūtas pieprasītājiem. Apskatot veselumu rindu budžeta ciparu, redzam, ka zem daudziem skaitļiem slēpjas nevis lati, par kuriem runā budžetā, bet daudzas reizes ārzemju valūta. Piemēram, kara ministrija savus izdevumus realizē ar ārzemes valūtas palīdzību. Ja Latvijas banka tur pie sevis valdības depozītus, tad viņa arī spiesta dot valdībai uz viņas pieprasījumu ārzemju valūtu pat tādā gadījumā, ja tas viņai ir neizdevīgi. Galu galā Latvijas banka no šiem depozītiem un operācijām pelna ārkārtīgi maz un ne katreiz no šīm operācijām rodas peļņa. Rodas gan apgrozības līdzekļi Latvijas bankai, bet ne peļņa. Lielāka peļņa viņai rodas no bankas naudas zīmju drukāšanas, kas nemaksā tikpat kā nekā, un šīs nodrukātās naudas zīmes laiž apgrozībā, saņemama 9, 10 un pat 11 %.

Ar šādu Latvijas bankas rīcību stipri nemierā ir privātie uzņēmēji, teikdami, ka Latvijas banka, kuŗa pati naudu drukā un kuŗai tā neko neizmaksā, par aizdevumiem ņem 10—12 %, bet viņiem atļauj ņemt tikai 15 %. Šeit Latvijas banka, nākot pretim mūsu rūpniecībai un lauksaimniecībai, savu procentu varētu arī pazemināt. Tomēr ir citi apstākļi, kas neļauj viņai to darīt. Tas apstākļis ir, ka Latvijas bankas procenti, samērā ar pastāvošiem procentiem, ir

stipri zemi, un par lētāku procentu naudu nekur nevar dabūt. Ja nu Latvijas banka gribētu aizdot naudu par vēl zemāku procentu, tad rastos zināmas bažas, vai patiešām nauda nonāktu naudas izlietoāja rokās par to lēto procentu, un vai starpība neuzkrātos kāda starpnieka kabatās. Šīs bažas ir tās, kas nelauj Latvijas bankai pazemināt aizdevuma procentu.

No šī apskata redzams, ka kredita politika Latvijas bankā arvien noteiktāki izveidojusēs tanī virzienā, ka tā arvien vairāk pieskaņojas mūsu rūpniecības un saimnieciskām prasībām un vajadzībām. Pielaištās kļūdas pie importa kreditēšanas, ir jau novērstas. No šī pārskata arī saprotams, ka mūsu kreditiestādes iemanto arvien lielāku uzticību ārzemēs un sāk arī finansēt mūsu valstij tik nepieciešamās jaunās saimnieciskās dzīves nozares.

VIII.

Nodokļi.

Tagad gribu pāriet uz nākošo daļu mūsu budžetā, proti, nodokļiem. Pie šī jautājuma apspriešanas gadu no gada, kad nākas sadurties ar opozīciju, izskan pārmetumi, ka netiešiem nodokļiem ir pārsvars pār tiešiem nodokļiem. Tas ir pilnīgi pareizi. Es jau paskaidroju, ka netiešo nodokļu maksātāji nav vis galvenā kārtā tie 48.000 strādnieki, bet šo nodokļu maksātāji ir vairāki simti tūkstoši laucinieku, kuri no opozīcijas puses izpelnās vienmēr pārmetumus, it kā viņi iedzīvotos uz netiešo nodokļu maksātāju rēķina. Šeit man jāaizrāda, ka netiešos nodokļus maksā visi, arī laucinieki un, galvenā kārtā,

lauku ražotāji, pie kam pēdējie maksā arī tiešos nodokļus. Nodokļu nastu, pēc manas pārlicības, varētu samazināt tikai tādā gadījumā, ja varētu samazināt mūsu budžetu. Bet, apskatot budžetu, redzam, ka lielā daļa izdevumu ir jau bruņota ar atsevišķiem likumiem. Lielākais budžeta postenis, kas vēl nav bruņots, ir ierēdņu atalgojums, ierēdņu aparata uzturēšana, bet pie šī posteņa atkal pacelts jautājums par tā palielināšanu, kas pašreiz ir arī dienas kārtībā. Aizrāda, ka ierēdņu algu palielinājums jāparedz jau tagadējā budžetā, bet visi aizrādījumi, kas nāk no mērenāko puses, starp citu arī no zemnieku puses, ka vispārējo ierēdņu algas summu nevar paaugstināt, par nožēlošanu, palicis, kā saucēja balss tuksnesī. Tikai, atlaižot vienu daļu ierēdņu, bez kuriem var iztikt, uz pēdējo rēķina varēs paaugstināt ierēdņiem algas, arī zemākām ierēdņu kategorijām. Iekams mēs neķersimies pie izdevumu samazināšanas, runāt par nodokļu samazināšanu mēs nevaram. Neiespējami arī domāt, ka mēs nodokļu nastu varētu saskrūvēt vēl lielāku. Sevišķi tas būtu jāsaika par lielāko ražotāju grupu — par lauksaimniekiem.

Bez tam vēl jāaizrāda uz kļūdām un grūtībām nodokļu sistēmā, sevišķi, attiecībā uz ienākuma nodokli. Vispār jāsaika, ka ienākuma nodoklis ne ar ko nav attaisnojams, jo viņa iekasēšana izmaksā gandrīz to pašu, cik nodoklis ienes. Ienākuma nodokļa raksturīgā pazīme ir tā, ka viņam jābūt masu nodoklim. Tikai tad viņam ir nozīme. Mēs zinām, ka galvenā kārtā šis nodoklis aizķer pašas saimnieciskās virsotnes, nedaudz personas, kuŗu dēļ arī paštāv viss šis smagais nodokļu iekasēšanas aparats. Tādēļ šī nodokļa revīzija, ja ne viņa pilnīga atļaišana, ir viens no visnepieciešamākiem uzdevumiem mūsu nodokļu politikā. Kad pagājušā gadā Saeima

apsprieda ienākuma nodokļa pārgrozījumus, un noteica minimumu, kāds nav ar nodokli apliekams, tad pazeminājumu attiecināja uz ierēdņiem un algotiem darbiniekiem. Lauksaimniekiem šādu izņēmumu ne-taisīja.

Nerunāšu par to, par ko jau runāja mans opo-nents, ka daudzi nodokļi nes šķiru raksturu. Kā jau aizrādīju, patiešām tas tā ir un kā viens tāds šķiru nodoklis mums ir linu monopols, kas katrā ziņā jā-atceļ. Tad redzams šķiru nodoklis vēl ir izved-muita uz eksportsviestu, kas tagad gan ir jau atcelts. Šī parādība ir tikai apsveicama.

Šeit uzstāda diezgan dīvainu jautājumu, vai linu monopols ir nodoklis. Ja apskatāmies budžetu, tad redzam, ka šis postenis uzrāda ļoti lielus ienākumus. Ja no linu monopola ienāk tik lielas sumas, tad teikt, ka tas nav nodoklis, bet tikai monopols, ir pārāk naivi. Šis monopols ir istais šķiru nodoklis. Ja nu mēs tagad esam nonākuši pie tāda stāvokļa, ka linu monopols patiešām sāk pieņemt tikai monopola raksturu, tad privatās sarunās man nācies dzirdēt arī no jūsu puses, ka valstij neatmaksājas nodarbo-ties ar šo monopolu, jo tas valstij neko nedodot. Varbūt, ka monopola atcelšana zemniekiem nenāks par labu, varbūt, ka Latvija ir tik īpatnējos ap-stākļos, ka tas nāktu tikai par sliktu. Bet ja apska-tāmies mūsu kaimiņu valstis, kā Igauniju un Lietuvu, kur linu monopols nepastāv, tad redzam, ka tur ap-stākļi ir tādi paši kā pie mums. Jo ja tur apstākļi būtu citādi, tad nevajadzētu uz šīm valstīm izvest mūsu linus kontrabandas ceļā. Nevienam, man liekas, arī nemēģinās to apstrīdēt.

Man gan neērti konstatēt, bet tomēr jāsaka, ka pēdējā zemnieku kongresa laikā man bij saruna ar kādu zemnieku, kurš teica, ka viņam iznāk daudz izdevīgāki pārdot savus linus kontrabandas ceļā uz

Igauniju, nekā tos pārdot valstij. Tādēļ mēs esam pānākuši, ka tagad valdība par liniem maksā pilnu tirgus cenu. Šeit pievesti aizrādījumi, ka ar linu monopola atcelšanu radīšoties spekulācija, privattirdzniecība pārņemšot linu tirgu savās rokās, radīšoties sindikāti, kuŗu rezultats būšot linu cenu nosišana, nebūt nav pārlicinoši. Tas tikai pierāda, ko jau kādā starpsaucienā socialdemokratu deputātiem teicu — „jādibina pašiem savas organizācijas — zemnieku kooperācijas!“

Ja mēs vēl neesam atcēluši linu monopolu, tad noteicošais šeit bija tas, ko izcēla kreisā puse, t. i. ka linu monopolu mēs nevaram atcelt tik ilgi, kamēr nav nodibinājušās specialas sabiedrības un ražušies kapitāli, kas linu tirdzniecību varētu saņemt savās rokās.

Neapstāšos pie atsevišķiem konkrētiem gadījumiem, bet gan pie kādas pamācības, ko vakar izteica opozīcijas runātājs Bīlmaņa kungs. Viņš starp citu citēja vienu mūsu zinātnieku, profesoru Balodi, un aizrādīja, ka labā puse un centrs profesora Baloža rakstus uzklāusot ar smīnu uz lūpām un neņemot tos nopietni. Es šoreiz gribu ņemt to lietu nopietni un gribu atsaukties uz profesoru Balodi, lai ar pēdējā datiem un ieskatiem operētu nodokļu lietā. Es gribu apstāties pie kādas grāmatas, kuŗa sarakstīta 1923. gadā un saucas „Der Bankerott der freien Wirtschaft und die notwendigen Finanz — und Wirtschaftsreformen“. Šī grāmata atrodas Saeimas bibliotēkā un pieietama visiem, kas ar to vēlas iepazīties. No sākuma gan es ieteiktu viņu nelasīt, jo tad var rasties nepareizs ieskats. Ievadrakstā cīnījamais profesors nokritizē visus Vācijas finanšu ministrus, izņemot vienu, kas bijis ķeizara laikā. Attiecībā uz Luteru, kuŗš pazīstams kā Vācijas rentes markas — vācu stabilās valūtas radītājs, profesors izsakās, ka

„Dr. Luther, der das Heil wieder im Schuldenmachen erblickte. Denn die Gründung der Rentmark-Bank ist eben nichts anderes, als ein Versuch, den Bankerott durch weiteres Schuldenmachen aufzuschieben. Die Verschwendung des Goldschatzes geht weiter. In einigen Monaten ist der Goldschatz beim weiterwursteln ganz erledigt. Was dann? Finis Germaniae...“.

Dr. Luters gan bija tas, kas noveda Vāciju nevis pie finis Germaniae, bet pie vācu markas stabilizācijas.

Šis grāmatas 21. lapas pusē atrodama nodaļa par finansu reformu, kur profesors apraksta, kā šādu reformu izvest. Protams, tas attiecas uz Vāciju, bet ir lietas, kuŗas var attiecināt arī uz mūsu apstākļiem. Šinī nodaļā viņš apskata vienu ļoti svarīgu lietu. kuŗu kreisā puse negrib un negrib saprast, neskato ties uz to, ka šis kungs nāk no kreisās puses un priekš socialdemokrātiem ir autoritatīvs. Balodis attiecībā uz nodokļu lietām, sevišķi attiecībā uz pilsētām un laukiem saka sekošo:

„Man darf die Produzenten von heute nicht so anfassen, dass sie die Produktion sabotieren! Es würde dies nicht bei einer 50 prozentigen Erfassung der Gewinne, der Industrie, wohl aber bei einer solchen der Landwirtschaft stattfinden. Es ist eine völlige Verkennung der Psychologie des Landwirts, wenn man glaubt, ihn mit harten Ablieferungsvorschriften zwingen zu können. Deutschland produziert heute nicht genug Nahrungsmittel für seinen Bedarf. Wohl aber Industrieprodukte im Ueberschuss!“.

Tā tad nevar uzlikt tik daudz nodokļu, ka lauksaimnieks tos sāktu sabotēt. Pēc profesora Baloža ieskata iznāk, ja apliktu rūpniecību ar 50% peļņas

nodokli, tad tā nebūtu rūpniecības aizskāršana, bet ja ar tādu pat procentu apliktu lauksaimniecības ražojumus, tad tas būtu šīs ražošanas nozares aizskāršana. Tālāk profesors Balodis aizrāda, ka Vācija daudz ražojot rūpniecības produktu, bet lauksaimniecības produktus vajadzīgā daudzumā neražo. No tā es gribētu vilkt zināmas paraleles arī attiecībā uz stāvokli Latvijā. Ari Latvijā lauksaimniecība neražo vajadzīgo daudzumu uzturas vielu, bet rūpniecība ražo tik daudz, ka neatrod noņēmējus. Attiecībā uz to tad profesors Balodis arī saka: „Das ist der grundlegende Unterschied“. Ar vārdu sakot viņa nodokļu politika, viņa priekšlikums — nevarēs apstrīdēt, ka šīnī ziņā tas ir pareizs priekšlikums — iziet uz to, ka nevajaga spiest lauksaimnieku — uzturu vielu ražotāju tādā pat mērā kā pārprodukcijas priekšmetu ražotāju, jo lauksaimnieki ražo pašu vajadzībām. Tālāk profesors Balodis, atrod izeju — lai atvieglotu lauksaimnieku stāvokli, nedrīkst tuvojies tiem ar lieliem nodokļiem. Vajaga rīkoties taisni otrādi un ražotājam dot pēc iespējas vairāk. Attiecībā uz pēdējo profesors Balodis ieteic dot lauksaimniekam lētas mašīnas, lētu elektrisko strāvu, bet galvenā kārtā lētus mākslīgos mēsļus,

„Also biete man dem Landwirt biligere Maschinen, biligeren elektrischen Strom aus den zu verstaatlichenden elektrischen Zentralen. Vor allem biete man ihm billigen Kunstdünger. Der Staat kann die Kaliwerke und die Stickstoffwerke zwingen, Stickstoff und Kalidünger für den halben Preis an die Landwirtschaft zu liefern, falls man zu den Selbstkosten nur den „bürgerlichen Gewinn“ zuschlägt.“

Tālāk viņš izsakās, ka mākslīgi mēsli dodami pavasarī uz kredita. Bez tam vēl pa-

šās beigās viņš saka: „Nicht genug damit: es müssten auch die Produktpreise ihm voraus garantiert werden.“ Vieniņi pie šādiem apstākļiem lauksaimnieks ražos vajadzīgo produktu daudzumu.

Redzat, cik tālu iet profesors Balodis. Izrādās, ka viņš iet pa to pašu ceļu, pa kuŗu mēs ejam. No svāra tikai, lai tie kungi, kas pilsoņiem dod šādu padomu, paši tam sekotu. Griežaties šinīs lietās dēļ padoma pie Baloža kunga. Cik lielu vērību profesors Balodis piegriež lauksaimniekiem, redzams no tālākā, kur viņš saka: „Selbst dann kann noch gezweifelt werden, ob eine volle Bedarfsdeckung erzielt werden wird.“ Tā tad viņš šaubās, vai pēc visa tā lauksaimnieks vēl varēs saražot tik daudz, cik vajadzīgs pašas zemes patēriņam.

Es gribu ticēt, ja kreisā puse sāks turēties pie profesora Baloža pamācībām, kuŗām šinī gadījumā ari mēs piekrītam...

Pirmkārt tā tad *jāšķīro lauksaimniecības un rūpniecības peļņas aplikšana ar nodokļiem*, otrkārt, *jānāk palīgā lauksaimniekiem ar kredītiem*, mākslīgo mēslu un mašīnu sagādāšanai, t. i. palētinot ražošanu, un, treškārt jānāk palīgā lauksaimniekiem, kā profesors Balodis saka, *nosakot iepriekš viņu ražoto produktu cenas*. Vairāk mēs ari nekā neprasām. Ja mūsu nodokļu politika izveidotos tā, kā to vēlas profesors Balodis, tad mēs būtu panākuši ļoti daudz mūsu saimnieciskās dzīves stabilizēšanā un nokārtošanā. Es gribu cerēt, ka šoreiz mums izdosies sasniegt vienprātību, jo no vienas puses šeit ir padoms un no otras puses vajadzīgs tikai šo padomu pieņemt.

IX.

Tirdzniecība.

Tagad, kungi, es gribētu nedaudz vārdos apstāties pie mūsu tirdznieciskās politikas. Par to gribu runāt mazāk, nekā runāju par citām atsevišķām nozarēm, tāpēc, ka par šo tirdzniecisko politiku, kas izpaužas mūsu importa un eksporta datos, savā laikā pie muitas tarifa runāts ļoti daudz. Vispirms gribētu atzīmēt, ka pagājušā gada imports pārsniedz 1924. gada importu par apmēram 24 miljoniem latu.¹⁾ Šis pārsniegums galvenā kārtā krīt uz fabrikātiem. Ari uz pārtikas vielām šis pārsniegums iztaisa prāvu sumu, proti, 8 miljonus latu. Pārtikas vielu pagājušā gadā ievests pavisam par apmēram 77 miljoniem latu. Ja no šīs sumas izņemam ievesto labību, tad mūsu tirdznieciskās bilances pasivitāte lielā mērā samazinājas.

Piegiežoties eksportam, redzam, ka pēdējais pagājušā gadā pieaudzis, bet daudz mazākā mērā nekā imports, un proti, no apmēram 170 miljoniem latu 1924. gadā uz 179 miljoniem latu, tā tad par apmēram $8\frac{1}{2}$ miljoniem latu. Pie tam jēlvielu eksports pagājušā gadā, salīdzinot to ar 1924. gadu, samazinājies par $18\frac{1}{2}$ miljoniem latu, turpretim, fabrikātu eksports pieaudzis pāri par 7 miljoniem latu. Tā attiecībā uz rūpniecības attīstību mēs novērojam labvēlīgu ainu. Pirmā vietā tomēr stāv pārtikas vielu eksports, kurš 1925. gadā sasniedzis 40.180.000 latus pret 19.402.000 latiem 1924. gadā. Šis pieaugums par 20.778.000 latiem radies galvenā kārtā uz lauksaimnieku ražotā sviesta rē-

¹⁾ Pēc Statistiskās pārvaldes datiem par ārējo tirdzniecību 1925. gadā.

ķina. Pieaugums uz eksportētā sviesta rēķina 1925. agdā sasniedz 16.767.000 latus. Tā tad visu pārējo eksporta produktu pieaugumam atliek tikai apmēram 4 miljoni latu. Bet dzīvnieku eksports 1925. gadā samazinājies par 1.120.000 latiem.

Sakarā ar eksporta attīstību vispārīgā ziņā jādara vēl daudz, kas līdz šim atstāts novārtā, kam piegriezta mazāka vēriba. Neatkarīgi no tā, ka mēs rūpējamies par agronomiskās palīdzības noorganizēšanu uz laukiem, lai paceltu lauksaimniecības eksportu, neatkarīgi arī no tā, ka rūpējamies par konsularā tīkla paplašināšanu ārzemēs, mums vēl daudz kas jādara. Vispirms jānokārto satiksmes lietas, kas acumirkļi visvairāk kavē eksporta attīstību. Tāpat lielā mērā jāatvieglina dažādās formalitates un jānovērš grūtības. Bez tam, jo lielākus kreditus mēs dosim eksportieriem, jo vairāk panāksim eksporta veicināšanas ziņā.

Ļoti liela loma piekrīt arī brīvostām. Mums gan pastāv likums par brīvostām, bet tas, par nožēlošanu, palicis tikai nedzīvs burts. Mums vajadzīgas tādas teritorialas brīvostas, kur par niecīgu atlīdzību varētu uzglabāt kā eksportējamās, tāpat arī tranzitējamās preces. Pie šādu teritorialu brīvostu trūkuma mums jāmaksā ļoti lieli nodokļi, esam apgrūtināti ar liekām formalitātēm, kas viss lielā mērā apgrūtina eksportu.

Tālāk nokārtojams arī mūsu kuģniecības jautājums, kur pastāv vēl ļoti daudz grūtību. Mūsu tirdzniecības flote, kuŗa, lai gan ar katru gadu vairāk attīstās, tomēr nevar izpildīt savus pienākumus pret Latviju. Daudzreiz kuģniecībā nākas novērot gadījumus, kur Latvijas tirdzniecības flote uztur satiksmi starp svešām valstīm, bet neuztur reisu starp Latviju un citām zemēm. Tas notiek vienkārši tādēļ, ka ārzemes kuģu stāvoklis Latvijas ostās ir labvēlīgāks nekā mūsu pašu kuģu stāvoklis.

Vēl ļoti krīt svarā arī mūsu *dzelzceļu tarifi* pie eksporta preču pārvadāšanas. Šiem tarifiem Saeima no savas puses piegriezusi ļoti maz vērības un tirdzniecības un rūpniecības komisija ar šiem jautājumiem nemaz nav nodarbojusēs. Ar tiem pa lielākai daļai nodarbojusēs tikai satiksmes ministrija, kuŗa šos tarifu jautājumus apskatījusi tikai no ministrijas tehniskā viedokļa.

Ļoti daudz pārmetumu jādzird arī par to, ka liela daļa rūpniecības uzņēmumu koncentrēti vienā vietā, it sevišķi, Rīgā. Tas attiektos sevišķi uz koku eksportu un koku pārstrādāšanu, jo koku rūpniecības preču pārvadāšana pa Latvijas dzelzceļiem iznāk pārāk dārgi, dārgāki nekā neapstrādātu koku pārvadāšana. Kāds Alūksnes koku rūpnieks man izteicās, ka viņam nav iespējams ne vienādi, ne otrādi rīkoties, t. i. nav iespējams vest uz Rīgu nedz gatavus kokus, nedz neapstrādātus baļķus. Galu galā iznāk, ka koku fabrikas jāatver tikai Rīgā, jo citur tās nevar atvērt. Visas šādas lietas ir jānovērš. Bez tam, ja no vienas puses mēs panākam eksporta uzlabošanu un no otras puses aizkavējam preču importu, tāpat nokārtojam arī nelabvēlīgo satiksmes jautājumu, mums jāspeŗ solī, lai izbeigtu arī pastāvošo birokratismu.

X.

Socialā politika.

Tagad, kungi, gribētu pāriet uz nākošo jautājumu, kas stāv sakarā ar mūsu budžetu, t. i. uz socialo politiku. Ieskatoties budžeta projektā redzam, ka šogad socialām labierīcībām paredzētas daudz lielākas sumas nekā gadu iepriekš. Tā, pie-

mēram, pensijām pieaugums iztaisa 1.200.000 latu, slimo kasēm — 800.000 latus, ierēdņu ārstēšanai — 400.000 latus¹⁾ u. t. t. Ar vārdu sakot, visi posteņi, kas attiecas uz socialo labklājību, uzrāda zināmu pieaugumu, neskatoties uz to, ka zeme atrodas krīzes stāvoklī un ka šīs grūtības var kļūt vēl lielākas.

Socialā likumdošanā mēs esam gājuši ļoti ātriem un straujiem soļiem uz priekšu. Attiecībā uz dažādām starptautiskām konvencijām, kas pieņemtas Tautu Savienībā un kādas no tām pie mums ratificētas, jāsaka, ka Latvija atrodas vienā no pirmajām vietām. Vispāri jāatzīmē, ka visas konvencijas, kuŗas esam ratificējuši, mēs esam ratificējuši bez kādām ierunām un ierobežojumiem un viņas ir stājušās spēkā. Kas attiecas uz tām pašām konvencijām citās valstīs, tad lielā daļā valstu tās ratificētas ar iebildumiem, ka stājas spēkā tad un tad, ja arī tādas un tādas valstis tās ratificē. Pēc „Darba Tiesību” Nr. 2 pielikuma par stāvokli 1925. gada janvarī mēs redzam, ka no visām starptautiskām konvencijām neesam mēs ratificējuši tikai divas. Tagad tas jautājums ir gājis vēl tālāk un mēs esam pieņēmuši vairākas konvencijas, kuŗas šeit nav uzskaitītas, kā piemēram, konvenciju par baltā fosfora noliegšanu sērskociņu fabrikacijā.

Atlīdzība nelaiemes gadījumos laukstrādniekiem pie mums ar likumu ieviesta jau no seniem laikiem, tā tad katrs viens laukstrādnieks par sakropļojumu nelaiemes gadījumos var dabūt atlīdzību un ir tādu dabūjis. Jautājums pastāv vienīgi iekš tam, kā šo atlīdzību padarīt vieglāki pieejamu laukstrādniekiem. Šī konvencija ir arī lauksaimnieku interesēs, lai, nokārtojot atlīdzību

¹⁾ Valsts 1926./27. saimn. gada budžeta projekts.

laukstrādniekiem tādejādi, kā tas nepieciešams modernās valstīs, no vienas puses ar pilnu atlīdzības izmaksu netiktu ruinēts lauksaimnieks, pie kuŗa laukstrādniekam noticis nelaiimes gadījums, un lai laukstrādniekam nebūtu jāstaigā lieki ceļi šīs atlīdzības saņemšanā. Tāpēc arī valdība ir stājusēs pie šī likumprojekta izstrādāšanas.

Vispāri jāsapaka, ka bez starptautiski atzītām konvencijām pie mums pastāv vesela rinda tādu socialu labierīcību, socialu likumu, pateicoties kam mēs esam aizgājuši tālāk nekā daudzas citas valstis. Ari darba laika likums ir tālu priekšā tām prasībām, kādas izteiktas starptautiskā darba laika likumā. Es domāju, ka būs arī viens otrs gadījums, kur esam palikuši nopakaļ, bet tas ir izņēmums. Salīdzinot socialo stāvokli Latvijā un citās zemēs, jāsapaka, ka daudzējādā ziņā Latvija stāv izcilus pirmā vietā. Pirmkārt, būtu mināmas mūsu slimo kases. Jūs nevarat atrast nevienu tādu gadījumu, kur valdība maksātu no sevis naudu slimo kasu vajadzībām, bet pati tanīs nekādu dalību neņemtu. Šādi gadījumi nav atrodami nevienā citā likumdošanas praksē. Mēs esam aizgājuši tik tālu, visu noteikšanu nododami slimo kasēs dalībniekiem vieniem pašiem, bet rūpniekiem, kuŗi tāpat maksā savu daļu, nav iespējams kontrolēt un līdzrunāt. Tāpat arī valdībai. Redzat, kungi, tāds ir Latvijas valsts un rūpnieku laimīgais stāvoklis, ka viņi slimo kasēm dod līdzekļus, bet var piedalīties tikai revīzijas komisijā pie dokumentu revīzijas. No tā redzams, ka neviena cita valsts nevar līdzināties Latvijas stāvoklim slimo kasu ziņā. Te Latvija atrodas pirmā vietā.

Saprotama tālāk arī visu to grupu un politisko partiju rīcība, kuŗas uzskata sevi par strādnieku aizstāvjiem. Ja mums ir tik liels ratificēto darba

aizsardzības konvenciju skaits, ka stāvam pirmā vietā, ja mums ir vesela rinda tādu socialu likumu, kuŗi starptautiskā masštabā vēl nav pieņemti, un pateicoties kuŗiem mēs esam priekšā daudzām vecākām bagātākām kulturas valstīm, kur rūpniecība un lauksaimniecība nostādītas daudz labākos apstākļos nekā mūsu kaŗa izpostītā zemē, tad tiri dabīgi, ka šie strādnieku priekšstāvji pamazām sāk norobežoties no komunistiem. Un to jo spilgti var novērot pēdējā socialdemokratu partijas kongresā. Visu laiku socialdemokrati šādā vai tādā veidā ieņēmuši nenoteiktu stāvokli attiecībā pret komunismu un komunistiem. Ja viņi to arī citādi ir nosodījuši, tad tomēr oficiāli līdz šim to nav dokumentējuši. To viņi darījuši tikai tagad.

Paskatoties uz Krieviju, kur valda komunisms, mēs redzam, ka tur strādniekiem tuvu nav tādu tiesību kā pie mums Latvijā. Lai gan Latvijā pašlaik ir nelabvēlīgi apstākļi un pārdzīvojam saimniecisku krīzi, tomēr mūsu socialā likumdošana iet uz priekšu un šī attīstība atspoguļojas skaitļos. Neskatoties uz pārdzīvojamo krīzi, mūsu saimnieciskā dzīve ir stabila, kas jo sevišķi izpaužas iekš tam, ka pie mums attīstījusēs sava rūpniecība, kultivētas zemes, mūsu tirdzniecība uzrāda arī zināmu eksporta pieaugumu. Un pateicoties tam, ka socialā likumdošana gājusi milzu soļiem uz priekšu, lielā mērā mazinājušās arī asās attiecības starp darbu un kapitalu.

Apskatot *bezdarba jautājumu*, jānāk pie slēdziena, ka tas pie mums palicis ne tik daudz par socialas, kā politiskas dabas jautājumu, un socialas nozīmes tam vairs nav. Ja salīdzinām bezdarbnieku kustību katru gadu, tad statistiskā gada grāmatā par 1924. gadu atrodam sekošus datus: 1921. gadā bija 7711 darba spēka piedāvājumu, 1922. gadā — 9894, 1923. gadā — 4403 un 1924. gadā —

4727, bet bez darba palikuši 1921. gadā — 3272, 1922. gadā — 5026, 1923. gadā — 3023 un 1924. gadā — tikai 1987 strādnieki. Tāds ir mūsu bezdarbnieku stāvoklis. Mani kungi, ja mums ir 48.000—50.000 rūpniecības strādnieku un, kā to mums citēja, lauksaimniecības strādnieku 1923. gadā bija 186.000 cilvēku, un ja pie pēdējiem pieskaita arī tos 50.000 rūpniecības strādniekus, tad dabonam pavisam 230.000—240.000 strādnieku. Ja no šī skaita bez darba palikuši tikai 1987 strādnieki, vai tad var būt nopietns sociāls stāvoklis bezdarba ziņā?

Par neregistrētiem bezdarbniekiem nevar būt runa, jo tos nevaram aprēķināt. Mums darīšana ir tikai ar reģistrētiem bezdarbniekiem. Bez šaubām, nevar teikt, ka darbu atradīs tikai tas bezdarbnieks, kas ir reģistrējies, jo darbu atradīs arī tas bezdarbnieks, kas nav reģistrējies. Ir pieņemts, ka abas šīs vienības (neregistrētie darba piedāvājumi un pieprasījumi) pie salīdzināšanas savā starpā kompensējas. Tā tad, ja apmēram 240.000 lielas strādnieku armijas paliek bez darba 1987 strādnieki, tas ir normāls procents. Vienmēr taču būs viena daļa uzņēmumu, kas strādniekus atlaiž un daļa tādu uzņēmumu, kas tos pieņem. Ja uz 1. janvāri, kad bezdarbnieku skaits ir vislielākais, tomēr nav daudz bezdarbnieku, tad tas ir vislabākais pierādījums, ka pavasarī un vasarā, kad uz laukiem vajadzīgs darba spēks, šis bezdarbnieku skaits stipri samazināsies vai pavisam izbeigsies. Tā tad visa bezdarba mākslīgā radīšana un runāšana par to ir un paliek tīri politisks jautājums.

Nākošais jautājums, kur iet runa par sadursmēm starp darbu un kapitalu, ir *streiki*. Piegriežoties pēdējiem, redzam par Latviju citādu ainu nekā starptautiskā mēroga masštabā. Kamēr starptautiskā masštabā, sevišķi attiecībā uz Vāciju konstatējam, ka tur

streiki ir mazinājušies, pie mums tie absolūtos skaitļos iet uz priekšu. 1921. gadā bijis 51 streiks, 1922. gadā — 25 streiki, 1923. gadā — 97 streiki un 1924. gadā — 46 streiki.²⁾ Tā tad, ja arī neteiktu, ka streiku skaits aug, tad vismaz jāsaka, ka aina ir ļoti nenoīkta. Vienu gadu streiku ir vairāk, bet otru gadu — mazāk. Tas ir saprotams, jo Latvija atrodas pavisam citādos apstākļos nekā Vācija vai kautkuŗa cita valsts. Kamēr citās valstīs bija runa par to, ka pēc revolūcijas vajadzīgs sākt atkal darboties rūpniecībai, mūsu apstākļos var būt runa tikai par to, ka rūpniecībai vajadzīgs piedzimt pilnīgi no jauna. Es saprotu, ka 1921. gadā, kad nav vēl daudz rūpniecības pasākumu, arī streiku nevar būt daudz. Bet, pateicoties dabiskam rūpniecības uzņēmumu pieaugumam, tāpat arī rūpniecībā nodarbināto strādnieku skaita pieaugumam, jāvairojas arī streikiem. Tas ir noticis, bet ļoti nelielā mērā.

Ja ņemam vērā, ka mūsu saimniecisko uzņēmumu skaits ir vairojies, tad droši varam teikt, ka nomanāma zināma saimnieciskās dzīves uzlabošanās, arī rūpniecībā, kā visāsākā nozarē, kur sadurās darba un kapitāla intereses, nomanāma zināma izlīdzināšanās.

Tagad es gribētu tuvāki apstāties pie viena jautājuma, un proti, socialās politikas, bet it sevišķi, pie *slimo kasēm*. Pret socialo likumdošanu, kā tādu, mums nekā nav ko iebilst. Mums tā ir jāaizstāv, jo socialā likumdošana lielos apmēros ir nacionāla lieta. Aizstāvat socialo likumdošanu, mēs aizstāvam mūsu tautas visplašākās aprindas, aizstāvam galvenā kārtā mūsu latviešu strādnieku. Reizē ar to nav arī jāaizmirst, ka pie sliktiem saimnieciskiem

²⁾ Latvijas Statistiskā gada grāmata par 1924. gadu, l. p. 356.

apstākļiem rūpnieks bieži vien nespēj novērst strādnieku streikus, pat daudzreiz spiests likvidēt savus uzņēmumus, jo nevar maksāt strādniekiem tik daudz, cik viņi prasa. Pie šādiem nelabvēlīgiem apstākļiem nedrīkst nostāties uz tāda redzes viedokļa, ka mūsu sociālā likumdošanā absolūti viss ir pareizs un pilnīgs, ka tur nekas nav grozāms.

Piegriežoties slimo kasēm, mēs pēc statistiskās gada grāmatas datiem redzam, ka slimo kasu tiešie izdevumi sadalās sekoši.³⁾ Vispirms, pabalstiem kases dalībniekiem (kas ir slimo kasu tiešais uzdevums) izdoti 32,9%, ārstēšanai — 30,3%, ģimenes locekļu ārstēšanai — 21,9% un pārvaldes izdevumiem — 12,7%.

Pārejot no šiem tiešiem slimo kasu izdevumiem uz kādu otru nodalījumu, kas nosaukts par speciāliem mērķiem izlietotām un rezervētām sumām, redzam, ka šiem speciāliem mērķiem un rezerves sumām izlietots stipri daudz naudas. Pēc 1923. gada pārskata slimo kasu tiešie izdevumi iztaisa 4.052.068 latus, bet speciāliem mērķiem tanī pat laikā izdoti 1.302.774 lati. Bet kas tad ir šie speciālie mērķi?

Šī nodalījuma lielāko posteni sastāda pieskaitījums rezerves kapitalam, un proti, 21,6% jeb 281.061 latu. Paceļas dibināts jautājums, kādēļ vajadzīgs šāds rezerves kapitāls, kad slimo kases saņem zināmus pabalstus no valsts, bet rūpnieki tanī pat laikā sitas ar lielām grūtībām un nezina, kā tikt cauri. Tālāk nāk amortizācijas kapitāls, kur atkal pieskaitīta klāt zināma suma. Īpašuma kapitalam pieskaitīti 10,5%, tad 9,3% rezervēti īpašumu iegūšanai. Vēl speciālai dziedināšanai rezervēti 268.519 lati jeb

³⁾ Latvijas Statistiskā gada grāmata par 1924. gadu, l. p. 361.

20,6% un, beidzot, uz iepriekšējā gadā nenokārtotām iemaksām atliek 36,9% jeb 480.064 lati.

Ar vārdu sakot, iznāk tā, ka slimo kases atradušas veselu rindu kaut kādu blakus mērķu, kuņus nosauc pa speciāliem mērķiem un krāj kapitalus. Viņas mēģina izplēst savu darbību pāri tam, ko paredzējis likums. Man, kungi, liekas, ka mums šeit jāiziet no tāda redzes viedokļa, ka valstij jādod slimo kasēm vienīgi tas, kas nepieciešams viņu likumā paredzēto uzdevumu veikšanai. Bet ļoti nepareizi, ja viņām piešķirtos līdzekļus rezervē citiem uzdevumiem, kādi likumā nav paredzēti. Tas tikai pierāda, ka likumdevējs, izveidojot šo slimo kasu lietu, ir kļūdījies, jo viņš likumā nav paredzējis kā valsts, tā uzņēmēju un pašu strādnieku maksājamo normu. Jāpanāk, lai slimo kases neuzkrātu sev kapitalu, bet gan samazinātu nomaksas, kādas izdara strādnieki, uzņēmēji un valsts. Ar to mēs daudz ko vairāk panāksim.

Ja arī 1925. gada dati būtu lielā mērā grozījušies (man pašreiz šo datu nav pie rokas), man tomēr jāsaprot, ka pats princips caur to nebūt negrozās. Pie mums slimo kases uzbūvētas tā, ka viņas acumirkli pārvalda tikai vienas grupas priekšstāvji, kamēr iemaksas izdara arī uzņēmēji un valsts. Ja arī nāktu priekšā atsevišķi gadījumi, kur pēc iemaksu samazināšanas slimo kasēm pietrūktu līdzekļu, tad jau likumdevēja iestāde — Saeima varētu ienest likumā attiecīgos koriģējumus un atvēlētu vajadzīgās sumas. Bet tagadējos apstākļos krāt līdzekļus slimo kasēs ne ar ko nav attaisnojams nedz no sīmnieciskā, nedz arī no sociālā viedokļa.

Piegrīzīsimies tagad pašu slimo kasu saimniecībai. Man priekšā ir oficiāls tautas labklājības ministrijas izvilks par dažu slimo kasu darbību 1924./25. gadā. Šeit mēs atrodam, cik izmaksā viena

slimnieka ārstēšana katrā no šīm slimc kasēm. Piemēram, valsts darbinieku ārstēšanas nodaļā viena slimnieka ārstēšana izmaksā caurmērā 9,67 latus, bet tanī pat laikā kādā citā slimo kasē — Rīgas grāmatrūpnieku slimo kasē viena slimnieka ārstēšana izmaksā caurmērā 34,78 latus, kamēr kooperatīvo un sabiedrisko iestāžu slimo kasē viena slimnieka ārstēšana izmaksā vēl vairāk, proti, 36,73 latus. Redzat, cik lielu starpību iztaisa viena slimnieka ārstēšana dažādās slimo kasēs. Salīdzinot divas slimo kases — valsts darbinieku ārstēšanas nodaļu un kooperatīvo un sabiedrisko iestāžu slimo kasi, redzam, ka starpība ir 27,06 lati. Starpība, patiešām, ir ļoti pārsteidzoša.

Tas skaidri norāda, ka vienā vai otrā slimo kasē kaut kas nav kārtībā, ka tur pārvaldes aparats ir pārāk dārgs. Ja mums tanī pat laikā ir kases, kur ārstēšana iznāk daudz racionelāka, mēs nevaram aizmiest acis pret tām kasēm, kur šī ārstēšana izmaksā pārāk dārgi. To mēs nedrīkstam darīt aiz tā iemesla, ka valsts šīm slimo kasēm atvēl līdzekļus.

Es nebūt nedomāju, ka tā lieta dibinātos galvenā kārtā uz pārpratumu vai nesaprašanu. Jūs gan nevarēsāt to noliegt, ka patiesībā dažās slimo kasēs šie izdevumi ir pārāk lieli samērā ar citām kasēm. Dati, kurus es tikko pievedu, ir mūsu tautas labklājības ministrijas oficiāli dati. Ja jūs tiem neticat, tad, lūk, šeit sēd pats ministrs, kas minētos datus publicējis. Aizejat pie viņa un paprasāt, vai ministrs savu darbību dibina uz pārpratumiem vai lietas nesaprašanu. Jūs sakāt, ka viņš pats arī nav sapratis? Tā tad nu iznāk, ka tie lietpratēji slimo kasu lietās esat vienīgi jūs, socialdemokrāti. Tā jūsu saprašana, man liekas, gan būs mazliet apšaubāma.

Iesim tālāk. Te, varbūt, cels iebildumus un aizrādīs, ka minētās sumas izskaidrojamas ar slimnieku skaitu u. t. t. Es salīdzināšu divas kases — dzelzceļnieku veselības nodaļu un Rīgas kopējo slimo kasi. Rīgas kopējā slimo kasē vidējais dalībnieku skaits bijis 18.153, bet dzelzceļnieku veselības nodaļā — 16.573. Tā tad visā visumā darba daudzums šinīs divās iestādēs ir bijis vienāds. Paceļas tagad jautājums, cik izmaksā viena slimnieka caurmēra ārstēšana Rīgas kopējā slimo kasē un dzelzceļnieku veselības nodaļā. Izrādās, ka dzelzceļnieku veselības nodaļā, kuŗa nav atsevišķa slimo kase, bet pieder pie dzelzceļu resora, katra slimnieka caurmēra ārstēšana iztaisa 11,04 latus, kamēr Rīgas kopējā slimo kasē — 26,53 latus. Jūs redzat, kāda kolosala starpība — 15,49 lati.

Tālāk, salīdzinot vidējo dalībnieku skaitu 2 slimo kasēs — dzelzceļnieku slimo kasē un Latvijas skolotāju slimo kasē, redzam, ka arī šinīs kasēs dalībnieku skaits ir puslīdz vienāds. Dzelzceļnieku slimo kasē dalībnieku skaits ir 3454 un skolotāju slimo kasē — 3802. Cik šinīs slimo kasēs izmaksā viena slimnieka ārstēšana? Skolotāju slimo kasē ārstēšana izmaksā caurmērā 30,29 latus, bet dzelzceļnieku slimo kasē — 10,75 latus, tā tad trīsreiz mazāk pie vienāda dalībnieku skaita. Tāpat, ja salīdzinām izdevumus, kādus izmaksā šo slimu kasu administratīvā aparata uzturēšanai, tad tie ir dažādi un nenoteikti. Latvijas skolotāju slimo kases administratīvie izdevumi iztaisa 31.471,61 latu, kamēr dzelzceļnieku kasē — 20.830,65 latus. Tā tad pārvaldes izdevumi, skolotāju slimo kasē iztaisa par trešo daļu vairāk, neskatoties uz to, ka darbs ir viens un tas pats. Jāatzīmē, ka vispār slimu kasu administratīvo izdevumu svārstība ir ļoti liela.

Šis darba ministrijas pārskats nepārprotami rāda, ka slimo kasu jautājumā kaut kas ir regulējams, jo no valsts viedokļa nav pielaižams, ka viens un tas pats darbs vienā gadījumā tiek darīts trīs un četrreiz dārgāki nekā otrā tamlīdzīgā gadījumā. Tāpat nav ne ar ko attaisnojams, ka pie viena un tā paša darba strādā vairākas organizācijas, viena, kurai ir pāri par 10.000 biedru un otra, kurai ir tikai 3000 biedru. Te būtu jāpanāk zināms izlīdzinājums. Tas, bez šaubām, vajadzīgs vēl arī tādēļ, lai attīstītu socialo likumdošanu. Ja jūs gribat atstāt slimo kases tādā pašā stāvoklī, kā līdz šim, tad viņas izpelnīsies tikai pārmetumus, kuŗi, varbūt, daudzreiz ir arī nedibināti. Ja tur ir trūkumi, tad taisni tāpēc jums, kas aizstāv slimo kases, jādara viss, lai panāktu zināmu izlīdzināšanos, lai to, kas radīts, nesaskaņojot ar dzīvi, tagad piemērotu dzīves attīstības gaitai. Saskaņojums panākams tādā kārtā, ka iemaksas nosaka tik lielas, cik tas nepieciešams. Bez tam arī pati darbība nostādāma citādi, lai atkristu novērotie lēcieni pie slimnieku ārstēšanas dārdzības ziņā, un, otrkārt, lai slimo kasu pārvaldē ņemtu dalību visi iemaksātāji proporcionāli, kā tas ir visā pasaulē. Tā kā slimo kases, jādodomā, rikojas galvenā kārtā uz to datu pamata, ko sniedz medicīniskais personāls, t. i. ārsti, tad iespaidojums var būt vienlīdz liels kā no vienas, tā otras puses, kādēļ baidīties no rūpnieku priekšstāvjiem nav ne mazākā iemesla. Ar to, cienītie kungi, es būtu nobeidzis savu pārskatu par mūsu saimniecisko politiku un attiecībā uz priekšā stāvošo budžetu. Tagad no šī apskata es gribētu taisīt attiecīgus slēdzienus.

XI.

Slēdziens.

Ja mēs uzskatām budžetu kā tādu likumu, kuŗš regulē visas valsts saimniecību, kuŗš nosaka, cik valsts kase drīkst izdot un cik viņa ieņem, kuŗš regulē tautas saimniecību, un ja mēs to gribam sastādīt tādu, kā to vēlētos mūsu tautas vairākums, it sevišķi mūsu zemniecība, tad mums budžetā būs jāieved vesela rinda pārlabojumu.

Vispirms būtu jāpanāk ienākuma nodokļa grozīšana, viņa saskaņošana ar dzīves patiesiem apstākļiem, vai pat viņa pilnīga atcelšana, jo šis nodoklis neattaisno sevi, tas prasa savai uzturēšanai ļoti lielas sumas.

Attiecībā uz slimo kasēm būtu vēlams, lai pēdējo pārvaldē piedalītos arī rūpnieku pārstāvji, kā arī lai noregulētu un nokārtotu līdzekļu izlietošanu.

Vēlams arī, lai līdzekļus agronomiskai palīdzībai turpmāk piespriestu pēc noteiktākas kārtības kā līdz šim, kad agronomiskai palīdzībai piedots sabiedriska raksturs. Te jau opozīcijas runātājs aizrādīja, ka diezin vai līdzšinējais pabalstu izsniegšanas veids ir tas labākais. Man gribētos pievienoties šim konstatējumam, jo līdzšinējie piedzīvojumi rāda, ka ļoti lielas sumas aiziet ne tiem mērķiem, kādiem tās domātas, bet gan taisni administratīviem izdevumiem.

Mēs tagad esam nonākuši pie tāda stāvokļa, ka ar lauksaimniecības veicināšanu nodarbojas ne vairs viena organizācija — Latvijas lauksaimnieku centralbiedrība, kā tas bija pirms dažiem gadiem, bet dibinājas vesela rinda šādu organizāciju. Mums tagad pastāv Kurzemes centralbiedrība, Zemgales centralbiedrība, pat Latgales centralbiedrība un Latvijas centralbiedrība. Bez tam ir vēl vesela rinda

citu organizāciju, un visas šīs organizācijas ietver savā darbībā visu Latviju. Iznāk tā, ka šo lauksaimnieku organizāciju instruktori un lietpratēji brauc visapkārt. Kādā pagastā ierodas viens instruktors un sludina savu mācību, ka vajadzīgs pāriet uz sviesta ražošanu. Pēc viņa atbrauc nākošais, kas sāk mācīt, ka vajadzīgs atmest sviesta ražošanu, jo ar to galvenā kārtā jānodarbojas vidzemniekiem, bet kurzemniekiem, kur klimats ir labvēlīgāks, jānodarbojas ar sēklu audzināšanu. Atbrauc vēlāk vēl trešās organizācijas instruktors un saka, ka nav vajadzīgs nodarboties ne ar sviesta ražošanu, ne ar sēklas audzināšanu, bet jāpāriet uz dārzkopību. Un tad nu lauksaimnieks uz labu laimi taisa savu slēdzienu un, varbūt, ne vienreiz vien saviem apstākļiem nepiemērotu.

Tāpēc, man liekas, ir pienācis laiks, **izbeigt** tādu daudzkārtīgu paralelismu mūsu agronomiskā palīdzībā. Mums jānāk pie atziņas, ka nepieciešams radīt vienotu organizāciju, kas viena pati bez kāda paralelisma aptvertu visu Latviju un kā tāda nodarbotos ar lauksaimniecības veicināšanu un tikai vienā nozarē. Lai tad šie lauksaimnieki paši izšķiras, ar ko viņi grib nodarboties un kādā apvidū kādu darbu darīt. Citiem vārdiem, jādbina *lauksaimniecības kamerās*, kur lauksaimnieki paši uz vietām izvēlētu pārraugus pār zināmu teritoriju (vai tas būtu liels vai mazs saimnieks), kuriem nodotu lauksaimniecības dzīves veicināšanu. Un biedrību daudzkārtīgais paralelisms būtu atmetams. Šis jautājums stāv sakarā ar budžeta līdzekļiem. Bez šaubām, pie šī gada budžeta mēs to nevarēsim izvest. Būtu ļoti vēlams, lai šis būtu pēdējais budžets, kur agronomiskai palīdzībai paredzēts izsniegt pabalstus līdzšinējā kārtībā.

Tāpat jāpārveido arī dažas kulturas fonda sumas, vai, varbūt, pat visa kulturas fonda organizācija, kas par savu darbību izpelņijusēs ne mazumu pārmetumu. Ja kulturas fondu vispārī nevar likvidēt, tad viņš pārveidojams tādā kārtā, lai pabalstu piešķiršanu nostādītu uz tāda stāvokļa, kas vairāk atbilstu plašām masu prasībām, kamēr tagad pārmet zināmu vienpusību attiecībā uz ārzemju ceļojumiem u. t. t.

Ir vēl vesela rinda tādu atsevišķu gadījumu pie budžeta, bet par tiem sīkāk nerunāšu. Par tiem būs runa pie atsevišķu resoru budžetu apspriešanas. Tomēr gribu teikt, ka mūsu budžetā ir vesela rinda posteņu, kas nopietni pārveidojami. Savā slēdzienā gribu aizrādīt, ka ja gribam nonākt pie pareizas saimnieciskas politikas un budžeta, kas būtu piemērots mūsu iedzīvotāju vajadzībām; ja gribam, lai tas pakāpeniski nepieaugtu tanī laikā, kad nevarojas iedzīvotāju maksāšanas spējas, mums jāreorganizē pati budžeta sastādīšanas kārtība. Tagad budžetu sastāda tādā kārtā, ka nozīmē 3 vīru komisiju, kurā ieiet pa pārstāvim no attiecīgā resora, valsts kontroles un finanšu ministrijas. Kas nu iznāk? Iznāk, ka resora pārstāvis prasa savam resoram pēc iespējas lielākas sumas, finanšu ministrijas pārstāvis turas pretim un strīpo tās nost, bet valsts kontroles pārstāvis ir tas, kas šo lietu izšķir. Ja valsts kontroles pārstāvis nosveras, piemēram, uz finanšu ministrijas pusi, tad zaudētājs ir resora pārstāvis un iegūst finanšu ministrija. Vai tas ir tas īstais budžeta sastādīšanas veids, par to stipri jāšaubās. Nebūtu pareizi uzlikt valsts budžeta sastādīšanu valsts kontrolei, kurai šinī lietā nav iniciatīves, kurai jābūt tikai kontrolējošai iestādei. Faktiski budžetā ieved to, kam piekrīt valsts kontroles pārstāvis, jo ja tas pretojas kādas sumas

ievešanai budžetā, tad arī resora pārstāvis negrib uzņemties to aizstāvēt, jo viņš zin, ka vēlāk tam celsies grūtības pie savu nodomu izvešanas dzīvē. Tāpēc šī lieta jāreorganizē. Tikai tad, kad budžets nonāk finansu ministra rokās, tanī iespējams ko grozīt. Finanšu ministrs budžetu var grozīt tikai visumā, jo sīkumos viņam iedziļināties nav iespējams.

Pārejot uz valsts kontroles darbību, par kuŗu no visiem resoriem dzirdamas sūdzības, jāsaka, ka šis jautājums prasa ļoti nopietnas pārdomas, varbūt, pat revīziju. Mūsu kontrole vienmēr nāk stipri par vēlu. Liekas, būtu pareizāki sīkākās sumas pavisam izņemt no viņas kompetences un viņas zināšanā atstāt vienīgi lielākās sumas. No lietderības viedokļa tas, pēc manām domām, būtu ļoti ieteicami.

Augstais nams ir pieņēmis likumu, kuŗš nosaka, ka valsts kontrole var kontrolēt arī no lietderības viedokļa, bet katrs, kam bijusi darišana ar resoriem, zin, ka tas ir ļoti neparocīgi un daudzreiz rada lielas grūtības. Piemēram, satiksmes ministrija žēlojas, ka daudzreiz kontroles pārstāvji ceļot iebildumus pret to, ko satiksmes ministrijas inženieri atzīstot par labu un lietderīgu. Man liekas, ka šādos gadījumos noteikšana gan katrā ziņā būtu atstājama satiksmes ministrijas specialistiem, kuŗi ir vairāk kompetenti nekā pāris valsts kontroles specialistu.

Tāpat, man liekas, nevar iebilst pret nepieciešamību pārorganizēt dažus mūsu resorus, lai tādā kārtā samazinātu izdevumus un atvēlētās sumas izlietotu tā, kā to vēlas viena iedzīvotāju daļa, varbūt, pat iedzīvotāju vairākums.

Šeit jau opozīcijas pārstāvis izteica veselu rindu pārmetumu satiksmes resoram, bet es domāju, ka tur būtu vietā arī citi dibināti pārmetumi.

Piemērām, jau aizrādīts uz gulšņiem un gulšņu iepirkšanu. Te, varbūt, vaina meklējama tāi parādībā, ka šis resors pavisam citādi noorganizēts nekā pārējās ministrijas. Satiksmes ministrim piekrit ļoti neliela loma, un proti, ja iesniegta kāda interpelācija, atnākt uz Saeimu un dot uz to atbildi. Faktiskā noteicēja un darba izvedēja ir dzelzceļu virsvalde. Viss atkarājas vienīgi no pēdējās. Tā izlemj visus jautājumus tieši no sava dzelzceļu rezdes viedokļa un nevis, kā tas dažreiz būtu bijis vajadzīgs, no valsts saimnieciskā viedokļa. Piemērām, ja dzelzceļu virsvalde nākusi pie slēdziena, ka gulšņus lētāki iepirkt ārzemēs, tad viņa to arī dara, neskatoties uz to, ka gulšņus būtu iespējams iepirkt šeit uz vietas Latvijā, kaut arī maksājot drusku dārgāki. Tāpat dzelzceļu virsvalde savus pasūtījumus izdara vienreiz Liepājas kaļa ostas darbnīcās, otrreiz Feniksa vagonu fabrikā. Jāsaka, ja viņai būtu lielāka noteiktība, tad tā lieta no saimnieciskā viedokļa būtu atrisināta pavisam citādi. Varbūt, es dažā ziņā maldos, bet, man liekas, šeit meklējama vaina, kādēļ dzelzceļu resors savos iepirkumos norobežojas no vispārīgā valsts saimnieciskā viedokļa, nerēķinājas ar vispārīgo valsts saimniecisko konjunkturu.

Tālāk, ja gribam panākt saskaņotu budžetu, kurā atspoguļotos noteikta valsts politika, tad reorganizējama ne tikai budžeta sastādīšanas kārtība, bet zināmā mērā *ienesamas arī pārgrozības budžeta caurlūkošanas kārtībā Saeimas budžeta komisijā*, kurā savas kompetences uztvērusi ļoti plaši. Šogad mēs esam strādājuši ar sekmēm, mēs esam izņēmuši budžetu laikā cauri, daudz ātrāki nekā iepriekšējos gados. Tas ir liels ieguvums un par to pienākas atzinība visiem budžeta komisijas locekļiem. Bet, man liekas, ir ļoti nepareizs viedoklis, uz kura no-

stājusēs budžeta komisija, proti, ka viņa zem savām kompetencēm saprot arī pārāk sīku iemaisīšanos izpildu organu darbībā.

Nesim to pašu agronomisko palīdzību. Vai taisni budžeta komisija nav tā, kas faktiski sadala līdzekļus agronomiskai palīdzībai? Ja tā lieta ievelkas pārāk ilgi un šos līdzekļus nevar tik viegli sadalīt, tad tik līdzekļu sadalīšanu nodod ministriem, kuŗam taisni ar šo jautājumu vajadzētu nodarboties. Tādēļ arī atbildība par šo līdzekļu izlietošanu nekrīt vis uz valdību, bet gan uz budžeta komisiju un pašu Saeimu. Tādēļ, liekas, ir dibināta prasība, lai turpmāk budžeta komisija izvairītos no šādiem pienākumiem.

Man vēlreiz jāuzsver, ka budžeta komisijai nav jāiemaisās tādās lietās, kas viņai nepienākas. Par viena vai otra jaunieveduma ievēšanu pie mums vajaga atļaut izšķirties pašiem resoriem. Pretējā gadījumā var iznākt tāpat kā ar automatisko centrāli, kur atliek vienīgi izšķirties par to, kad mēs viņu likvidējam vai pārmainām pret citu telefonu centrāles iekārtu, jo tagadējā veidā jaunā centrāle, man liekas, ir domāta vienīgi sabiedrības nervu izmēģināšanai. Nav arī attaisnojams tas apstāklis, ka attiecīgi pārstāvji no resoriem nav varējuši izšķirties par automatiskās centrāles ievēšanu vai neievēšanu.

Šāda iejaukšanās izpildu varas kompetencēs aiziet pat tik tālu, ka budžeta komisija sāk iztirzāt tādus sīkus jautājumus, kam ar budžetu nav nekāda sakara. Es tikai gribu minēt budžeta komisijas slēgto sēdi (par ko gan šeit plenarsēdē nenāktos oficiāli runāt), kur tā nonākusi pat līdz laulības šķiršanas lietām u. t. t. Tas ir tāds fakts, par ko jau runāja kuluaros un par ko deputāti taisīja diezgan kodīgas piezīmes. Budžeta komisijai nevajadzētu

iejaukties izpildu varas rīcībā, jo tikai tad varēs budžetu nopietni sastādīt un apspriest, vai resori visumā pareizi rīkojušies jeb nē. Kā jau teicu, to iespējams panākt tikai, izvairoties no sīkumiem, jo tad būs vairāk laika principiēlu jautājumu iztirzāšanai. Bet šeit galvenā vaina nav meklējama budžeta komisijā. *Galvenais, vainīgais esam mēs paši. Saeima, ka likumdevēja iestāde.* No tās atkarājas dot lietai šādu vai citādu virzienu. Un te nu man jāatkārto tas, ko jau reiz teicu vienā citā lietā, ka mums, Saeimai, ir ārkārtīgi maz stabilitātes un noteiktības saimnieciskā likumdošanā, ka šai ziņā novērojama ļoti liela svārstība. Ja arī politiskos jautājumos pieliekam šo svārstības mērauklu, tad nonākam pie lielas politiskas un saimnieciskas nenoteiktības. Kā es jau agrāk teicu, mēs starptautiskā mērogrādā nonākam krīzes un valdību maiņas laikmetā.

Kā viens no spilgtākiem nenoteiktības piemēriem, kurš aizķer visplašākās masas, ir būvniecības likums. Atskan pārmetumi, ka, neskatoties uz to, ka būvniecības likums bija paredzēts uz zināmu laiku, šis laiks nav izturēts. Ir izdots jauns likums, kurš lielā mērā pārgrozīja iepriekšējo likumu. Tagad, satiekoties ar jaunsaimniekiem, dzirdām izsakāmos, vai var pajauties uz jauno likumu, vai to atkal negrozīs? Nerēķinoties ar lietderību no saimnieciskā viedokļa, jaunsaimnieks ķer, ko var, jo šodien ir likums, kas to atļauj, bet nevar zināt, vai rītū vēl būs iespējams ko dabūt. Tas ir pierādījums, ka ar svaidīšanos likumdošanā ir daudz kas kaitēts saimnieciskai dzīvei.

Nākošais jautājums ir aprīņu pašvaldības. Mēs zinām, ka, neskatoties uz to, ka viņas nepieciešams likvidēt un ieceltas pat likvidācijas komisijas, pēc neilga laika šis likvidācijas komisijas sākam uzskatīt

tīt par pastāvīgām aprīņu iestādēm un visādā ziņā cenšamies atrast tām jaunus pienākumus, lai tikai šīs iestādes nevajadzētu likvidēt. Izliekas, it kā nav jāsasaūrina aprīņu pašvaldības iestādes, bet tās atstājamas agrākā stāvoklī. Šis ir jo spilgts piemērs, ka likumdošanas iestādē nav stabilitātes un ka tas nelabvēlīgi atsaucas uz saimniecisko dzīvi. Šīm iestādēm atrod visādus pienākumus, kādus pie citiem apstākļiem tām neuzliktu.

Tālāk vēl jānorāda uz nenoteiktību likumdošanas iestādē pie viena no darba laika normēšanas likumiem. Par amatniecības mācekļiem mums pastāvēja likums, ka nevar nodarbināt jaunekļus līdz 16 gadu vecumam. Kad no pilsonības puses nāca aizrādījums, ka tas nav pareizi, tad no kreisās puses taisīja pilsoņiem pārmetumus, ka viņi uzbrūkot socialistiem likumiem. Bet beidzot paši socialdemokrāti klusu ciešot atzina, ka jauni amatnieki nenāk klāt, un, lai sagatavotu amatnieku šķiru nākotnei, šis likums jāatceļ. Jāgādā, lai jaunatne, kas vēl nav sasniegusi 16 gadu vecumu, varētu mācīties, strādājot pie amatniekiem, jo tikai tādā ceļā mēs izaudzināsim sevīm amatniekus nākotnei.

Tāpat lielu troksni Saeimā sacēla žūpības apkaŗošanas likums. Un ko mēs tagad redzam? Ja arī mazinājies spirta un degvīna patēriņš, tad šī samazināšanās ir ļoti niecīga. Spirta un degvīna patēriņš palicis gandrīz tāds pats, kāds tas bija pirms šī likuma pieņemšanas, bet gan lielā mērā mazinājies alus patēriņš, kas alkohola ziņā ir daudz nevainīgāks un nekaitīgāks. Runājot ar dažiem deputātiem, kas agrāk bija par žūpības apkaŗošanas likuma pieņemšanu, tagad jau dzirdam, ka, ja šis likums neierobežo degvīna patēriņu, tad nav nekādas nozīmes paturēt to tikai alus dēļ. Tad jau labāki viņu pavisam atcelt. Bet pie mums bieži vien ir tā, ka

par visu varu grib kaut ko uz reizi izvest cauri. Ja apskatās, kāds ar to sasniegts praktisks rezultāts, tad galu galā tomēr jānāk pie slēdziena, ka tā tas tālāk vairs nevar iet un likums jāatceļ.

Uz tikpat raksturīgām parādībām varam norādīt uz Kazino un totalizatora atvēršanu un slēgšanu. Pagājušā gadā šeit ar lielu noteiktību uzstājās viens deputāts un panāca Kazino un totalizatora slēgšanu. Teica, ka no tam taču neviens neizputēs un pats tas fakts nav tik liels, kas varētu satricināt mūsu saimniecisko dzīvi. Bet tā kā šeit bij ieinteresētas zināmas finansiēlas personas un grupas, pat no ārzemnieku aprindām, tad kāds galu galā bija panākums no šādas rīcības? Ja jūs kāda derīga pasākuma lietā vai, vispāri, saimnieciskos jautājumos gribat uzsākt sarunas ar ārzemniekiem, tie atbild, ka nevar zināt, cik ilgi tas pastāvēs, cik ilgi tā ies. Jums jādzird pārmetumi, ka pie mums nav nekādas noteiktības, mēs savā zemē pielaižot vislielākās patvarības, kā likumdošanā, tā arī visos citos jautājumos. Kā pie šādiem apstākļiem lai viņi iegulda pie mums savus kapitalus?

Tādēļ, ja šeit nāk opozīcijas runātājs un prasa, kādēļ nacionālos kapitalus neieguldot rūpniecībā, kas Latvijai būtu vairāk no svara nekā, ja šos kapitalus iegulda tirdzniecībā, un pie tam uz īsu laiku, atbilde var būt tikai viena. Rūpnieks un kapitāla devējs pasaka: mēs nevaram zināt, kāds pēc gada būs muitas tarifs; varbūt, tad uzliek tādu muitu, pie kādas nemaz nav iespējams darboties.

Te viens kungs, atcerēdamies vecos laikus, minēja „Naftu“. Gadījums ar „Naftu“ ir labākais pierādījums tikko sacītam. Bija nodibināta fabrika, ieguldīts kapitāls un iegādātas mašīnas, lai jēlnaftu pārstrādātu petrolejā. Pateicoties tam, ka pret šo

sabiedrību uzsāka lielu aģitaciju, tai bija jālikvidējas. Tādu gadījumu ir daudz.

Ja var teikt, ka bankās ieplūduši ārzemju kapitāli, tad tomēr jāsaprot, ka tur šo kapitālu būtu daudz vairāk, ja mūsu saimnieciskā likumdošana un stabilitāte Saeimā būtu lielāka. Bet tā lā tas nav, tad ārzemes kapitālu nevar dabūt. Piemērām, kā jau teicu, nerunājot nemaz par konkrētiem gadījumiem — Kazino un totalizatoru — bet runājot principiēli, jāsaprot, ka abi tie sāka darboties ar kabīneta lēmumu. Tagad, ja griežamies pie kāda ārzemju kapitalista un sakām: dodat mums naudu, ko ieguldīt koku apstrādāšanā, uz to ārzemnieks vienkārši atbild: kāda man ir garantija, ka pēc gada, kad sāksim ražot, jūs neizdosat tādu muitas tarifu, ka mūsu uzņēmums būs jālikvidē un jāslēdz. Tādu gadījumu ir daudz, kur mēs ar savas muitas politikas svārstīšanos esam radījuši lielas grūtības saimnieciskā dzīvē, nerunājot nemaz par tādiem gadījumiem, kur ar tiešiem aizliegumiem esam atbaidījuši ārzemju kapitālu uz ilgāku laiku.

Tāda pati nenoteiktība konstatējama arī politiskā ziņā, piemērām attiecībā uz dzimtsarakstu nodaļām, dažādiem ierosinājumiem par kopganību sadalīšanu pēc galviņām, lai gan viņas pieder un koroborētas privātiem īpašniekiem. Šie visi ir tādi ierosinājumi, kuŗi neveicina kapitāla ieguldīšanu, jo katrs īpašnieks ir visai konzervatīvas dabas cilvēks, kuŗš šaubās un vēl reiz šaubās. Dažreiz viņš, varbūt, ar savu atturēšanos cieš zaudējumus, bet dot savu kapitālu un laist to apgrozībā viņš nav ar mieru. Kas attiecas uz latviešu nacionāliem kapitāliem, tad par tiem nevar būt runa, jo tādu nemaz nav. Vienmēr nepieciešama direkta vai indirekta ārzemju kapitāla piedalīšanās. Bet tad arī vienmēr paceļas jautājums par drošību.

*Tādēļ mums radikāli jāmaina saimniecisko jau-
tājumu apspriešanas veids šeit Saeimā.* Mums nav
nevienu likumprojekta, atskaitot konvencijas, kas
būtu saimnieciskās dabas un būtu pieņemts tāds,
kādu to iesniegusi valdība. Pilnīgi vienalga, kāda
valdība to iesniegusi, bet kad likumprojekts nonāk
attiecīgā komisijā, pēdējā tūlīņ ķeras pie tā apsprie-
šanas. Pirmā lieta, ko pie šīs apspriešanas ievēro,
ir tā, ka likumprojekts katrā ziņā jāgroza. Bieži
vien šī grozīšana notiek ne visai attaisnojamā kārtā.
Ir skaidra lieta, ka pie deputātiem griežas liela
daļa no pilsoņiem ar dažādiem aizrādījumiem un sū-
dzībām. Pirms savas griešanās pie kāda deputata
viņi droši vien jau ir bijuši pie valdības un sūdzē-
jušies tur par savām likstām un nelaimēm. Valdība,
kā tas dažreiz no paskaidrojumiem redzams, diez-
gan pamatīgi iepazinusies ar šo lietu, viņa pamatīgi
to ir apsvērusi un iesniegusi attiecīgu likumprojektu
Saeimai. Tagad nu iznāk, ka kāds pilsonis atnāk
pie deputata, pastāsta tam kaut ko par šo lietu un
saka, ka tā nevar. Ja nu gadās, ka šis deputats
ir komisijas loceklis, tad viņš to izmanto un saka,
ka iedzīvotāju domas ir tādas un tādas, bet komi-
sija šīs vienas personas domas uzskata gandrīz vai
par vadošām un tās pieņem, attiecīgi pārgrozot li-
kumprojektu. Tad nu augstā namā nāk referents,
un izsaka komisijas domas, bet augstais nams, se-
kojot referenta izteicieniem, tām piekrīt.

Raksturīgs piemērs ir Bīlmaņa kunga citats at-
tīcībā uz muitas tarifa grozījumiem. Kad mums
gāja runa par attiecīgām muitas likmēm, tad nācās
runāt par divām firmām, kas nodarbojas ar margari-
na pagatavošanu, laikam par „Nova“ un „Alima“.
Te Bīlmaņa kungs iestājās un teica, ka nekādā ziņā
nevarot pieņemt proponēto muitas likmi. Ja to da-
rišot, tad vienai firmai radīšoties zināmas grūtības.

Galū galā tomēr iznāk, ka grūtības radīsies nevis tai firmai, kuŗu viņš aizstāvēja, bet gan otrai. Tāds tagad ir parastais viena vai otra saimnieciskā likuma apspriešanas veids. Tam nu nevar piekrist. Mums saimnieciskie likumi jāpieņem neatkarīgi no tā, kāda konkurence norisinās vienā vai otrā nozarē. Piemēram, ja pastāv divas fabrikas, kas ražo vienu un to pašu produktu, pie kam viena no tām ražo izejvielas turpat uz vietas, tad mēs taču nevaram apkarot to firmu tamdēļ, ka viņai ir pašas ražotās izejvielas. Tā rīkojoties, mēs savu rūpniecību neveicināsim. Upurēt uzņēmīgāko firmu, kas pati ražo ari izejvielas, par labu otrai firmai, kas to nav darījusi, tā saimnieciskos jautājumos spriest nevar.

Man gribētos vēl teikt, ka ari nodokļu saimniecībā mums jāizstrādā viena noteikta sistēma. Daudzreiz nāk priekšā tādi gadījumi, ka mums nodokļu likmes ir saraustītas. Vienreiz viņas ir augstas, otrreiz atkal zemas. Vienreiz paredz aplikt ar nodokli vienu šķiru, otrreiz otru. Šāda nesamērība mūsu nodokļu aplikšanā jānovērš, un to mēs panāksim tikai tad, ja ienākuma nodokli pārvērtīsim par masu nodokli. Tagad mēs esam ievēduši tik lielu dzīves minimumu, ka pēdējam pastāvot, nodokļu aplikšanā mēs nepanāksim kaut kādu samērību. Tāpēc jāizstrādā cits plans, cita nodokļu sistēma. Nāk priekšā ari gadījumi, kur uzliek dubultu nodokli, un šādu dubultnodokli daudzreiz uzliek tur, kur to patiesībā nevajadzētu uzlikt. Bieži iznāk tā, ja divi strādnieki strādā kopā pie viena uzņēmēja, tad viņi ir strādnieki, bet ja viens no tiem ņem darbu līdz uz māju no savas iestādes, darba devēja, vai amatnieka, un strādā šo darbu mājās ar kādu mācekli, tad viņu tūlīt uzskata par uzņēmēju un apliek ar attiecīgu nodokli. Tautas labklājības ministrijai nāk priekšā daudzreiz tādi kuriozi

gadījumi, kur kāds strādnieks saistījis pie darba arī savu dēlenu, ko atrod fabrikas inspekcija, un uzliek šim strādniekam attiecīgu nodokli. Tas nu ir pilnīgi nepareizi. Nodokļu sistemā bez kādām teoretiskām spriešanām un prasījumiem mums būtu jāpieturas pie tāda principa, kas būtu taisnīgs visiem nodokļu maksātājiem. Ne no politiskā, nedz arī no saimnieciskā viedokļa nav attaisnojams, ka mēs vēl vienmēr uzturam spēkā ienākuma nodokli, neskatoties uz to, ka viņš dod ļoti maz, un ka pati nodokļa iekasēšana izmaksā pārāk dārgi. Tāpat pret šo nodokli novērojama ārkārtīga un dibināta kurnēšana, jo vienos un tanīs pat apstākļos atrodošos pilsoņu aplikšana ar šo nodokli vienā gadījumā ir vienāda, otrā atkal citāda. Tāpēc būtu no svara atrast tādus nodokļu veidus, kurus pats nodokļa maksātājs sajūt kā taisnīgus un pret kuriem neceltu iebildumus. Tāpēc mums turpmāk nepieciešama noteikta, pārbaudīta un saskaņota nodokļu sistēma.

Tālāk, pēdējais, uz ko es gribu aizrādīt, ir tas, ka mums jāizstrādā *valsts saimniecības plans*. Par to ir ilgi un daudz runāts, bet pie tā vēl neesam tikusi. Ar lielām grūtībām mēs esam šo jautājumu debatējuši un izstrādājuši tikai valsts iepirkumu planu. Bet to taču vēl nevar uzskatīt par visas valsts saimniecības planu. Valsts saimniecības plans jāizstrādā daudz plašāks par valsts iepirkumu planu. Mums jābūt pašiem skaidrībā, ko mēs gribam panākt tuvākā nākotnē, kādu gribam izveidot savu saimniecisko politiku, un mums jāatrod ceļi un vajadzīgie līdzekļi šī saimniecības plana izvešanai dzīvē.

Gribu norādīt uz vienu piemēru, tirdzniecisko līgumu slēgšanu. Skaidrs, ka šeit mums jāpanāk izdevīgāka saimniecisko līgumu noslēgšana. Tāpat

ari jārod pietiekoši līdzekļi, kā attīstīt zemes saimniecisko darbību.

Man liekas, kā viens līdzeklis šeit būtu atzīmējams tas, ka mums jāieved maksimālās muitas likmes, jāparedz stipri augstas muitas likmes tām valstīm, ar kurām mums nav vēl saimniecisku līgumu. Bet valstīm, ar kurām mums saimnieciskie līgumi jau noslēgti, jāparedz konvencionālais muitas tarifs.

Tālāk gribu aizrādīt vēl uz vienu nepieciešamību saskaņot mūsu dzelzceļu tarifus, lai tādejādi veicinātu mūsu eksporta attīstību. Līdz šim mēs vēl nevaram runāt, ka būtu noregulēts dzelzceļu tarifs preču pārvadāšanai, tāpat nevaram arī runāt par eksporta nokārtošanu un izveidošanu. Eksporta preces bieži vien bojājas uz dzelzceļiem, nenonākot nemaz līdz mūsu ostām. To nevar saukt par eksporta veicināšanu, izveidošanu, par tirgus iekarošanu un par markas uzlabošanu. Ir elementara prasība, lai viss, ko gribam eksportēt, būtu mazākais tādā stāvoklī, lai izturētu prasības, kādas uzstāda ārzemes tirgus.

Tāpat jā rūpējas arī par ceļiem un nedrīkst runāt pret ceļu fondu, ja izrādītos, ka nepieciešams tādu dibināt. Kā var lauksaimnieks eksportēt sviestu, ja šis sviests lielu gabalu jāved pa sliktiem ceļiem? Tas tiktāl sadārdzina izdevumus, ka neatmaksājas sviestu eksportēt, bet kā sviests, tā piens iet zudumā. Zemnieks sāk patērēt šos produktus citādi un cieš zaudējumus. Tā tad ir vesela rinda jautājumu, kas cieši saistās ar šo ceļu jautājumu.

Tālāk jāapskata lauksaimnieku un strādnieku intereses. Pavisam nepareizs ir socialdemokrātu viedoklis, ka no ārzemēm nedrīkst ievest strādniekus. Ar to it kā grib aizstāvēt iekšzemes strādniekus un viņu algas. Pēc manas pārlicības ar šādu strādnieku ievēšanu panāktu vienīgi to, ka mūsu

lauksaimnieki sāktu tikdaudz ražot, ka varētu izvest dzīvē tās labierīcības, kādas prasa kreisā puse — socialdemokrati. Tāpēc ir no svara apskatīt jautājumu no šī viedokļa un uzvest saimniecības planu. Neviena valdība to nevar izdarīt, jo caurmērā pastāv tikai vienu gadu. Tas valdībai nav pa spēkam, jo kamēr viena valdība šādu planu izstrādās un tas nonāks Saeimā, būs jau cita valdība. Mums uz šo jautājumu jāskatās citādi. Mūsu pašu pienākums ir caur savām komisijām mēģināt atrast iespēju tikt pie vispārēja saimniecības plana un, beidzot, pats svarīgākais ir, ka mums pašiem, *Saeimai, vajaga pāraugt un pārdzimt.*

Pēc notikušām vēlēšanām presē parādījās aizrādījumi par mūsu vēlēšanu sistēmas trūkumiem, kas neļauj pilnīgi izteikties tautas suverenai gribai. Aizrādīja, ka daudzi kandidāti, spekulējami uz iekļūšanu Saeimā un atlikumiem valsts apjomā, nodibināja sīkas grupiņas. Tas turpmāk būtu novēršams. Aizrādīja arī uz listu daudzumu, ka listu skaitu vajadzētu ierobežot. Par grozāmām listēm aizrādīja, ka pie šādas kārtības, kāda neliela grupa ieraksta savus kandidātus otrā sarakstā un caur to dabon pārsvaru. Saņemot kopā visus zaudējumus, kādi radušies no caurkritušiem sarakstiem, dabonam, ka zaudētas pavisam 35.000 balsis. Šīs balsis ir nomestas zemē. Ja tās nebūtu nomestas zemē, bet nodotas par vienu vai otru no tiem sarakstiem, kas ieguva deputatus, tad Saeimā būtu ietikuši vēl kādi 4 deputāti. Pie mūsu sastāva šie 4 deputāti varētu būt izšķiroši, tie uzturētu zināmu vairākumu.

Ir pagājis zināms laiks, mēs esam nodevušies savam ikdienišķam darbam, un trūkumi, kurus nepieciešami novērst, lai Saeima atspoguļotu tautas gribu, aizmirsti. Mums pie tiem ir jāatgriežas, jo citādi nekad nonāksim pie tāda stāvokļa, ka tautas griba atspoguļosies Saeimā.

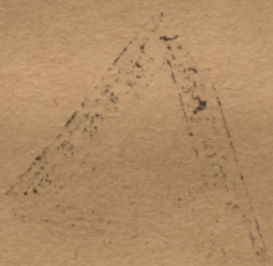
Tā tad, kungi, nobeidzot savu garo runu, es gribu taisīt slēdzienu, ka ja mēs vēlamies izlabot līdz šim pastāvošās kļūdas un mūsu saimniecību novadīt uz pareiza ceļa, tad augstam namam jāienem vispāri lielāka noteiktība, pašam jāpāraug, jo vienīgi tad mēs varēsim uzrādīt daudz lielākus panākumus nekā līdz šim. Tie lielā mērā nāktu par labu ne tikai vienai vai otrai saimnieciskai grupai, bet gan visām tām grupām, kas piedalās saimnieciskā darbā. Veltīgi taisīt pārmetumus mūsu ražojošām aprindām, ka viņas nav ražojušas tik daudz, cik mēs sagaidām un, no otras puses, teikt, ka par strādniecību mēs pilnīgi nerūpējamies. Gluži otrādi, strādniecības stāvokli mēs nevarēsim uzlabot, ja mums nebūs stipras rūpniecības, un nevarēsim uzlabot laukstrādnieku stāvokli tik ilgi, kamēr nedosim lauksaimniekiem iespēju dzīvot tā, lai viņiem nebūtu jācieš zaudējumi, bet lai tie saņemtu, vismaz, kaut pašizmaksu par saviem ražotiem produktiem.



LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA



0307094552



1060